

KEHALISE VÕIMEKUSE DÜNAAMIKAST ÜLDISE KEHALISE ETTEVALMISTUSE RÜHMADESSE KUULUVATEL NAISÜLIÕPILASTEL

H. Unger, P. Tiido, E. Uibo

Kehalise kasvatus ja spordi kateeder

Kehalise kasvatus vormide efektiivsuse hindamise kriteeriumiks loeme kehalise võimekuse näitajaid. Üheks näitajaks on VTK normatiivide täitmine. Veel on üsna arvukalt selliseid üliõpilasi, kes ei tule toime VTK normatiivide täitmisega. Puuduliku ujumisoskuse kõrval on põhiliseks komistuskiviks kiiruse normatiivi (1—3) mittetäitmine. Üliõpilaste kehalise kasvatus meetodika väljatöötamisel on tähtis erinevate kehalise kasvatus vahendite efektiivsuse uurimine.

TRÜ-s on kehaline kasvatus organiseeritud kohustusliku õppeainena spordialade printsiibil. Enamik spordiosakondadest nõuab sisseastujatelt spordijärgu omamist. Mõned spordiosakonnad (sportmängud, sportlik võimlemine) võtavad vastu ainult kõrge sportliku kvalifikatsiooniga üliõpilasi. Ka naisvõimlemise osakond teeb soovijate hulgas valiku. Üldise kehalise ettevalmistuse osakond (ÜKE osakond) võtab vastu kõik soovijad, kes spetsiaalse sportliku treeninguga pole varem tegelnud, ning ka sellised üliõpilased, kelle spordimeisterlikkus ei küüni teiste osakondade vastuvõtu nõueteni. Sellest tingituna on ÜKE osakonna üliõpilased oma kehaliselt võimekuselt erinevad. Tundides antava koormuse doseerimine vastavalt üliõpilaste individuaalsele võimekusele pole aga alati võimalik, sest õpperühmad on suured ja kasutatavad baasid kitsad.

ÜKE osakonna töö on üles ehitatud kehalise kasvatus üldarendaval põhimõttel. Erinevate spordialade kasutamine osakonna töös toimub perioodiliselt sõltuvalt ilmastikutingimustest. Oluliselt mõjustab väljakujunenud töörežiimi võimlemise masskava õppimine TRÜ spordipäevaks. Masskava õppimise tõttu jäävad ära kevadsemestril ettenähtud kergejõustikutunnid.

III ja IV kursusel on kehaline kasvatus kohustuslik neile üliõpilastele, kes pole suutnud täita VTK II astme normatiive. Olukorras,

kus kehaline kasvatus pole kohustuslik kõigile sama õpperühma üliõpilastele, halveneb õppedistsipliin. Tekib küsimus, kas sellistes tingimustes läbiviidav kehaline kasvatus täidab oma ülesande ja kas on erinevusi veidikenegi kehalise kasvatuses tegelevate ja mittetegelevate üliõpilaste kehalises võimekuses.

Metoodika

Püstitasime ülesande uurida UKE osakonna üliõpilaste kehalise võimekuse dünaamikat pikema perioodi vältel. Võtsime vaatluse alla Ajaloo-Keeleteaduskonna ja Õigus-Majandusteaduskonna üliõpilased, kes astusid TRÜ-sse 1966. a. sügisel ning valisid kohustusliku kehalise kasvatuskursuseks UKE osakonna. Grupi esialgseks suuruseks oli 60 üliõpilast vanusega 18—20 aastat. Mitmesugustel põhjustel kahanes uuritav üliõpilasgrupp II kursuse lõpuks 30 üliõpilaseni ja III kursuse lõpuks 25 üliõpilaseni. Uuritava grupiga kehalise kasvatuskursuse läbivõtmisel olid töötingimused (baaside näol) suhteliselt halvad. Kehalise võimekuse hindamisel kasutasime kontrollkatsetena 20 m jooksu, 100 m jooksu, 500 m jooksu, paigalt kaugushüpet ning mõõtsime painduvust ette. Kontrollkatsed viidi läbi vastavalt kergejõustiku võistlusmäärustele. Kordusvaatlused tehti iga õppeaasta lõpul maikuul. Kõigile vaatlusalustele eelnes standardne soojendus. Vaatlusgrupp koosnes kahest õppegrupist, kes töötasid ühise tööplaani alusel. Õppegrupidega läbiviidud kehalise kasvatuskursuse tundide sisu fikseeriti päevikutes.

Tulemuste läbitöötamisel vaatlesime I ja II kursuse uuritavat kontingenti tervikuna. III kursusel jagunesid uuritavad kaheks. I grupp — 15 üliõpilast, kes mitmesugustel põhjustel ei olnud täitnud VTK II astme normatiive ning kellele osavõtt kehalise kasvatuskursuse tundidest oli kohustuslik. II grupp — 10 üliõpilast, kellel III kursusel ei olnud kohustust kehalise kasvatuskursuse tundidest osa võtta ning kes süstemaatilise kehalise kasvatuses ei tegelnud.

Tulemused

Jälgides meie vaatlusgruppi kuuluvate üliõpilaste kehalise võimekuse dünaamikat I ja II kursusel (tabel I) näeme, et I kursusel meie poolt vaadeldud kehalise võimekuse näitajates statistiliselt usaldatavaid nihkeid ei toimunud. Kahel alal, 20 m ja 500 m jooksus, esines tendents isegi tagajärgede halvenemise suunas. Grupi 100 m jooksu keskmine tulemus $17,25 \pm 0,16$ sek näitab, et ca pooled vaadeldavast kontingendist ei tule veel toime VTK kiirusnormi täitmisega. Kasutatud kehalise kasvatuskursuse vormide vähesest efektiivsusest räägib ka fakt, et kevadel toimusid kontrollkatsed suhteliselt paremates ilmastikutingimustes kui sügisel.

Märgatavalt paremaid tulemusi registreerisime II kursuse lõpul, kus kõigis kontrollkatsetes esines tendents tagajärgede parandamise suunas. 20 m jooksus ja paigalt kaugushüppes olid tagajärjed, võrreldes I kursuse lõpul registreerituga, usaldatavalt paremad. Enamus vaatlusalustest täitis kevadel edukalt VTK normatiivid.

Tabel 1

Kehaline võimekus ülikooli astumisel I ja II kursuse lõpul ($x \pm m$)

	okt. 1966	mai 1967	mai 1968
500 m jooks, sek.	$1.53,3 \pm 1,3$	$1.53,6 \pm 1,0$	$1.50,8 \pm 1,2$
100 m jooks, sek.	$18,53 \pm 0,18$	$17,25 \pm 0,16$	$16,82 \pm 0,15$
20 m jooks, sek.	$4,25 \pm 0,03$	$4,30 \pm 0,03$	$4,04 \pm 0,05$
paigalt kaugushüpe, sm	$162,4 \pm 2,8$	$166,1 \pm 3,3$	$175,8 \pm 2,6$
painduvus ette, sm	$11,7 \pm 0,97$	$13,3 \pm 0,95$	$13,6 \pm 0,85$

Tabel 2

Kehalise võimekuse näitajad III kursusel kehalise kasvatuses tegelevatel ja mittetegelevatel üliõpilastel ($x \pm m$)

		okt. 1966	mai 1968	mai 1969
I grupp	500 m jooks, sek.	$1.55,5 \pm 1,39$	$1.52,3 \pm 1,66$	$1.57,6 \pm 2,56$
	100 m jooks, sek.	$18,72 \pm 0,24$	$17,17 \pm 0,27$	$17,22 \pm 0,19$
	20 m jooks, sek.	$4,32 \pm 0,04$	$4,11 \pm 0,04$	$4,05 \pm 0,07$
	paig. kaugush. sm	$158,33 \pm 3,8$	$170,8 \pm 3,27$	$168,46 \pm 3,82$
	painduvus ette, sm	$11,09 \pm 1,23$	$13,73 \pm 1,06$	$14,6 \pm 1,34$
II grupp	500 m jooks, sek.	$1.55,8 \pm 3,06$	$1.49,6 \pm 2,36$	$2.00,9 \pm 2,51$
	100 m jooks, sek.	$18,36 \pm 0,27$	$16,42 \pm 0,16$	$17,3 \pm 0,33$
	20 m jooks, sek.	$4,19 \pm 0,05$	$4,01 \pm 0,07$	$4,20 \pm 0,10$
	paig. kaugush. sm	$165,0 \pm 5,02$	$178,9 \pm 4,29$	$168,4 \pm 5,38$
	painduvus ette, sm	$13,1 \pm 1,31$	$14,6 \pm 1,52$	$13,7 \pm 1,70$

Analüüsides kehalise kasvatusse töö sisu I ja II kursusel õppe-rühma päevikute põhjal näeme, et sügissemestri kehalise kasvatusse vahendite sisu ja hulk oli mõlemal õppeaastal ligilähedaselt sarnased. Erinev oli aga kevadsemestri õppetöö korraldus I kursuse kevadsemestril. Seoses esinemisega TRÜ traditsioonilisel spordipäeval, oli 44% kehalise kasvatusse tundidest pühendatud võimlemise masskava õppimisele ja täiustamisele. Selle arvel väheneb üldiseks kehaliseks ettevalmistuseks, eriti aga kergejõustikualaseks ettevalmistuseks, määratud aeg. Teisel õppeaastal ÜKE osakond spordipäeval võimlemiskavaga ei esinenud ja kevadperioodi kehalise kasvatusse tunnid sisustati kergejõustiku ja üldarendavate harjutustega.

Vaatlustulemused näitavad, et ulatuslik võimlemiskavade õppimine üldise kehalise ettevalmistuse arvel ei kindlusta üliõpilaste kehalist arengut ja raskendab programminõuete täitmist [4]. Sama kinnitavad ka B. Matvei jt. [5] uuringud, kus näidatakse, et naisvõimlemise osakonnas, kus töö peaarh on asetatud esinemiskavade õppimisele, kehalise võimekuse areng, võrreldes teiste spordiosakondadega, on suhteliselt tagasihoidlikum.

Töötades III kursuse üliõpilastega, me kehalises võimekuses erilisi nihkeid paremusse suunas ei oodanud, sest III kursusel oli suhteliselt halvem õppedistsipliin ning kevadsemestril kulus jällegi suurem osa kergejõustikuks ettenähtud kehalise kasvatusse tundidest TRÜ spordipäevaks ettevalmistumiseks.

Tabelist 2 näeme, et üliõpilastel, kes kuulusid vaatlusaluste I gruppi (tegelesid III kursusel süstemaatilise kehalise kasvatussega), püüdis meie poolt vaatluse alla võetud kehalise võimekuse näitajad samal tasemel, mis olid saavutatud II kursuse lõpuks. Erinevused ei ole ühelgi juhul statistiliselt usaldatavad. Tendents näitajate halvenemise suunas esines 100 ja 500 m jooksus ning paigalt kaugushüppes. II gruppi kuuluvatel üliõpilastel, kes süstemaatilise kehalise kasvatussega ei tegele, langesid kehalised võimed III kursuse lõpuks (võrreldes II kursuse lõpuga) märgatavalt, kusjuures tagajärgede halvenemine 100 ja 500 m jooksus oli ka statistiliselt usaldatav. Üliõpilastel, kes III kursusel kehalisest kasvatussest üldse osa ei võtnud, langesid mitmed kehalise võimekuse näitajad peaaegu samale tasemele, mis registreeriti nende juures ülikooli astumisel.

Vaatlustulemused näitavad, et üliõpilaste kehalises kasvatuses tuleb pidevalt pühendada suurt tähelepanu kehalise võimekuse tõstmisele. Kehalise kasvatusse kohustusliku programmi läbivõtmine peab üliõpilastes äratama huvi ja armastust kehaliste harjutuste vastu. Peaks jätkuma iseseisev kehakultuuri ja spordi harrastamine. Loobumine kehakultuuriga süstemaatilise tegelemisest kutsub üliõpilastel esile, vaatamata nende suhtelisele noorusele, kiire kehalise võimekuse languse.

KIRJANDUS

1. Каледин С. В., Ашмарин Б. А., Кудявцев Е. И., Лукин М. С. Влияние различного характера тренировки на развитие физических качеств спортсмена. — Тезисы докладов. Итоговая сессия (Ленинградского научн. исследов. ин-та физ. культуры) 1956, стр. 3—4.
2. Бинчук Н. И. Сравнительная характеристика роста спортивно-технических результатов при организации учебного процесса по методу общей физподготовки и специализации студентов. — Крымский Государственный медицинский институт. Т. XXIII. Симферополь, 1959, стр. 193—198.
3. Прядкин П. В., Андреев С. В., Бровкович С. В. О разработке нормативов для дифференцированной оценки физической подготовки. — Теория и практика физ. культуры № 9, 1964, стр. 38—40.
4. Унгер Х., Тийдо П., Уйбо Е. О воздействии различных форм физического воспитания на развитие физических способностей студентов. — XI Республиканская научно-методическая конференция физического воспитания в высшей школе. Тезисы. Таллин, 1969, стр. 65—66.
5. Matvei, B., Paris, L., Tiido, P., Tiido, K., Uibo E., Unger, J., Jürisma, V. TRU I kursuse üliõpilaste kehalise arengu ja kehaliste võimete dünaamika. Eesti NSV Vabariiklik teaduslik-metoodiline konverents kehakultuuri alal. Konverentsi ettekanded. Tallinn, 1962 lk. 46—56.

О ДИНАМИКЕ ФИЗИЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ СТУДЕНТОК, ЗАНИМАЮЩИХСЯ В ГРУППАХ ОБЩЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ

Х. Унгер, П. Тийдо, Е. Уйбо

Резюме

Как обязательный предмет физическое воспитание в Тартуском государственном университете организовано по отдельным видам спорта. На отделении общей физической подготовки обучаются студенты, ранее не занимавшиеся специальной спортивной тренировкой, а также студенты, не обладающие достаточным спортивным мастерством, чтобы заниматься на других спортивных отделениях.

На III и IV курсах занятия по физической подготовке обязательны для тех студентов, которые еще не выполнили нормативы ГТО II степени.

Была поставлена задача изучить динамику физических способностей студенток, занимающихся в отделении общей физической подготовки в течение 3-летнего периода. Рассматривались результаты в беге на 20 м, на 100 м и на 500 м, в прыжках в длину с места и в гибкости (наклоны вперед).

Контрольные эксперименты проводились после поступления в университет, а затем в конце каждого учебного года.

В начале эксперимента участвовали 60 студенток. К концу II курса число участвующих в экспериментах сократилось до 30, а к концу III курса — до 25 человек.

На III курсе изучаемый контингент разделился на две группы: I группа — студентки, для которых участие в занятиях по физическому воспитанию были обязательными, и II группа — студентки, которые на III курсе физкультурой систематически не занимались.

В течение I курса, в рассмотренных нами показателях физических способностей, статистически достоверных смещений не наблюдалось. Половина из рассматриваемого контингента была не способна выполнить скоростные нормативы ГТО. В конце II курса во всех контрольных экспериментах наблюдалась тенденция в сторону улучшения. В беге на 20 м и в прыжках в длину с места результаты улучшились со статистической достоверностью по сравнению с результатами конца I курса. Большинство участвовавших в эксперименте выполнило также скоростные нормативы ГТО II.

Анализ журналов учебных групп показал, что в весеннем семестре 44% учебного времени было посвящено разучиванию гимнастической программы для выступления на спортивном празднике ТГУ. В весеннем семестре практически полностью отсутствовали часы, предусмотренные для занятий легкой атлетикой. На II курсе отделение общей физической подготовки на спортивном празднике с гимнастической программой не выступало, и часы физического воспитания в весенний период были заполнены легкоатлетическими упражнениями и упражнениями для общего развития.

На III курсе среди тех студенток, которые систематически не занимались физкультурой, наблюдалось уменьшение физических способностей, причем многие показатели уменьшились почти до уровня, зарегистрированного при поступлении в университет.

Результаты наблюдений показывают, что разучивание обширной гимнастической программы за счет занятий по общей физической подготовке не обеспечивают физического развития студенток и выполнения программных требований.

Прекращение систематических занятий физкультурой вызывает уже на следующий год резкое падение физических способностей.

ON THE DYNAMICS OF PHYSICAL ABILITY OF FEMALE STUDENTS BELONGING TO GENERAL SPORTS GROUPS

H. Unger, P. Tiido, E. Uibo

Summary

At Tartu State University physical education as a compulsory subject is organized on the principle of different kinds of sports. Students who have not undergone special trainings earlier or those

having no sufficient skill for joining other sections belong to general sports groups. In the third and fourth year physical education is obligatory for the students who by that time have not succeeded to meet the requirements of a special complex of exercises (VTK, 2nd class).

Our aim was to investigate the dynamics of physical ability of the students belonging to general sports groups during three years. For that purpose their results in 20 m race, 100 m race, 500 m race, standing a long jump and forward flexibility were observed. Tests were carried out after the entrance examinations and at the end of each academic year.

The number of students was 60 at first. It decreased by 30 by the end of the second year and was equal to 25 at the end of the third year. In the third year the students under investigation could be divided into two groups — a) those who attended physical culture lessons regularly (it was their obligatory subject) and b) those who did not go in for physical training systematically.

During the first year no statistically reliable shifts in the indices of physical ability were observed. 50% of the students were not able to achieve the speed requirements of the VTK complex. By the end of the second year there was a tendency towards the improvement of the results in all tests. In 20 m race and standing long jump the improvement of the results as compared with those registered at the end of the first year was statistically reliable. Most of the students could meet the speed requirements of the VTK complex.

The analysis of the diaries of the groups reveals that 44% of physical education lessons in the spring term of the first year were used for preparing the gymnastics programme of the university sports day. No lesson was devoted to track-and-field. In the second year the groups under investigation did not take part in the university sports day and during the spring term they went in for track-and-field and general physical exercises.

In the third year there was a fall in the physical ability of the students who did not go in for trainings systematically while several indices decreased as much as to the level registered after their entering the university.

Our results prove that spending time on complicated gymnastics programmes at the expense of general physical trainings does not guarantee physical progress of students and their ability to meet the programme requirements. One year break in systematic physical trainings is enough to call forth a noticeable fall in physical ability of students.

SPORDIGA TEGELEVATE ÕPILASTE JA ÜLIÕPILASTE VAIMSEST TÖOVÕIMEST JA ÕPPEEDUKUSEST

S. Oja

Kehalise kasvatuse ja spordi kateeder

Tsivilisatsioon on toonud kaasa vaimse töö osatähtsuse suurenemise ja liigutusliku tegevuse vähenemise. Eriti on suurenenud nõuded õpilaste ja üliõpilaste vaimse töövõime suhtes. Suur vaimne koormus ja sellega kaasnev liikumisvaegus võib aga viia kesknärvisüsteemi väsimusele ja tuua endaga kaasa mitmeid haigusi.

Kehalise ja vaimse töö vastastikuse mõju probleem on pakkunud huvi paljudele uurijatele juba pikka aega. Hulgaliste uurimuste põhjal on tõestatud, et valitseb seos õpilaste ja üliõpilaste õppeedukuse ning kehalise ettevalmistuse vahel (1—13).

Käesoleva töö võttis endale ülesandeks uurida:

- 1) Kehakultuuriteaduskonna üliõpilaste ja sportivate ning mitte sportivate õpilaste õppeedukust,
- 2) erineva sportliku kvalifikatsiooniga üliõpilaste tähelepanu intensiivsuse näitajaid ja
- 3) erineva iseloomuga kehalise kasvatuse tundide mõju õpilaste tähelepanu kontsentreerumisvõimele.

Vaatlustulemused

A. Õppeedukuse andmed. Õppeedukust uuriti 186 Kehakultuuriteaduskonna üliõpilasel ja 1200 VIII—XI klasside õpilastel (1962.—1967. a.). Üliõpilaste õppeedukust analüüsiti 4.—8. semestri hinnete alusel. Lisaks sellele registreeriti pidevalt vaatlusaluste üliõpilaste sportlike tulemuste arengut, treeningutest osavõttu, üldist aktiivsust jms.

Õpilaste õppeedukust analüüsiti õppeveerandite ja aastakokkuvõtete hinnete alusel. Spordiga tegelevateks õpilasteks loeti neid, kes lisaks kooli kehalise kasvatuse tunnile tegutsevad organiseeritud spordikoolides, kooli seksioonides, spordiorganisatsioonides või mujal.

Üliõpilaste õppehinnete statistilisest analüüsist selgus, et vaatlusalusel perioodil oli kogu grupi keskmine õppehinne 4,2. Kõikidest hinnetest esines hinnet «väga hea» 41%, «hea» 45%, «rahuldav» 12% ja «puudulik» 2%. Vaatlusmaterjali üksikasjalik analüüs näitas, et esineb suuri erinevusi hinnetes ja ka suhtumises õppetöösse ning spordimeisterlikkuse taseme tõstmisse. Lähtudes vaatlusaluste sportlikest resultaatidest ja üldisest aktiivsusest, võis neid jagada kahte gruppi. I grupp — aktiivsed üliõpilased, kelle sportlikud tulemused pidevalt arenesid, II grupp — suhteliselt passiivsed, nende sportlikud tulemused on madalamad kui esimese grupi liikmeil.

Õppeedukuse analüüs gruppide kaupa näitas, et I grupi keskmine õppehinne vaatlusperioodi kestel oli 4,6. Hinnet «väga hea» esines 64%, «hea» 32% ja «rahuldav» 4%. Hinnet «puudulik» ei esinenud. II grupi keskmine oli 3,8. Hinnet «väga hea» esines 21%, «hea» 55%, «rahuldav» 22% ja «puudulik» 2%. Ilmselt oli õppeedukus parem hea sportliku kvalifikatsiooniga, pidevalt arenevate sportlike tulemustega üliõpilastel. Näib, et süstemaatiliselt sportliku treeningu käigus arendatud tahteomadused ja üldine kehaline tublidus aitavad neil võidelda väsimuse vastu ja end kõvemini pingutada ka eksamisesseioonidel.

Õpilaste õppeedukuse analüüs mitmete aastate jooksul (1961—1967) näitas, et spordiga tegelevate õpilaste õppeedukus on parem kui teistel, neil esineb märksa vähem «puudulikke» ja rohkem «häid» ja «väga häid» hindeid. Näiteks 1961/62. õ.-a. spordiharrastajate keskmine õppeedukus oli 3,7, spordiga mittetegelevail 3,4. 1963/64 õ.-a. vastavalt 3,9 ja 3,7; 1965/66. 3,8 ja 3,7 jne. Võrreldes väga heade, heade ja puudulike hinnete hulka, selgub, et hinnet «väga hea» esineb aastakokkuvõtetes spordiga tegelevatel õpilastel 25% ja spordiga mittetegelevatel 17% kogu õppeaasta (näit. 1964/65 õ.-a.) vältel. Puudulikke on vastavalt 0,42% ja 2,9%. Siinjuures peab märkima, et kui spordiga tegelevatel õpilastel esineb veerandihinnetes «puudulikke», siis enamasti need aastakokkuvõteteks parandatakse.

Analüüsi käigus selgus, et oluliseks õppeedukust mõjustavaks faktoriks on õpilaste individuaalsed iseärasused. Opetajatelt kogutud andmete põhjal võis vaatlusaluste klasside õpilased jagada nelja gruppi: elavad — 31,1%, pidurdamatud — 7,1%, rahulikud — 51% ja loiid 10,5%. Analüüsimisel selgus, et eriti negatiivselt mõjub õppeedukusele õpilaste loidus, eriti mittesportlastel. Nii omas spordiga tegelevatest loidudest õpilastest «puudulikke» hindeid vaid üks, loidudest mittesportlastest aga peaaegu pooled. Võib arvata, et spordi harrastamine aktiviseerib loide ja parandab nende tahteomadusi.

B. Tähelepanu intensiivsuse andmed. Tähelepanu intensiivsuse kohta koguti andmeid 28 III spordijärguga ja 35 I ja meistrijärguga üliõpilaselt. Tähelepanu intensiivsuse uurimiseks

korraldati pärast 8—10-tunnilist õppepäeva (4—6 tundi loenguid, 4 tundi praktilisi õppusi) 8-minutiline korrektortest, kus vaatlusalusel tuli läbi kriipsutada tähtede kombinatsioon «VS». Saadud andmete alusel leiti tähelepanu intensiivsuse näitaja ja tehtud töö õigsuse koefitsient. Vaatlusmaterjali statistiline analüüs tõi esile ilmseid erinevusi tähelepanu intensiivsuse näitajates erineva sportliku kvalifikatsiooniga gruppide vahel (vt. tabel 1).

Tabel 1

Tähelepanu intensiivsuse ja töö õigsuse koefitsiendi keskmised esimesel ja viimasel testi minutil

Sportlaste	Testi I minut		Testi VIII minut	
	Tähelepanu intensiivsuse keskmine	Töö õigsuse koefitsient	Tähelepanu intensiivsuse keskmine	Töö õigsuse koefitsient
I järk ja meistrijärk	308±38,5	0,85	280±35,6	0,86
	Erinevus tõestatud 99% tõenäosusega (t=3,5)			
III järk	276±33,5	0,83	244±32,3	0,81
	Erinevus tõestatud 99,9% tõenäosusega (t=4,2)			

Tabeli 1 andmed näitavad, et nii esimesel kui ka viimasel testi sooritamise minutil on kõrgema sportliku kvalifikatsiooniga grupil näitajad paremad (vahed statistiliselt usutavad 99% tõenäosusega) ning töövõime langus ei ole nii ilmne kui III järgu grupil. III järgu grupi töövõime suurem langus tuleb eriti ilmsiks töö õigsuse koefitsiendi võrdlemisel (mida lähemal on see 1, seda parem on näitaja). I ja III järgu gruppide näitajate erinevus I ja VIII minutil on tõestatud 99,9% tõenäosusega (I min. t=3,5, VIII min. t=4,2).

C. Tähelepanu kontsentreerumisvõime muutused kehalise kasvatus tundi mõjul. Tähelepanu kontsentreerumisvõime muutusi seoses kehalise kasvatus tunniga registreeriti 758 korrал enne ja pärast kehalise kasvatus tundi ning tunni keskel enne ja pärast spetsiaalselt läbi viidud koordinaat-siooniharjutusi. Kontsentreerumisvõime selgitamiseks tuli vaatlusalustel 60 sek. kestel liita ühekojalisi paaritud arve paarikaupa. Katset hinnati liidetud arvupaaride ja tehtud vigade alusel.

Materjali üldisest analüüsist selgus, et õpilaste tähelepanu kontsentreerumisvõime kehalise kasvatus tundi mõjul paraneb. Pärast kehalise kasvatus tundi liitsid vaatlusalused keskmiselt

$7 \pm 3,8$ arvupaari enam kui tunni eel. Siinjuures 73% täheldati näitajate paranemist, 17% halvenemist ja 10% juhtudel jäid näitajad muutumatuks. Seega enamikul juhtudel avaldas kehalise kasvatus tunde positiivset mõju õpilaste tähelepanu kontsentreerumisele. Vaatlusmaterjali üksikasjalikum analüüs tõi aga esile, et samadel õpilastel esineb erinevatel juhtudel andmetes erinevusi sisust. Vastavalt kehalise kasvatus tunde iseloomule ja sisule võis tunde jaotada viide tüüpi.

I tüüp — kasutati rohkesti liikumist, mitmekesiseid harjutusi, vahendeid ning erinevaid liikumis- ja spordimänge. Tunnid olid väga emotsionaalsed ja suure intensiivsusega.

II tüüp — õpetati mitmesuguseid erinevate spordialade tehnika elemente.

III tüüp. — kasutati põhiliselt rivi- ja korraharjutusi. Emotsionaalsus väike.

IV tüüp — tehti riistvõimlemist. Liikuvus väike, suhteliselt rohkesti tegevusetust järjekorra pärast riistade juures.

V tüüp — väga intensiivne tund. Peamiselt 500 m ja 1000 m jooksu normide täitmine.

Et tunde eel oli liidetud arvupaaride hulk enam-vähem võrdne, siis esitame ainult dünaamika (vt. tabel 2).

Tabel 2

Tähelepanu kontsentreerumise keskmine dünaamika olenevalt kehalise kasvatus tunde iseloomust

Kehalise kasvatus tunde tüüp	Keskmine liidetud arvupaaride dünaamika		
	enne koordinatsiooniharjutust	pärast koordinatsiooniharjutust	pärast tundi
I	$6 \pm 1,5$	$10 \pm 2,5$	$14 \pm 2,8$
II	$4 \pm 1,8$	$7 \pm 2,1$	$5 \pm 1,6$
III	$3 \pm 1,2$	$5 \pm 1,8$	$4 \pm 1,7$
IV	$2 \pm 1,0$	$4 \pm 1,3$	$2 \pm 1,4$
V	—	1,0	0,8

Tabeli 2 andmetest selgub, et tähelepanu kontsentreerumise paranemine enam liikuvate, emotsionaalsete vaheldusrikaste tunde mõjul.

Kokkuvõte

Tehtud uurimuste alusel võib öelda, et spordiga tegelevate üliõpilaste ja kooliõpilaste õppeedukus on parem kui mittesportlastel ja madalama sportliku kvalifikatsiooniga vaatlusalustel.

Ka tähelepanu intensiivsus ja töö õigsuse koefitsient on kõrgema sportliku kvalifikatsiooniga vaatlusalustel parem. Tugev vaimne ja füüsiline koormus ei kutsunud neil esile väsimust nii tugevalt kui madalama kvalifikatsiooniga vaatlusalustel. Näib, et sportliku tegevuse ja kehaliste harjutuste kasutamine aitab täiustada nii õpilaste kui ka üliõpilaste psühhofüüsilisi omadusi ja suurendab nende töövõimet. Üldine töövõime tõus aitab aga säilitada jõudu, energiat ja tahet edukaks tööks pingelises õppeprotsessis.

KIRJANDUS

1. Хион В. Т. О фактах, влияющих на физическое развитие детей. Тезисы докладов IV конференции. Таллин, 1962, стр. 75—76.
2. Silla, R. Kehalise kasvatusе mõjust vaimsele töövõimele. IV vabariiklik teaduslik-praktiline konverents spordimeditsiini ja ravikehakultuuri küsimustes. Ettekannete materjalid. Tallinn, 1962, lk. 16—17.
3. Силла Р. В. О влиянии систематического физического воспитания на умственную работоспособность школьников. «Теория и практика физической культуры», 1963, 1, стр. 49—51.
4. Силла Р. В. Гигиеническое значение двигательной активности школьников. Автореф. докт. дисс. Тарту, 1968.
5. Теосте М. Э. О влиянии уроков воспитания на работоспособность школьников. Тезисы докладов IV конференции. Таллин, 1962, стр. 86—87.
6. Oja, S. Rande, I. Faktid kummutavad eksiarvamusi — «Kehakultuur», 1962, 15, lk. 474—475.
7. Оя С. М. Сравнительные данные успеваемости школьников, занимающихся и незанимающихся спортом. Доклады II научной конференции, посвященной проблемам «Климат, учение, спорт» (Май 1963 г.) Серия «Учение», Ташкент, 1963, стр. 211—217.
8. Оя С. М. О влиянии урока физического воспитания на концентрацию внимания школьников «Психологические вопросы физического воспитания в школе». — «Проблемы психологии спорта», М., 1965, стр. 62—65.
9. Oja, S. Kehakultuuriteaduskonna üliõpilaste õrpeedukusest. Eesti NSV vabariiklik teaduslik-metoodiline konverents kehakultuuri alal. Tartu, 1966, lk. 13—15.
10. Oja, S. Über die Fortschritte und die geistigen Fähigkeiten der sporttreibenden Schüler und Studenten Kurzreferate Jahreskongress 1968. Arbeit und Sport. Dresden, 1968, S. 3—4.
11. Нагорный В. Э. Научные вопросы физического воспитания учащихся «Физическая культура в школе», 1962, 2, стр. 11—12.
12. Нагорный В. Э. Использование физических упражнений в целях повышения умственной работоспособности студентов. Материалы XVI научно-методической конференции вузов г. Москвы по физическому воспитанию 14—17 июня. М., 1965, стр. 11—12.
13. Ковригин В. М., Темба А. П. Физическая культура и работоспособность студентов «Теория и практика физической культуры», 1966, 8, стр. 69—70.

ОБ УСПЕВАЕМОСТИ И УМСТВЕННОЙ ТРУДОСПОСОБНОСТИ СТУДЕНТОВ И ШКОЛЬНИКОВ, ЗАНИМАЮЩИХСЯ СПОРТОМ

С. М. Оя

Резюме

В данном исследовании была поставлена задача изучения успеваемости и умственной работоспособности студентов физического факультета и школьников, занимающихся и незанимающихся спортом. Всего под наблюдением находилось 150 студентов и 1200 школьников с VIII по XI классы. Исследования проводились с 1962 по 1967 годы.

Успеваемость школьников мы оценивали по отметкам в учебных четвертях и по годовым отчетам; успеваемость студентов — по оценкам в учебных семестрах. В некоторых классах регистрировались и текущие оценки в течение учебного года.

Критериями умственной работоспособности являлись показатели концентрации, переключения и распределения внимания. При этом пользовались разными цифровыми и корректурными тестами. Показатели внимания изучались в основном перед и после разных, по характеру и содержанию, уроков физического воспитания в школе, а у студентов — перед и после разных тренировочных занятий.

Занимающимся спортом мы считали школьников, обучающихся в спортишколах, в школьных секциях и в группах при домоуправлениях.

Цифровой материал обработан методами математической статистики.

Анализ материалов показал, что успеваемость, концентрация и переключение внимания лучше у спортсменов. У спортсменов высших спортивных разрядов эти показатели лучше, чем у других. Оказалось, что особенно большая разница между успеваемостью спортсменов и неспортсменов отмечается у вялых и несдержанных учащихся и среди незанимающихся спортом встречается относительно много «двоек».

Анализ данных о влиянии урока физического воспитания на показатели концентрации внимания испытуемых показал, что улучшение или ухудшение концентрации внимания зависит от характера и содержания урока. Отмечалось, что показатели концентрации внимания улучшились под влиянием урока физического воспитания в тех случаях, когда на уроках использовались веселые, интересные, требующие движений упражнения и вообще, если урок уплотненный. Противоположный результат давал урок при монотонных упражнениях, требующих мало движений.

У хорошо тренированных студентов, мастеров и перворазрядников в большинстве случаев показатели внимания, в частности концентрация внимания, улучшались под влиянием тренировочного урока. Лишь очень сильная и относительно однообразная тренировка была причиной заметного ухудшения концентрации и переключения внимания.

ÜBER DIE FORTSCHRITTE UND DIE GEISTIGEN FÄHIGKEITEN DER SPORTTREIBENDEN SCHÜLER UND STUDENTEN

S. Oja

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit untersucht die Fortschritte und die geistigen Fähigkeiten der Studenten der Fakultät für Körperkultur, der Schüler, die Sport treiben so wie auch die der Schüler, die keinen Sport ausüben. Im Laufe der Jahre 1962—1967 wurden 136 Studenten der Fakultät für Körperkultur und 1200 Schüler der VIII XI Kl. untersucht.

Die Leistungen schätzte man nach den Noten der Vierteljahre, Semestern und Schuljahre. Auf Grund der Gradmesser der Aufmerksamkeitskonzentration — und Umschaltungsfähigkeit schätzte man die geistigen Fähigkeiten der gegendenden Versuchsgruppen. Um die geistigen Fähigkeiten festzustellen, wurden vor und auch nach verschiedener Art von Sport und Trainingsstunden verschiedene Ziffern- und Buchstabenteste durchgeführt. Die Analyse des Untersuchungsmaterials zeigt, daß die Kennziffern der Leistungen, der Aufmerksamkeitskonzentration und Umschaltungsfähigkeit bei den Sportlern besser sind. Besonders gute Kennziffern wurden bei Sportlern mit höherer Qualifikation bemerkt. Besonders groß ist der Unterschied der Leistungen der Sportler und Nichtsportler bei trägen und ungehemmten Untersuchungsobjekten. Bei trägen und ungehemmten Nichtsportlern kommen viel mehr ungenügende Noten vor, als bei trägen und ungehemmten Sportlern.

Bei weiterer Analyse des Untersuchungsmaterials stellte man fest, daß die Verbesserung oder Verschlechterung der Aufmerksamkeitskonzentrationsfähigkeit unter dem Einfluß der Körperkulturstunden in großem Maße vom Charakter der Sportstunden und von den angewendeten Übungen abhängt. Man stellte fest, daß Stunden, in denen viele abwechslungsreiche, emotionelle und Bewegungsfordernde Übungen gemacht werden, wo die Schüler dauernd beschäftigt sind positiv auf die Aufmerksamkeits- und Konzentra-

tionsfähigkeit einwirken. Monotone und wenig Bewegung fordernde Stunden üben eine umgekehrte Wirkung aus.

Bei guttrainierten Sportlern verbessern sich die Aufmerksamkeitseigenschaften, besonders die Konzentrationsfähigkeit, unter dem Einfluß von Trainingsstunden, und bloß ser anstrengende und mit verhältnismäßig großer Belastung durchgeführte Trainingsstunden verursachen die Verschlechterung der Aufmerksamkeit.

ÜLDISE KEHALISE ETTEVALMISTUSE OSAKONNA NAISÜLIÖPILASTE TÄHELEPANU MUUTUSTEST SUUSA- JA VÕIMLEMISPERIOODIL

E. Prii

Kehalise kasvatus ja spordi kateeder

Tähelepanu on inimese psüühilise tegevuse üks külg, mis on vajalik teadmiste edukaks omandamiseks, tööülesannete täitmiseks jms.

Paljud uurimused on näidanud, et kehaliste harjutustega tegelemine avaldab mõju tähelepanu omadustele: S. Oja ja S. Ilomets (1965), F. Genov (1967), G. Gorbunov (1967) jt. Samas on aga rõhutatud, et konkreetse kehalise kasvatus tunni mõju sõltub suuresti tunni iseloomust: V. Topaasia (1968), L. Nersesjan (1965), L. Danilina (1966) jt.

Käesoleva töö ülesandeks oli uurida erineva sisuga kehalise kasvatus tundide mõju suusa- ja võimlemisperioodidel naisüliõpilaste tähelepanuvõimele.

Metoodika

Vaadeldi 52 ÜKE osakonna naisüliõpilast, kes jagunesid teaduskondade ja osakondade kaupa järgmiselt. I kursus: 12 bioloogia-, 2 geograafiaosakonna ja 4 Õigusteaduskonna üliõpilast; II kursus: 8 eesti filoloogiat, 5 inglise filoloogiat, 1 ajaloo-, 19 vene filoloogiat osakonna üliõpilast. Vaatlusaluste keskmine vanus oli 19,5 a. Uurimus viidi läbi suusaperioodil 1972. a. veebruaris ja võimlemisperioodil 1972. a. aprillis enne ja pärast tunde. Tundide kestus oli mõlemal juhul 90 minutit.

Paljud uurijad — L. Nifontova (1969), V. Solovjova (1960), F. Genov (1967), L. Danilina (1966) jt. on näidanud, et tähelepanu uurimiseks on sobivad korrektuurtestid. Nende abil saab küllaltki lühikese vaatlusaja jooksul hinnata tähelepanu omadusi (püsivust, intensiivsust, ümberlülitumisvõimet jne.) Lähtudes sellest kasutati ka käesolevas töös tähelepanu ümberlülitusvõime uurimiseks korrektuurteste. Vaatlusaluste ülesandeks oli I ja III 30 sek. jook-

sul alla kriipsutada võimalikult kiiresti ja õigesti kõik «u» tähed ja läbi kriipsutada kõik «n» tähed. II ja IV 30. sek. jooksul toimus töö vastupidiselt.

Kogutud andmete analüüsil võeti aluseks ümberlülitustesti töönaõtjate muutused enne ja pärast kehalise kasvatusetundi. Analüüs toimus töö kvantiteedi (A), kvaliteedi (O) ja produktiivsuse (I) näitajate abil.

Saadud arvulised andmed töötati läbi matemaatilise statistika meetoditega «Ural-4» vahendusel.

Tabelitel ja joonistel kasutatud lühendid:

A₁, A₂, A₃, A₄ — läbivaadatud tähtede hulk I, II, III ja IV 30 sek. jooksul.

O₁, O₂, O₃, O₄ — õigsuse koefitsiendid sama aja jooksul.

I₁, I₂, I₃, I₄ — tähelepanu produktiivsuse näitajad sama aja jooksul.

Tulemused ja arutelu

Analüüsides tabelis 1 esitatud andmeid selgub, et võimlemisperioodil on vaatlusaluste poolt läbi vaadatud tähtede keskmine hulk nii enne kui ka pärast tunde statistiliselt usutavalt suurem kui suusaperioodil. Samas näeme, et läbivaadatud tähtede hulk on mõlemal vaadeldaval perioodil pärast tunde statistiliselt usutavalt suurem kui enne tundi. Seda võib täheldada kõigi 30-sekundiliste seeriate andmetes. Peab märkima, et mõlemal vaadeldaval perioodil on näitajate dünaamika sarnane. Nii vaadati kõigil juhtudel kõige vähem tähti läbi teise 30 sekundi jooksul.

Võrreldes üksikandmete hajuvust variatsioonikoefitsiendi abil (tabel 1) selgub, et kõikidel juhtudel on variatsioonikoefitsient pärast tundi väiksem. Eriti ilmneb see võimlemisperioodil.

Tabeli 2 andmetest selgub, et võimlemisperioodil on vaatlusaluste poolt tehtud töö õigsuse protsent nii enne kui ka pärast tunde statistiliselt usutavalt suurem kui suusaperioodil. Samas võib märkida, et nõutud alla- ja mahakriipsutatud tähtede õigsuse protsent suusaperioodil on pärast tundi statistiliselt usutavalt suurem kolme esimese 30 sekundi jooksul tehtud töös, võimlemisperioodil aga statistiliselt usutavalt suurem esimese 30 sek. jooksul tehtud töös. Ülejäänud tööosades võib märgata õigsuse protsendi langust.

Ka mõlema perioodi näitajate dünaamikas ilmneb sarnasus. Nii on kõige suurem õigsuse protsent kolmanda 30 sekundi jooksul tehtud töös.

Võrreldes üksiknäitajate hajuvust (tabel 2) nähtub, et enamikul juhtudel on variatsioonikoefitsient pärast tundi väiksem (eriti ilmneb see võimlemisperioodil.)

Tabel 1

Umberlülitustesti töö kvantiteedi (A) näitajate keskmised suusa- ja võimlemisperioodid

Periood	Näitaja	Keskmised näitajad											
		Enne tundi	A ₁	Pärast tundi	Enne tundi	A ₂	Pärast tundi	Enne tundi	A ₃	Pärast tundi	Enne tundi	A ₄	Pärast tundi
Suusaperiood	X	103,1	129,4		101,4	117,3		121,4	127,8		117,9	114,5	
	C	21,3	16,8		28,1	18,3		22,1	20,7		21,2	19,7	
	U	96,9—109,2	122,9—135,8		93,5—109,4	110,9—123,6		113,9—128,9	119,9—135,6		110,9—124,8	107,7—121,3	
Võimlemisperiood	X	116,6	140,9		110,7	127,4		134,4	134,2		119,9	122,0	
	C	24,1	19,8		26,3	20,3		22,7	17,8		21,6	18,8	
	U	87,5—124,4	138,8—155,0		102,6—118,8	120,2—134,6		125,9—142,9	127,6—140,9		112,7—127,1	115,6—128,4	

Tabel 2

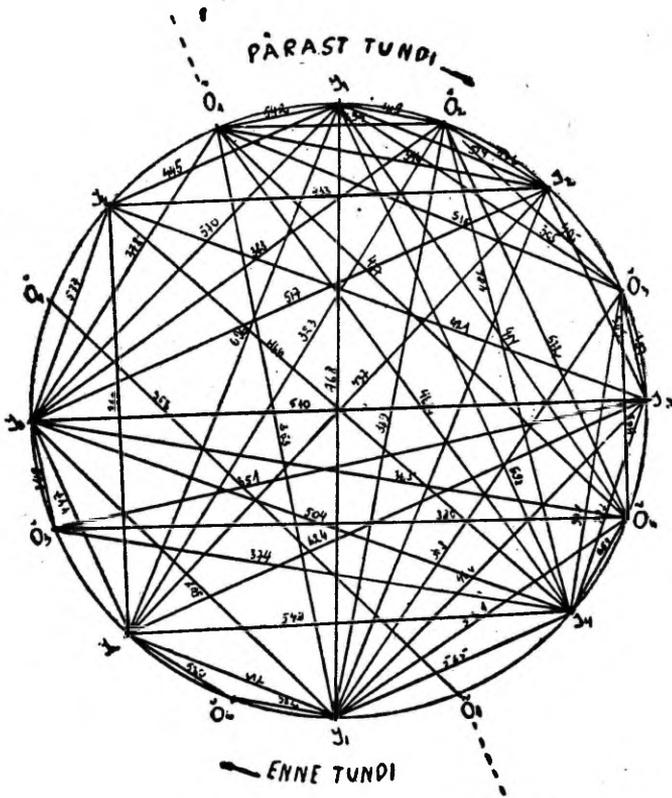
Ümberlülitustesti töö kvaliteedi (O) näitajate keskmised suusa- ja võimlemisperioodil

Periood	Näitaja	Keskmised näitajad											
		O ₁			O ₂			O ₃			O ₄		
		Enne tundi	Pärast tundi	Enne tundi	Pärast tundi	Enne tundi	Pärast tundi	Enne tundi	Pärast tundi	Enne tundi	Pärast tundi	Enne tundi	Pärast tundi
Suusaperiood	X	94,7	96,3	94,6	96,1	96,9	97,4	95,0	93,2				
	C	14,7	6,4	6,0	5,9	3,9	3,7	6,1	9,8				
	U	90,8—98,5	94,4—98,1	93,6—96,2	94,4—97,8	95,9—98,0	96,3—98,4	93,4—96,6	90,4—95,3				
Võimlemisperiood	X	96,6	97,5	96,6	96,3	98,0	97,4	95,8	95,3				
	C	9,5	3,9	4,8	4,4	3,2	4,2	5,7	4,1				
	U	94,1—99,2	96,4—98,6	95,3—97,9	95,1—97,5	97,2—98,9	96,3—98,5	94,3—97,4	94,2—96,4				

Tabel 3

Ümberlülitustestil töö produktiivsuse (I) näitajate keskmised suusa- ja võimlemisperioodil

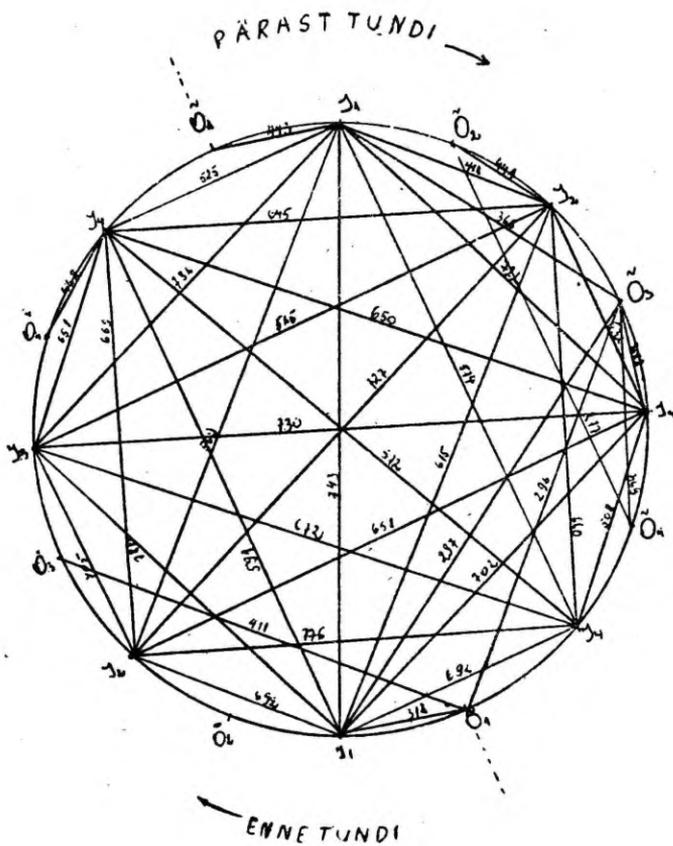
Periood	Näitaja	Keskmised näitajad											
		Enne tundi	I ₁	Pärast tundi	Enne tundi	I ₂	Pärast tundi	Enne tundi	I ₃	Pärast tundi	Enne tundi	I ₄	Pärast tundi
Suusaperiood	X	99,4	123,9		96,3	112,8		117,7	126,7		114,2	107,4	
	C	23,1	19,3		31,2	20,8		22,2	18,9		20,5	24,3	
	U	93,0—105,8	116,8—131,0		87,9—104,7	105,8—119,8		110,2—125,2	119,5—133,8		105,0—117,8	99,5—115,2	
Võimlemisperiood	X	111,8	143,4		106,6	122,9		131,8	130,8		115,2	115,3	
	C	24,2	21,2		27,0	21,8		23,3	19,0		23,1	19,4	
	U	104,3—119,3	134,9—151,9		98,5—114,6	115,4—130,4		123,2—140,3	123,8—137,8		107,3—122,7	109,7—122,3	

Jo o n. 1. Tähelepanutesti andmete korrelatsioonanalüüs suusaperioodil.

Tabeli 3 vaatlusandmetest selgub, et ümberlülitustesti töö produktiivsuse keskmised näitajad nii enne kui ka pärast tunde on statistiliselt usutavalt suuremad võimlemisperioodil. Samas näeme, et töö produktiivsuse näitaja on mõlema vaadeldava perioodi enamikul juhtudel statistiliselt usutavalt suurenenud või jäänud samaks pärast kehalise kasvatus tundi. Kõige suurem töö produktiivsuse näitaja oli võimlemisperioodil pärast tundi esimese 30 sekundi jooksul. Suusaperioodil samuti pärast tundi, kuid kolmanda 30 sekundi jooksul tehtud töös. Vaadeldes üksiknäitajate hajuvust variatsioonikoefitsiendi abil (tabel 3) näeme, et enamikul juhtudel on variatsioonikoefitsient pärast tundi väiksem. Eriti on variatsioonikoefitsient vähenenud võimlemisperioodil.

Võrreldes meie poolt saadud andmeid kirjanduse andmetega, selgub, et need on kooskõlas. Nii on mitmed autorid, N. Nagõrnõi (1965), V. Nohhonov (1968); L. Nersesjan (1965) jt., näidanud, et

Joon. 2. Tähelepanutesti andmete korrelatsioonanalüüs võimlemisperiodil.

tähelepanu omadused paranevad keskmise intensiivsusega tundides kuni 87,7%. Nendes kehalise kasvatuses tundides, kus õpilased jooksid 300—800 m, suusatasid 3—5 km täie jõuga või õppisid uusi harjutusi, oli tähelepanu kontsentratsiooni tõusu märgata 66% juhul.

Pärast tundi tähelepanu ümberlülitustesti töö kvantiteet on tunduvalt parem kui enne tundi sooritatud töös. Seda kinnitavad ka arvukad kirjandusandmed (V. Topaasia 1969, R. Silla 1962, G. Šitkova 1967, S. Oja 1962, 1963, 1965, 1968 jt.).

Analüüsides tähelepanutesti kvaliteedi ja kvantiteedi näitajate vahelisi seoseid suusaperioodil, ilmneb (joonis 1): 1) töö produktiivsuse näitajad enne ja pärast kehalise kasvatuses tundi on tuge-

vas positiivses korrelatsioonis; 2) pärast tundi esimese 30 sekundi jooksul sooritatud ümberlülitustesti töökvaliteedi näitaja (O_1) on positiivses korrelatsioonis pärast tundi kolme viimase 30 sekundi jooksul tehtud töö õigsuse näitajatega (O_2, O_3, O_4) ja produktiivsuse näitajatega (I_1, I_4); 3) pärast tundi tehtud töö kvantiteedi suurenemisega suurenevad ka produktiivsuse ja kvaliteedi näitajad, enne tundi aga kvaliteedi näitajate vahel tugevat positiivset korrelatsiooni ei esine.

Võimlemisperiodil registreeritud tähelepanutesti andmete korrelatsioonanalüüs näitab järgmist (joonis 2): 1) produktiivsuse näitajad (1) on omavahel positiivses korrelatsioonis nii enne kui ka pärast tundi; 2) enamikul juhtudel puudub enne tundi töö kvaliteedi ja produktiivsuse näitajate vahel korrelatsioon; 3) pärast tundi on töö kvaliteedi (O_1, O_2, O_3) ja produktiivsuse näitajad (I_1, I_2, I_3) omavahel nõrgas positiivses korrelatsioonis. Võrreldes erinevate perioodide korrelatsioonanalüüsi andmeid, selgub, et suusa-perioodil esineb tähelepanutesti näitajate vahel rohkem seoseid kui võimlemisperiodil.

Järeldused

1. Vaatlusaluste tähelepanu ümberlülitusvõime näitajad nii suusa- kui ka võimlemisperiodil on pärast kehalise kasvatus tundi paremad kui enne tundi.

2. Vaatlusaluste tähelepanu ümberlülitusvõime näitajate paranemise ulatus kehalise kasvatus tunni mõjul oleneb tunni sisust. Meie andmete järgi võimlemisperiodil läbiviidud tund avaldas suuremat mõju tähelepanu ümberlülitusvõimele kui suusa-perioodil läbiviidud tund.

3. Enne ja pärast läbiviidud tundi tähelepanu ümberlülitustesti näitajad korreleeruvad omavahel.

3. Suusa-perioodil saadud andmed korreleeruvad omavahel rohkem kui võimlemisperiodil saadud andmed.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. O j a, S. Psüühilistest seisunditest ja psühholoogilisest ettevalmistusest spordis. Tartu, 1968, lk. 46—53.
2. O j a, S., R a n d e, I. Faktid kummutavad eksiarvamusi. — Kehakultuur, 1962, nr. 15, lk. 474—475.
3. O j a, S., V e s k a r u, E. Veelkord õppe edukusest ja spordist. — Kehakultuur, 1965, nr. 23, lk. 728.
4. O j a, S., I l o m e t s, S. Tähelepanu kontsentreerimisvõime muutusi olenevalt kehalise kasvatus tunni iseloomust. — Teaduslik-metoodiline konverents kehalisest kasvatus koolis. Konverentsi materjalid. Tartu, 1965, lk. 41—43.
5. S i l l a, R. Kehalise kasvatus mõjust vaimsele töövõimele. — IV vabariiklik teaduslik-praktiline konverents spordimeditsiini ja ravikehakultuuri küsimustes. Tallinn, 1962, lk. 16—17.

6. Topaasia, V. Uurimus ettevalmistava osakonna üliõpilaste kehalise ettevalmistuse ja spordihuvide dünaamikast. Kandidaadidissertatsioon. Tallinn, 1971, lk. 54—61.
7. Topaasia, V. Kehalise kasvatuse tundide mõjust tähelepanu intensiivsusele. Spordipsühholoogia- ja sotsioloogiaalane konverents. Tartu, TRÜ, 1969, lk. 109—110.
8. Генцов Ф. Интенсивность и устойчивость внимания спортсмена перед разминкой как показатель его мобилизационной готовности. — Сб.: Тезисы VI Всесоюзного совещания по психологии физического воспитания и спорта. М., 1967, 92—94.
9. Данилина Л. Н. Влияние занятий спортом на развитие внимания школьников. — Теория и практика физической культуры. 1966, № 9, 28—31.
10. Нагорный В. Физические упражнения как средство повышения работоспособности в умственном труде. — Теория и практика физической культуры. 1964, № 8, 23—26.
11. Нерсисян Л. С. О влиянии разминки на интенсивность и устойчивость внимания. — Вопросы психологии. 1965, № 3, 123—134.
12. Оя С. М. Сравнительные данные успеваемости школьников, занимающихся и незанимающихся спортом. — Доклады II научной конференции, посвященной проблемам «Климат, учение, спорт» (май, 1963 года) Серия — «Учение», 211—217.
13. Соловьева В. П. Методы исследования динамики работоспособности при умственном труде. — Сб.: Методы физиологических исследований трудовых процессов. М., 1960, 50—60.
14. Шитикова Г. Ф. О влиянии уроков физического воспитания на умственную работоспособность и успеваемость учащихся младших классов. — Сборник научных работ молодых ученых за 1966 год. Л., 1967, 75—79.

ИЗМЕНЕНИЯ ВНИМАНИЯ У СТУДЕНТОК ОТДЕЛЕНИЯ ОБЩЕЙ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В ТЕЧЕНИЕ ПЕРИОДА ЗАНЯТИЙ ЛЫЖНЫМ СПОРТОМ И ГИМНАСТИКОЙ

Э. Прий

Резюме

Задачей данной работы было исследование разницы показателей переключения внимания перед и после физкультурного занятия в гимнастическом и лыжном периодах.

Под наблюдением находились 52 студентки Тартуского государственного университета разных факультетов. Переключение внимания исследовалось с помощью корректурной пробы, где студентки должны были в течение I и III 30 сек. быстро и точно подчеркнуть все буквы «и» и зачеркнуть все буквы «п», а в течение II—IV 30 сек. наоборот зачеркнуть буквы «и» и подчеркнуть буквы «п».

Анализ собранных материалов произвели по общему количеству просмотренных букв (А), по коэффициенту правильности выполнения теста (О) и по показателю продуктивности внимания

(I). Полученные данные показали разницу между данными переключения внимания, зарегистрированные до и после занятия физкультурой. Результаты исследования подтверждают, что показатели переключения внимания лучше после урока физкультуры. При этом показатели переключения внимания лучше в период занятия гимнастикой.

ALTERATIONS OF THE ATTENTION IN STUDENTS DURING THE PERIOD OF TRAINING LESSONS OF SKIING AND GYMNASTICS

E. Prii

Summary

The aim of the present paper was to study differences in the characteristics of the switching ability of attention before and after physical training lessons during skiing and gymnastics periods.

52 students from different faculties of Tartu State University were under investigation. The switching ability of attention was investigated by means of correction tests. Within the 1st and 3rd spells of 30 seconds the students were to cross out all the "u" letters and underline all the "n" letters. For the 2nd and 4th periods of 30 seconds they had an opposite task — to cross out all the "n" letters and underline all the "u" letters.

The experimental data were analysed by means of the total sum of letters looked through (A), the coefficient of correctness in carrying out the test (O) and the index of productivity (I). The results reveal the difference in the characteristics of the switching ability of attention before and after physical training lessons.

The results prove that the characteristics of the switching ability of attention are better after physical training lessons. It also appeared that the characteristics of the switching ability of attention are better in the period of gymnastics.

TREENITUSSEISUNDI PSÜHHODIAGNOSTIKA ERINEVATE SPORDIALADE ESINDAJATEL

S. Oja

Kehalise kasvatuse ja spordi kateeder

Sportlase treenitusseisundi hindamiseks on vaja saada igakülgset ülevaadet tema üldseisundist. Kehaliste võimete ja arstliku kontrolli andmete kõrvale on vajalik koguda andmeid, mis iseloomustaksid ka sportlase üldisi ja spetsiaalseid psüühilisi iseärasusi ja seisundeid ning psüühiliste protsesside dünaamikat treeningprotsessis.

P. Rudik (1969), A. Puni (1969), G. Savenkov (1969 a, 1965 b) jt. peavad vajalikuks võtta kasutusele unifitseeritud meetodika, mis oleks vähe aega nõudev, objektiivne, kiirelt informatsiooni andev ning mille aparatuur võimalikult portatiivne. Moskva Riikliku Kehakultuuri Keskinstituudi psühholoogia kateeder on töötanud välja nimetatud nõuetele vastava kompleksse uurimismetodika (1967, 1969), mida on püütud osaliselt kasutada käesoleva töö teostamisel.

Kirjanduse andmeil on treenitusseisundi hindamisel psühhofüsioloogilistest näitajatest registreeritud käe treemorisagedust (S. Oja, N. Kutti, M. Raiend — 1967, 1969; V. Pissarenko — 1967, B. Põrvanov — 1970, A. Romanin — 1972 jt.), liigutuste tempo variatiivsust ja kiirust (O. Tšernikova — 1967, 1969; J. Küsseljov — 1968, F. Genov — 1969, 1971; S. Oja — 1969 jt.), tähelepanu omadusi (A. Romanin — 1968, O. Tšernikova — 1968, V. Medvedev — 1968, F. Genov — 1969, 1971; L. Danilina — 1969, S. Oja, M. Tõnts, N. Kutti — 1969, G. Savenkov — 1969, B. Põrvanov — 1970, S. Oja, M. Raiend, H. Aunin — 1971 jt.), sügavusnägemise täpsust ja nägemisvälja ulatust (E. Makuni — 1963, V. Medvedjev — 1968, 1969 b, 1969 a, jt.), liigutuste täpsust (V. Melnikov, S. Oja — 1969 jt.), informatsiooni vastuvõtu ja läbitöötamise kiirust (V. Medvedjev — 1969 b, N. Perepelov — 1971, V. Minejev — 1961 jt.) ning mitmeid teisi näitajaid.

Käesoleva töö ülesandeks oli uurida:

- 1) mõningate psühhofüsioloogiliste näitajate dünaamikat ettevalmistaval ja võistlusperioodil erinevate spordialade sportlastel,
- 2) veloergomeetril sooritatud 6-min. funktsionaalse proovi mõju vaatlusaluste mõningatele psühhofüsioloogilistele näitajatele treenitusseisundis.

Tulemused ja arutelu

A. Psühhofüsioloogiliste näitajate dünaamika erinevatel treeningperioodidel

Vaatluse all oli 108 I ja meistrijärgu sportlast (neist 13 naiskorvpallurit, 16 meest — kesk- ja pikamaajooksjad, 16 meesaerutajat, 18 naist-sportvõimlejat ja 45 noort kergejõustiklast, neist 17 neidu ja 28 noormeest). Uurimusi teostati ettevalmistaval ja võistlusperioodil 3—12 päeva enne vastutusrikkaid võistlusi.

Psühhofüsioloogilistest näitajatest registreeriti:

- 1) parema käe staatilise treemori sagedus 30 sek. jooksul treemomeetri abil;

- 2) liigutuste tempo variatiivsus tepingtesti abil viies 10-sek. seerias O. Tšernikova (1967) poolt soovitatud viisil. Vaatlusalusel tuli sooritada teineteisest 5 cm kaugusel asuvatele metallplaatidele horisontaal-vertikaalsuunalisi koputusi vahelduvalt vaatlusaluste poolt valitud mugavas-aeglases, mugavas-kiires ja mugavas tempos. Mugavas tempos sooritatud andmete alusel leiti meie poolt (S. Oja, 1969) soovitatud emotsionaalse stabiilsuse koefitsient. Paus seeriade vahel 5—10 sek.;

- 3) maksimaalne kopuamise kiirus ühele plaadile kahes 10-sek. seerias. Paus seeriade vahel 30—45 sek.;

- 4) parema käe liigutuste täpsus vertikaalselt seinale kinnitatud skaala abil, mille keskpunkt asetseb vaatlusaluse õla kõrgusel. Vaatlusalune, seistes rinnati käe ulatuse kaugusel skaalast, pidi tõstma parema käe ette takistuseni, fikseerima asendi, langetama käe ning seejärel kordama sama liigutust takistuseta, püüdes kätt peatada punktis, kus varem oli takistus. Vaatlusaluse silmad olid kogu katse kestel suletud. Liigutuste täpsust hinnati millimeetrites. Katset sooritati 10 korda intervalliga 5—10 sek.;

- 5) tähelepanu kontsentratsioonivõime 2 min. jooksul korrekturesti abil. Vaatlusaluse ülesandeks oli testis läbi või alla kriiputada tähtede kombinatsioon «BC» või «NV». Saadud andmete alusel leiti tähelepanu näitaja (I) ja õigsuse koefitsient (O) (P. Rudik, 1969).

Vaatlusaluste treenitusseisundit hinnati põhiliselt võistlustel saavutatud tulemuste ning pedagoogilise vaatluse ja vestluse teel saadud andmete alusel.

Kogutud arvulised andmed töötati läbi matemaatilise statistika meetoditega elektronarvuti «Ural-4» vahendusel.

Keskised näitajad ettevalmistaval (I) ja võistlusperioodil (II)

Tabel 1

		Naiskorvpallurid n=13 x±s	Kesk- ja pikamaa jooksjad n=16 x±s	Aerutajad n=16 x±s	Sportvõimlejad (naised) n=18 x±s	Noored kergejõustiklased (noormehed) n=28 x±s	Noored kergejõustiklased (neiud) n=17 x±s
Treemorisagedus	I	10,6±8,8	23,9±20,0	15,6±7,9	22,4±5,1	65,4±26,5	35,9±17,2
	II	9,4±10,2	22,4±18,0	13,5±8,4	21,2±6,7	21,8±13,0	20,7±21,0
Mugav tempo	I	27,3±5,2	26,9±9,0	22,4±6,0		24,9±6,2	29,0±4,6
	II	24,9±4,2	25,9±7,2	17,5±4,6		18,2±5,4	26,5±7,9
Emotsionaalse stabiilsuse koefitsient	I	0,073±0,021	0,076±0,036	0,128±0,082		0,076±0,036	0,076±0,043
	II	0,067±0,028	0,066±0,034	0,119±0,078		0,067±0,045	0,056±0,029
Kiire tempo	I	44,0±3,4	42,0±3,3	40,2±8,7		48,0±8,6	46,1±11,3
	II	49,0±3,8	47,6±8,0	46,0±11,0		52,6±7,2	53,5±8,9
Aeglane tempo	I	19,5±5,4	19,0±7,7	14,5±4,5		19,9±6,3	21,5±3,7
	II	18,5±4,2	18,5±5,8	11,9±2,6		14,9±6,7	22,1±8,6
Tähelepanu intensiivsuse näitaja	I	441±57	370±62	351±41	310±50		
	II	436±43	423±88	404±57	360±35		
Koputamise kiirus	I	63±7,2		63±7,1	71±8,1	68±11,7	56±12,5
	II	67±5,7		68±5,6	74±4,2	75±9,0	73±13
Liigutuste täpsus	I	1,8±0,4	2,2±0,5	2,0±0,4	1,2±0,5		
	II	1,4±0,4	1,5±0,3	1,4±0,4	0,4±0,2		
Oiguse koefitsient	I	0,96±0,03	0,92±0,10	0,96±0,39	0,95±0,10	0,94±0,06	0,86±0,16
	II	0,96±0,09	0,97±0,03	0,98±0,24	0,98±0,12	0,97±0,03	0,92±0,15

Vaatlusmaterjali statistiline analüüs näitab, et kõikidel vaatlusalustel gruppidel, kõikides uuritud psühhofüsioloogilistes näitajates esinevad ilmsed erinevused ettevalmistava ja võistlusperioodi uurimisandmete vahel (vt. tabel 1).

Tabeli 1 andmetest selgub, et võistlusperioodil on käe treemori sageduse, liigutuste mugava ja aeglase tempo keskmised ning liigutuste täpsuse keskmine viga vähenenud. Samuti on vähenenud emotsionaalse stabiilsuse koefitsient. Samal ajal aga tähelepanu intensiivsuse näitaja, õigsuse koefitsient, maksimaalses tempos koputamise kiirus ja valitud kiire liigutuste tempo on suurenenud.

Statistiliselt usutavad erinevused ilmnevad treemorisageduses kergejõustiklastel noormeestel ($t=7,24$, $p<0,01$) ja neidudel ($t=3,71$, $p<0,01$); mugavas liigutuste tempos aerutajatel ($t=2,58$, $p<0,05$) ja kergejõustiklastel noormeestel ($t=4,40$, $p<0,01$); kiires liigutuste tempos naiskorvpalluritel ($t=3,55$, $p<0,01$); kesk- ja pikamaajooksjail ($t=2,78$, $p<0,02$) ja noormeestel kergejõustiklastel ($t=2,32$, $p<0,05$); aeglases tempos aerutajail ($t=2,75$, $p<0,02$) ja noormeestel kergejõustiklastel ($t=2,68$, $p<0,05$); tähelepanu intensiivsuse näitajais sõudjail ($t=3,02$, $p<0,01$) ja võimlejail ($t=3,46$, $p<0,01$); maksimaalses koputamise kiiruses nii noormeestel kergejõustiklastel ($t=3,25$, $p<0,01$) kui ka neidudel ($t=3,09$, $p<0,01$), aerutajatel ($t=2,19$, $p<0,05$) ning liigutuste täpsuses naiskorvpallureil ($t=2,81$, $p<0,01$); kesk- ja pikamaajooksjail ($t=4,76$, $p<0,01$) ja aerutajatel ($t=3,06$, $p<0,01$).

Esitatud tulemused on kooskõlas kirjanduse andmetega. Nii on näidanud S. Oja, N. Kutti, M. Raiend (1967), O. Tšernikova (1969), A. Romanin (1972) jt., et treenitusseisundis on sportlased emotsionaalselt stabiilsemad; V. Medvedjev (1968 a), A. Romanin (1968), V. Savenkov (1969 b), S. Oja, M. Tõnts, N. Kutti (1969) jt., et treenitusseisundis tähelepanuomadused paranevad; O. Tšernikova (1968, 1969), F. Genov (1969, 1971), V. Medvedjev (1969 a), J. Kisseljov (1969) jt., et treenitusseisundis liigutuste täpsus ja kiirus suurenevad ning S. Oja (1969), S. Oja, M. Tõnts, H. Aunin (1971), A. Romanin (1972) jt., et treenitusseisundis käe treemorisagedus väheneb.

Individuaalselt suhteliselt suur varieeruvus näitajates ilmneb käe treemori sageduses, emotsionaalse stabiilsuse koefitsiendis ja maksimaalses tempos koputuste arvus. Ka need andmed on kooskõlas kirjanduse andmetega (F. Genov 1971; S. Oja 1969 jt.).

Kogutud uurimisandmete analüüsimisel ilmneb, et 85% juhtudel on kõikide uuritud näitajate individuaalsed väärtused sportliku vormi seisundis vähenenud või suurenenud vastavalt eespool toodud keskmiste näitajate dünaamika tendentsile. Sportliku vormi puudumisel võistlusperioodil täheldati suhteliselt suurt emotsionaalse stabiilsuse koefitsienti ja märgatavat tähelepanu intensiivsuse näitaja vähenemist.

Keskmised ($\bar{x} \pm s$) enne (I) ja pärast (II) funktsionaalset proovi

	Naiskorvpallurid n=11	Aerutajad n=26	Kesk- ja pikamaa jooksjad n=16	Naissuusatajad n=11	Naiskorvpallurid n=12
Mugav tempo I	24,1±5,5	26,2±5,7	25,9±7,2	27,9±5,7	24,9±4,2
II	24,2±5,8	27,5±7,3	26,8±8,7	29,5±7,2	24,8±5,9
Emotsionaalse stabiilsuse koefitsient I	0,053±0,041	0,063±0,036	0,069±0,036	0,127±0,086	0,067±0,028
II	0,030±0,020	0,048±0,022	0,039±0,013	0,097±0,072	0,052±0,021
Kiire tempo I	49,2±5,8	45,6±6,5	43,4±6,9	43,5±8,1	49,0±3,8
II	53,9±6,9	47,5±6,9	47,6±8,0	51,3±6,3	51,4±6,4
Aeglane tempo I	17,5±3,2	18,3±5,2	19,3±5,8	20,9±7,5	18,5±4,2
II	18,6±4,0	20,8±5,9	20,6±7,3	21,4±7,8	19,9±4,9
Tähelepanu intensiivsuse näitaja I	457±112	327±80	377±89	369±75	436±91
II	527±110	387±72	423±88	393±83	464±75
Tähelepanu öigsuse koefitsient I	0,98±0,04	0,97±0,02	0,97±0,03	0,95±0,31	0,96±0,09
II	0,99±0,01	0,97±0,03	0,97±0,02	0,97±0,11	0,98±0,02

B. Funktsionaalse proovi mõju uuritud psühhofüsioloogilistele näitajatele

Teise püstitatud ülesande lahendamiseks võeti vaatluse alla 90 I ja meistrijärgu sportlast. Uurimusi teostati 3—12 päeva enne vastutusrikkaid võistlusi, enne ja pärast tugevas tempos sooritatud funktsionaalset proovi veloergomeetril. Psühhofüsioloogilistest näitajatest registreeriti vaatlusalustel liigutuste tempo variatiivsus viies 10-sek. seerias ja tähelepanu kontsentreerumisvõime 2 min. jooksul. Kasutati eespool kirjeldatud meetodikaid.

Vaatlusperioodil oli enamik vaatlusalustest hästi treenitud ning omas sportliku vormi seisundit.

Vaatlusandmete keskmiste näitajate analüüsist (tabel 2) nähtub, et funktsionaalse proovi mõjul suurenesid kõikidel gruppidel tähelepanu intensiivsuse, õigsuse koefitsiendi ning kiires ja aeglasemas tempos sooritatud liigutuste keskmised näitajad ja vähenes emotsionaalse stabiilsuse koefitsient. Enamikel gruppidel suurenes ka mugavas tempos sooritatud liigutuste arv.

Liigutuste kiiruse- ja tähelepanunäitajate suurenemist ning emotsionaalse stabiilsuse koefitsiendi vähenemist funktsionaalse proovi mõjul võib pidada treenituse positiivseks näitajaks. Vaatlusandmetest selgub, et kõikidel sportliku vormi seisundis olevatel sportlastel individuaalsed andmed suurenesid või vähenesid vastavalt näitajate dünaamikale. Sportliku vormi puudumisel täheldati märgatavat emotsionaalse stabiilsuse koefitsiendi suurenemist ja tähelepanu intensiivsuse ning õigsuse koefitsiendi märgatavat vähenemist.

Järeldused

1. Vaatlusaluste treenitusseisundit iseloomustab nii erinevatel treeningperioodidel kui ka enne ja pärast funktsionaalset proovi registreeritud näitajate dünaamika.

2. Treenitusseisundis on vaatlusaluste psüühiliste funktsioonide aktiivsus kõrgenenud. Nad on muutunud emotsionaalselt stabiilsemateks, nende liigutuste kiirus ja täpsus on paranenud ning tähelepanuvõime suurenenud.

3. Uurimuses kasutatud meetodid iseloomustavad hästi ja objektiivselt vaatlusaluste seisundit, mistõttu neid võib soovitada treeneritele sportlaste seisundite hindamiseks.

4. Perspektiivi tuleks võtta psühhofüsioloogiliste näitajate etaloon-süsteemi loomine. Selleks aga on vaja, kasutades unifitseeritud meetodeid, viia läbi uurimusi tuhandete erinevate spordialade sportlastega, arvestades vaatlusaluste kvalifikatsiooni, ealisi, soolisi ja kõrgema närvitalitluse tüpoloogilisi iseärasusi.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Oja, S., Kuttu, N., Raiend, M. Emotsionaalse stabiilsuse näitajad. Treeneri teadmisvara füsioloogias ja spordimeditsiinis. 2. TRÜ spordimeditsiini kateeder. Trt., 1967, lk. 35—39.
2. Oja, S., Tõnts, M., Kuttu, N. Liigutuste tempo ja tähelepanuvõime iseärasusi vabariigi koondvõistkondade liikmetel. Spordipsühholoogia- ja sotsioloogia-alane konverents. Trt., TRÜ, 1969, lk. 35—37.
3. Генев Ф. Проблема мобилизационной готовности. Автореф. докт. дисс. М., 1969, 45.
4. Генев Ф. Психологические особенности мобилизационной готовности спортсмена. М., 1971, 244.
5. Данилина Л. Н., Голубев Ю. В. К вопросу о психологических показателях тренированности гимнастов. Spordipsühholoogia- ja sotsioloogia-alane konverents. Trt. TRÜ, 1969, lk. 44—46.
6. Киселев Ю. Я. Исследование состояния психической готовности к соревнованию у высококвалифицированных борцов. — Проблемы психологии спорта. Сборник работ ин-тов физ. культ. (Вып. 7.) Психологические вопросы тренировки и готовности спортсменов к соревнованию. М., 1969, 203—209.
7. Макуни Е. Поле зрения и оптическая чувствительность у подростков при занятиях спортивными играми. Научные основы физического воспитания и спорта. М., ФИС, 1963, 330.
8. Медведев В. В. Психологические особенности состояния тренированности. Автореф. канд. дисс. М., 1968 а, 21.
9. Медведев В. В. Изменение быстроты и точности зрительных восприятий у волейболистов в зависимости от состояния тренированности. — Проблемы психологии спорта. Сборник работ ин-тов физ. культ. (Вып. 6.) Психологическая подготовка спортсменов различных видов спорта к соревнованиям. М., 1968 б, 43—48.
10. Медведев В. В. Восприятие пространства (глубины) как показатель спортивной формы. Spordipsühholoogia- ja sotsioloogia-alane konverents. Trt., 1969. а., lk. 26—28.
11. Медведев В. В. Изменение скорости и точности восприятия информации в зависимости от состояния тренированности. Spordipsühholoogia ja sotsioloogia alane konverents Trt., 1969, lk. 24—25.
12. Мельников В. М. Экспериментальное исследование точности восприятий основных параметров движения и представлений о них как показатель состояния спортивной формы гимнастов. Автореф. канд. дисс. М., 1968, 18.
13. Минеев В. А. Исследование психологических показателей спортсменов к соревнованиям (на материалах современного пятиборья) Канд. дисс. Тарту, 1971, 73—80.
14. Оя С. М. Особенности предстартовых сдвигов и эмоциональной стабильности у представителей разных видов спорта. — Проблемы психологии спорта. Сборник работ ин-тов физической культуры. (Вып. 7.) Психологические вопросы тренированности и готовности спортсменов к соревнованию. М., 1969, 63—67.
15. Оя С. М., Райенд М., Ауинн Х. К вопросу о критериях психической тренированности спортсменов. Tõid kehakultuuri alalt. IV, vihik 267, Trt. 1971, lk. 115—121.
16. Перепелов А. Н. Особенности психомоторики и методы ее совершенствования у гандболистов различных игровых функций. Канд. дисс. М., 1971, 66—103.
17. Писаренко В. М. К вопросу о методах контроля за эмоциональным состоянием спортсменов. Тезисы докладов VI Всесоюзного совещания по психологии физического воспитания и спорта. (Тбилиси, 2—5 окт., 1967 г.) М., 1967, 28—29.

18. Психологическая характеристика спортсмена. Указания по методике сбора и заполнения материалов. М., ГЦОЛИФК. 1967, 44.
19. Пуни А. Ц. Психологическая подготовка к соревнованию в спорте. М., ФИС. 1969, 88.
20. Първанов Б. Опыт за експериментален контрол на общата психическа готовност у националния отбор по футбол в период на подготовката за Европейското първество — 1967 година. Международна научна конференция по въпросите на психичната подготовка на спортиста. (Доклади) София, 1970, 80—89.
21. Романин А. Особенности внимания стрелков высшей квалификации — Проблемы психологии спорта. Сборник работ ин-тов (Вып. 6). Психологическая подготовка спортсменов различных видов спорта к соревнованиям. М., 1968, 162—167.
22. Романин А. Н. Тремор — психологический показатель тренированности — Теория и практика физической культуры. 1972, 3, 13—14.
23. Рудик П. А. Об унификации психологических исследований спортсменов. — Проблемы психологии спорта. Сборник работ ин-тов физической культуры (Вып. 7) Психологические вопросы тренировки и готовности спортсменов к соревнованию. М., ФИС. 1969, 32—46.
24. Савенков Г. И. К вопросу о методах психологической диагностики тренированности спортсменов. Spordipsühhoogia- ja sotsioloogia-alane konverents. Trt., 1969 a, lk. 29—31.
25. Савенков Г. О некоторых принципах психологической диагностики в спорте. Spordipsühhoogia- ja sotsioloogiaalane konverents. Trt. TRU 1969 б, lk. 32—34.
26. Савенков Г. И. Исследование психологических особенностей состояния тренированности спортсменов. Автореферат канд. дисс., М., 1969, 18.
27. Савенков Г. Организация внимания спортсмена при выполнении прыжка с шестом. Проблемы психологии спорта. Сборник работ ин-тов физ. культ. (Вып. 7). Психологические вопросы тренировки и готовности спортсменов к соревнованию. М., 1969, 230—238.
28. Черникова О. А. Вариативность двигательного темпа у спортсменов различной специализации. Тезисы докладов VI Всесоюзного совещания по психологии физического воспитания и спорта. (Тбилиси, 2—5 окт. 1967). М., 1967, 26—27.
29. Черникова О. А. Некоторые вопросы психологической подготовки легкоатлетов-прыгунов. — Проблемы психологии спорта. Сборники работ ин-тов физ. культ. (Вып. 6) Психологическая подготовка спортсменов различных видов спорта к соревнованиям. М., 1968, 85—90.
30. Черникова О. А. Вариативность двигательного темпа у спортсменов различной специализации. — Проблемы психологии спорта. Сборник работ ин-тов (Вып. 7.) Психологические вопросы тренировки и готовности спортсменов к соревнованию. М., 1969, 57—63.

О ПСИХОДИАГНОСТИКЕ СОСТОЯНИЯ ТЕНИРОВАННОСТИ У СПОРТСМЕНОВ РАЗЛИЧНЫХ ВИДОВ СПОРТА

С. М. Оя,

Резюме

Для уточнения психологической диагностики состояния тренированности спортсменов провели исследование со 180 спортсменами различных видов спорта. Для характеристики состояния трени-

рованности испытуемых регистрировались вариативности двигательного темпа, частота тремора руки, точность и быстрота движений руки и концентрация внимания:

а) в разные тренировочные периоды;

б) перед и после 6-мин. стандартной пробы на велоэргометре

и

в) в разные тренировочные периоды перед и после 6-мин. стандартной пробы на велоэргометре.

Во всех случаях принимали в основу оценки состояния тренированности динамику изученных показателей.

Из анализа данных наблюдений выяснилось, что все использованные варианты характеристики состояния тренированности позволяют оценить это состояние. Притом влияние стандартной физической нагрузки на динамику изученных психологических показателей дает возможность определить состояние тренированности спортсменов без предварительных систематических наблюдений. Но валидность диагностики повышается, если пользоваться стандартной нагрузкой в разные тренировочные периоды.

DIE PSYCHOLOGISCHE DIAGNOSE DES TRAININGSZUSTANDES BEI SPORTLERN VERSCHIEDENER SPORTARTEN

S. Oja

Zusammenfassung

Das Ziel der vorliegenden Arbeit war die Untersuchung des Bewegungstempo, der emotionalen Stabilität, der Aufmerksamkeit u. Empfindlichkeit der Muskeln bei Sportlern verschiedener Sportarten in verschiedenen Trainingsperioden und auf den Wettkämpfen. Man untersuchte 126 Sportlern der höchsten Leistungsklasse Korbballspielerinnen, Ruderer, Schwimmerinnen, Leichtathletikerinnen u. Turnerinnen. Man führte die Untersuchungen durch in der vorbereitungsperiode und in der Periode der Wettkämpfe, 3 bis 12 Tage vor den verantwortlichen Wettspielen, vor u. nach dem schweren funktionellen Probe auf dem Veloergometer.

Um den psychischen Zustand des Sportlers zu bestimmen, wurden registriert; das Händetremor im Laufe von 30 sek.; das Bewegungstempo im fünf Serien, à 10 sek., nach O. A. Tschernikowa (um die emotionalen Stabilität zu bestimmen, fand man auf Grund der erhaltenen Daten den Koeffizienten der Stabilität); Klopfen in maximalen Tempo, zweimal, à 10 sek.; die Konzentrationsfähigkeit mit Hilfe des Buchstabentestes im Laufe von 2 min., auf deren Grunde die Kennziffer der Aufmerksamkeit-sintensität u. der Koeffizient der Richtigkeit gefunden wurden; Bewegungsgenauigkeit der rechten Hand in cm.

Der Zustand der sportlichen Form wurden durch die pädagogische Beobachtung, Unterhaltung u. durch die erzielten sportlichen Resultate bewertet.

Bei der Analyse der Untersuchungsmaterialien zeigte sich:

1) in der Periode der Wettkämpfe im Zustand der sportlichen Form hat sich bei allen Gruppen das Händetremor, das Tempo der gewählten bequemen u. langsamen Bewegungen u. der durchschnittliche Koeffizient der emotionalen Stabilität statistisch überzeugend vermindert; der Durchschnitt der Aufmerksamkeitsintensität, der Genauigkeit der Bewegungen u. des Klopfens im maximalen Tempo hat sich aber statistisch überzeugend vergrößert im Vergleich zu den Angaben der Vorbereitungsperiode;

2) der Durchschnitt des Koeffizienten der emotionalen Stabilität hat sich in der Periode der Wettkämpfe, im Zustand der sportlichen Form unter der Belastung auf dem Veloergometer vermindert (d. h. sich verbessert), aber das schnelle Tempo der gewählten Bewegungen, die Schnelligkeit des Klopfens im maximalen Tempo u. die durchschnittlichen Kennziffer der Aufmerksamkeitsintensität haben sich vergrößert. Beim Fehlen des Zustandes der sportlichen Form kann man die umgekehrte Tendenz beobachten;

Auf Grund der durchgeführten Analyse kann man feststellen, dass die angewandten Methoden den psychischen Zustand des Sportlers objektiv charakterisieren u. die Trainer könnten sie in ihrer praktischen Arbeit beim Beweisen des sportlichen Trainingszustandes erfolgreich anwenden.

LIIGUTUSTE KOORDINEERITUSE HINDAMISEST

L. Jaanson

Lihastalitluse Laboratoorium

Liigutuste koordineerimise uurimisel on olnud põhiliselt kahe-
sugune eesmärk.

Ühed uurijad on püüdnud selgitada liigutuste koordineerimise
võime mitmesuguseid aspekte, nagu saavutusvõime, sportliku
resultaadi ja uute liigutuste õppimise kiiruse ning kindluse sõltu-
vus koordineerimisvõimest, selle võime arendatavus ja spetsiaal-
selt arendatud koordineerimisvõime püsivus, liigutuste koordineerimise
astme jõukohasust erinevas vanuseastmes isikuile, iga, kus
tuleks koordineerimisvõime arendamisele erilist tähelepanu pöö-
rata, kuivõrd see võime areneb teatud sportliku tegevuse või
kehalise kasvatusetulemusena jne. [1, 2, 4, 10, 11, 12, 14, 16, 17,
19, 20, 22, 23].

Teised uurijad on keskendunud koordineerimisele kui liigutuste
juhtimise uurimisele, s. t. üldise liigutuste koordineerimise mehha-
nismi ja konkreetsete liigutusaktide puhul ilmnevate koordineerimise-
seoste väljaselgitamisele [5—9, 18, 21, 24].

Olenevalt eesmärkide mitmekesisusest on ka kasutatud uuri-
mismeetodid äärmiselt erinevad. Kahjuks ei ole ühtset üldkasuta-
tavat meetodit ka liigutuste koordineerimise taseme hindamiseks.
Seetõttu pole võimalik koordineerimisvõime kohta leiduvaid and-
meid omavahel võrrelda ega leida ka mingit ühist alust uuritud
kontingentide üldiseks hindamiseks.

Arvestades liigutuste koordineerimise tähtsust inimese tege-
vuses üldse, tuleks kehalise kasvatusetulemuse ja sportliku treeningu efek-
tiivsuse hindamisel senisest rohkem arvestada ka koordineerimisvõime
arengut. Paljude elukutsete valikul oleks selle võime või
vähemalt käte osavuse testimine üldkasutataval meetodil äärmiselt
vajalik. Selleks, et võrrelda erinevaid isikuid või hinnata sama
isiku erinevaid seisundeid (puhkepäev, treening, võistlus jne.) ning
tema koordineerimisvõime arengut teatud perioodi jooksul, on
vaja kindlates ühikutes mõõtu. Praktiliselt tähendaks see jõuda
lähemale otsesele mõõtmisele senise hindamise asemel.

I. Koordinaatsioonivõime hindamisel on enam levinud meetodiks testimine koordinaatsiooniharjutustega. Iga uurija on aga kasutanud erinevaid harjutusi ja iga test on olnud erineva raskusastmega. Samuti on harjutuste täitmist hinnatud erinevalt. Näiteks:

- 1) silma järgi, arvestades üldmuljet ja õigsust — liigutuste täpsust, suunda, ulatust, rütmi ja tempot; hinnatakse 5, 10 või 16 punkti süsteemis või ka «mitterahuldav», «rahuldav», «hea», «väga hea»;
- 2) selle järgi, mitmendal korral uuritav suutis harjutuse veatult sooritada;
- 3) selle järgi, mitu korda oli uuritav võimeline harjutust järjest veatult sooritama.

Mõlemal viimasel juhul hinnatakse teatud punktide arv «väga heaks», «heaks» jne.

Kahtlemata on kirjeldatud moodused informatiivsed, eriti sel puhul, kui harjutused on õnnestunult valitud ja uuritakse vähemalt kahe harjutusega või võimaldatakse kaks katset harjutuse sooritamiseks.

II. Peale keerulise koordinaatsiooniga võimlemisharjutuste on kasutatud veel mitmesuguseid paljude lihusrühmade koostööd nõudvaid liigutusülesandeid, nagu

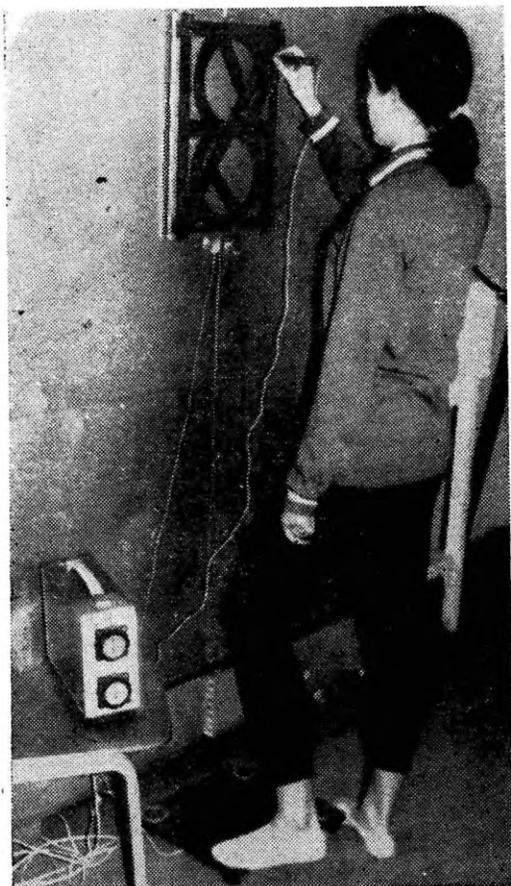
- 1) hüppega pöörete sooritamine, tulemust hinnatakse pöörde suuruse järgi kraadides, kusjuures üle 360° on «väga hea», 270° — 360° on «hea» jne.;
- 2) liivakotikese viskamist täpsusele teatud kauguselt, kusjuures hinnatakse kontsentriliste ringide tabamust nagu laskesportis (keskel — 10 p., teine ring — 9 p. jne.);
- 3) ootamatule signaalile kindlate, sageli komplitseeritud liigutustega vastamist; hinnatakse liigutuste õigsust.

III. Liigutuste kvaliteedi hindamine kinotsüklograafia vahendusel.

IV. Liigutuste koordinaatsiooni hindamine töötavate lihaste bioelektrilise aktiivsuse registreerimise teel.

Kaks viimati mainitud viisi (III ja IV) rahuldavad kõiki liigutuste koordinaatsiooni objektiivse hindamise nõudeid. Seepärast on need meetodid ainuvalitsejad liigutuste juhtimise ja struktuuri uurimisel. Kuid keeruka aparatuuri ja suure ajakulu tõttu pole neid võimalik kasutada massilisteks uurimisteks. Ainult ühe lihusrühma antagonistide koordinaatsiooni uurimine, mis on küll märgatavalt lihtsam ja kiirem, ei rahulda aga selle koordinaatsiooni elementaarsuse tõttu. II grupi meetodid ei näita siiski otseselt liigutuste koordineerimise võimet. Hüppega pöörde suurus oleneb oluliselt hüppevõimest ja jalalihaste jõust, kusjuures käte ja jalgade liigutuste kooskõlastamine võib olla vägagi saamatu. Liivakotikese märgi tabamine oleneb aga märklaua kauguse ja kotikese raskuse õigest hindamisest. Kahtlemata on kirjeldatud meetodid

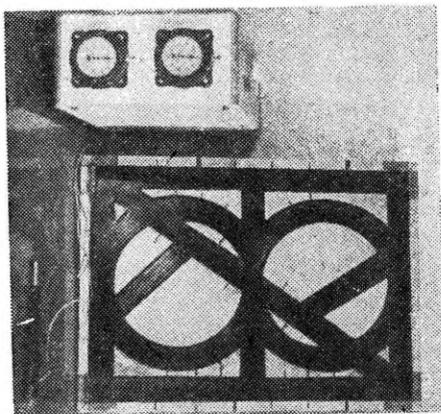
käepärased, kiired ja lihtsad üldise osavuse hindamiseks. Seda ei saa aga ära vahetada liigutuste koordineerituse mõistega. I alagrupi meetodite väärtust vähendab ühtsete kontrollharjutuste ja

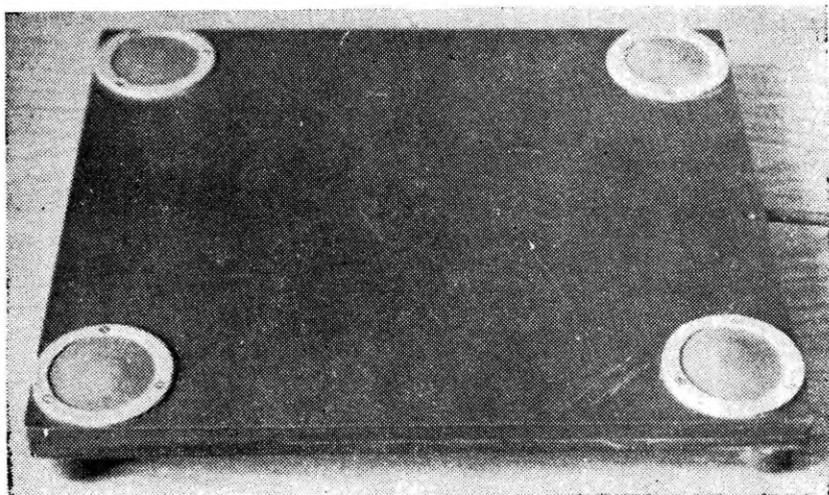
Joonis 1.

ühtsete sooritamistingimuste puudumine, samuti adekvaatsuse puudumine uurijate selgitustes ja uuritavate liigutuste sooritamisel nõutavas tempos juhul, kui pole metronoomi. Ka ei kajastu neis vaatlusaluste võimete erinevus, kui üks sooritab harjutuse ladusalt, kindlalt, väga täpsete liigutustega, teine aga kramplikult ja nurgeliselt õiges suunas käsi-jalgu liigutades. Nende meetodite puhul säilib võimlejatele, teiste kontingentidega võrreldes, alati

väike eelis, eriti poiste puhul, kes pole harjunud kindlas rütmis korrapäraseid harjutusi sooritama. Põhimõtteliselt on aga koordineerimisharjutuste kaudu võimalik hinnata üsna edukalt (arvestades kindlaid metoodika nõudeid) liigutuste koordineeritust. Teatavasti õpitakse keerulise koordineerimisega harjutust seda kiiremini, mida suurem on liigutusvilumuste pagas ja rikkam koordineerimisvõime seoste hulk ajukoos. Teiselt poolt, liigutuste laimamat koordineerimist suudetakse seda kauem säilitada, mida ladusamalt kulgevad lihaseid innerveerivad närviimpulsid, kaotamata

Joonis 2-a.

Joonis 2-b.

vajalikku jõudu ja kiirust ka efektoorse tagasiside andmeil tehtavate korrektiivide puhul. Oluline on samuti organismi seisund (stardieelne erutus, väsimus, meeleolu, tahe) ja sisekeskkonna muutumine.

Eelöeldut arvestades ja praktilisest vajadusest lähtudes, töötamise välja alljärgneva liigutuste koordinaatsiooni mõõtmise seadeldise — koordinaatsioonimeetri (joon. 1) ja vastava kasutamise meetodika.

Koordinaatsioonimeeter koosneb kahest kontaktplaadist, elektrilisest loendajast (kahe kellaga) ja kontaktpliiatsist.

Esimene kontaktplaat (a) on käe liigutuste kontrollimiseks. Vastavalt liigutusülesandele joonistab uuritav kontaktpliiatsiga üle mõned plaadile lõigatud kujunditest kindel arv kordi (näit. 8 korda) teatud aja jooksul (meil 16—22 sek.). Ebatäpse käeliigutuse puhul puudutab pliiats kujundi äärt ja elektriline loendaja registreerib vea. Pärast ülesande sooritamist fikseeritakse protokollis tehtud vigade arv loendaja ülemise osuti näidu järgi (näit. 10).

Teine kontaktplaat (b) on jala liigutuste kontrollimiseks. Plaadi igas nurgas on kilega kaetud kontaktnupp, ülejäänud ala on neutraalne. Elektrilise loendaja alumine osuti registreerib iga küllalt tugeva vajutuse kontaktile. Ülesandeks uuritavale võivad olla kõige mitmekesisemad jalgade liigutused, mis lõpevad vajutusega ühele neljast kontaktist. Pärast ülesande täitmist peab loendajal olema kindel näit (meil 32). Vigade tegemise korral on näit kas väiksem või suurem ettenähtust (32-st) nii mitme võrra, kui mitu korda eksiti. Jala liikumise vead kanname samuti protokollis (näit. 10/6).

Eksituste vältimiseks ühendame kontaktpliiatsi ja I plaadi alati loendaja ülemiste klemmide külge, II plaadi alumiste klemmide külge. Sellise ühenduse korral on uurijal kerge meeles pidada, mida kumbki osuti näitab.

Protokoll

Nimi	Vanus	I ülesanne				S a m a II—VI ülesan- deni	Keskm. vigade arv	Keskm. hinne
		Vigade arv		üldmulje	punktid			
		käsi, jalg	kokku					
A	20	8/4	12	0,4	6,0	15	5,4	
B	18	2/0	2	—	9,0	5	8,1	

Koordinaatsioonimeetri kasutamiseks on vaja kindlat programmi, s. t. liigutusülesannete kompleksi. Soovitame, olenevalt uurimise eesmärgist, kahte programmi.

I programm — massiliste uuringute tegemiseks. See peaks koosnema kahest erineva raskusega liigutusülesandest. Programmi kasutamisel saab selgitada uuritava kontingendi liigutuste koordineerituse astet.

II programm — ühe kontingendi pikemaajaliseks uurimiseks. Peaks koosnema vähemalt 4—6 üksteisest mitte väga järsult erineva raskusastmega liigutusülesandest. Selle programmi kasutamisel on võimalik selgitada uuritavate koordineerimisvõime dünaamikat — koordineerimisvõime arenemise kiirust ja ulatust treeningu, vanuse ja teiste tegurite mõjul; koordineerimisvõime muutusi erinevates seisundites (sportlik vorm, stardieelne seisund, väsimus jne.).

Koostasime ülesanded, kus parem käsi ja vasak jalg on tegevuses. Vasakukäelistel vastupidi.

Esimene ülesanne.

Lähteasend. Seis teise plaadi parempoolse alumise nurga juures, esimene plaat silmade kõrgusel, pliats paremas käes.

Joonistada kontaktpliatsiga sirglõike, alustades paremast ülemisest nurgast: 1) alla, 2) üles tagasi, 3) vasakule, 4) paremale tagasi. Korrata 8 korda, s. t. teha 32 liigutust. Samal ajal vajutada vasaku jalaga ühtlases tempos 4 korda (iga käeliigutuse ajal üks kord) samale kontaktnupule. Kokku vajutada 32 korda. Aeg 16 sek.

Teine ülesanne.

Lähteasend sama.

Joonistada 4 taktiosa jooksul «kaheksa», alustades ülalt vasakule. Korrata 8 korda. Selle aja jooksul vajutada vasaku jalaga ühtlases tempos 4 korda samale kontaktnupule. Kokku 32 korda. Aeg 22 sek.

Kolmas ülesanne.

Lähteasend sama.

Joonistada suur ristkülik, alustades alt paremast nurgast üles. Korrata 8 korda. Selle aja (4 takti) jooksul vajutada vasaku jalaga kaks korda paremale alumisele kontaktile ja kaks korda vasakule ülemisele kontaktile. Kokku 32 korda. Aeg 22 sek.

Neljas ülesanne.

Lähteasend sama.

Joonistada aeglaselt (4 takti jooksul) väike ring. Korrata 8 korda. Ringi joonistamise ajal vajutada pidevalt kontaktidele:

1) ülal paremal (ees), 2) all paremal (juures), 3) all vasakul, 4) all paremal (juures). Kokku 32 korda. Aeg 22 sek.

Viies ülesanne.

Lähteasend sama.

Joonistada kaks kolmnurka, alustades ülalt paremast nurgast: 1) alla, 2) üles tagasi, 3) diagonaalselt alla vasakule, 4) paremale, 5) üles, 6) alla, 7) vasakule, 8) diagonaalselt üles paremale. Korrata neli korda, kokku 32 liigutust. Vajutada iga käe liigutuse ajal kontaktidele järgmiselt: 1) alumisele vasakule, 2) alumisele paremale, 3) alumisele vasakule, 4) ülemisele vasakule. Korrata 8 korda, kokku 32 vajutust. Aeg 24 sek.

Kuues ülesanne.

Lähteasend sama.

Joonistada 2 taktiosa vältel täht «S», alustades ülalt vasakule, ja järgmise 2 taktiosa vältel diagonaaljoon alt üles ning tagasi alla. 5.—8. taktiosa vältel joonistada sama kujund vastassuunas, s. t. jõuda lähtepunkti. Korrata 4 korda. Vasaku jalaga vajutada kontaktidele järgmiselt: 1) alumisele paremale, 2) ülemisele vasakule, 3) alumisele vasakule, 4) ülemisele paremale. Korrata sama kujundit 8 korda. Kokku 32 vajutust. Aeg 24 sek.

Kõiki kirjeldatud ülesandeid on võimalik kasutada ka käte osavuse ja nende omavahelise koostöö (koordineerituse) hindamiseks, kui vasak käsi sooritab vajutused teise kontaktplaadi nuppudele, s. t. teeb ülesannetes jalale ettenähtud liigutused.

250 tütarlapse, neiu ja naise (11—54 a.) koordineerimisvõime mõõtmine kirjeldatud viisil näitas, et on sobiv jaotada ülesanded kolme rühma.

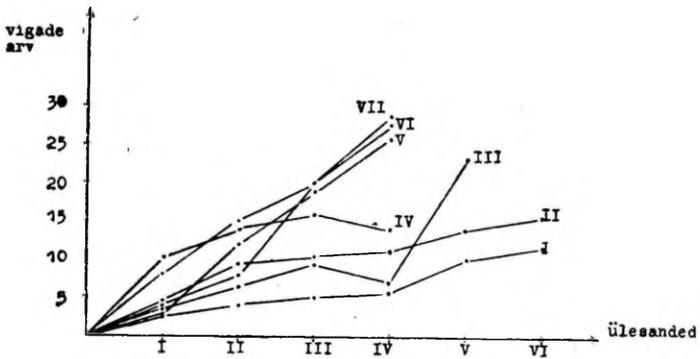
I ja II ülesanne on jõukohased lastele, neidudele ja naistele — mittedportlastele. Nimetame I ja II harjutuskompleksi minimaalprogrammiks, mida peab olema suuteline sooritama väiksema või suurema vigade arvuga iga normaalselt arenenud inimene. Sellise arengutaseme peaks kindlustama kooli keheline kasvatus.

III ja IV ülesanne on jõukohane arenenud koordineerimisvõimega isikutele, nagu osa üld- ja naisvõimlemise osakonna üliõpilasi, II ja I järgu sportlased, aastaid võimlemisega tegelnud kesk-aalised naised. Nimetame seda normaalprogrammiks, sest nagu näitas meie eksperiment, on selle sooritajad võimelised erinevaks sportlikuks tegevuseks ja küllalt keerukaid liigutusi nõudvaiks tööoperatsioonideks.

V ja VI ülesanne on jõukohased vaid väga hästi arenenud koordineerimisvõimega isikuile, nagu meistrijärgu ilu- ja sport-

võimlejad, osa KKT üliõpilasi ja korvpallureid, endised kõrge klassiga sportlased. Nimetame seda maksimaal- ehk meistrite programmiks. Iluvõimlemises edu saavutamiseks on selline liigutuste koordineerituse tase vajalik.

Ulesannete sooritamisel tehtud vigade arv näitas, et teoreetiliselt kalkuleeritud (rakendades selliseid liigutuste koordineerimist raskendavaid momente nagu samapoolsus—vastapoolsus, sama-suunalisus—erisuunalisus, ristuv koordinatsioon, samaaegsus—järgnevus, liigutuste sooritamine erinevates piñdades, erinevas

Joon. 3.1 — meistrijärgu iluvõimlejad, II — KKT õpilased, III — I järgu iluvõimlejad (täiskasvanud), IV — naised-mittesportlased, V — II järgu iluvõimlejad (noored), VI — II järgu iluvõimlejad (täiskasvanud), VII — I kursuse üliõpilased.

tempo ja rütmis, erikujuliste liigutuste sooritamine samas tempo ja rütmis, liigutuste sooritamises osavõtivate kehaosade või lihaste arv, osaline nägemise kontrolli piiramine ja seega propriotseptiivse signalisatsiooni (lihastundlikkuse) osatähtsuse suurendamine jne. pidevalt kasvavas järjekorras) ülesanded osutusid ka praktiliselt pidevalt raskenevaiks. Esimese ülesande täitmisel tegid kõige vähem vigu nii meistrid kui algajad, viimased harjutused osutusid aga kõigile märgatavalt raskemaiks (vt. joon. 3).

Tulemuste hindamine

Tehtud vigade sageduse alusel koostasime alljärgneva punkttabeli.

Ülesande täitmine 8 ×

Vigade arv	Punkte	Hinne	Vigade arv	Punkte	Hinne
0	10	väga hea	17	5,8	mitterahuldav
1	9,6		18	5,6	
2	9,2		19	5,4	
3	9,0	hea	20	5,2	
4	8,8		21	5,0	
5	8,4		22	4,8	
6	8,0		23	4,6	
7	7,8	rahuldav	24	4,4	nõrk
8	7,6		25	4,2	
9	7,4		26	4,0	
10	7,2		27	3,8	
11	7,0		28	3,6	
12	6,8		29	3,4	
13	6,6		30	3,2	
14	6,4		31	3,0	
15	6,2			32	0,0
16	6,0				

Kui viimast ülesannet (mille järgi suudetakse küll kooskõlastada oma käte ja jalgade liigutusi) ei suudeta õigesti sooritada nõutud 8 korda, siis saadakse ikkagi punkte juurde, aga järgmiselt.

Ülesande täitmisel vähem kui 8 korda			Märkused
kordade arv	tehtud vigadele liita	maksim. hinne (veata)	
7	3	9,0	
6	6	8,0	
5	11	7,0	Märgatava kramplikkuse või nurgelise, katkendliku sooritamise eest — 0,4 p.
4	16	6,0	
3	21	5,0	Üldise kramplikkuse või katkendliku sooritamise eest — 0,8 p.
2	26	4,0	
1	31	3,0	

Kui uuritav ei suuda nõutud aja jooksul ülesannet korrata 8 korda, tuleb iga ületatud sekundi eest lisada sooritatud vigadele 1 viga. Ületab aga ülesande sooritamise aeg 28 sek., on hindeks «0» punkti.

Tehtud vigade summa järgi leiame tabelist igale uuritavale vastava punktide arvu — hinde. Nii saame iga ülesande täitmise hinde 10 punkti süsteemis. Lõpliku hinde saamiseks tuleb arvutada kõigi ülesannete sooritamise keskmine. Kui ka algajaid tahetakse hinnata koordineerimisvõime arengus saavutatava taseme alusel, siis tuleb leida kõigi kuue ülesande keskmine hinne või kolme programmi keskmine hinne vaatamata sellele, et uuritav sai juba näiteks kolmanda ülesande eest 0 punkti. Põhiliselt tuleks aga hinnata vastava kehalise arengu astme ülesannete täitmise järgi.

Näiteks normaalprogrammi alusel uurimisele kuuluvatel tütarlastel on nelja harjutuse või kahe ülesannete rühma keskmine hinne lõplik hinne. Meistritel aga on selleks 6 harjutuse või kolme ülesannete rühma keskmine hinne. Kui uuritava koordineerimisvõime üldine tase on määratud, võib tema liigutuste koordineeritust erinevates seisundites hinnata ainult ühe, talle kõige raskema harjutuse sooritamise järgi. Sel puhul ei ole vaja ka tulemust punktidesse ümber hinnata, vaid näitajaks võib kasutada otseselt tehtud vigade arvu kui enam diferentseeritud näitajat. Eelnevalt peab olema seda harjutust korduvalt sooritatud, et teada täpset vigade arvu tavalises seisundis, s. o. põhitaset, ja vältida juhuslikkust. Ühe ülesande kasutamisel sooritada vähemalt kaks katset, arvestada paremat tulemust.

Metoodilised juhised

1. Kontaktpliiatsit tuleb hoida käes nagu tavalist pliiatsit ja jäigalt, et käsi teeks liigutuse nii küünar- kui ka õlaliigesest, mitte aga randmest.

2. Kujundite joonistamisel libistada pliiatsit kergelt mööda plaati, mitte suruda tugevasti aluspinnale. Kujundi servi mitte puudutada!

3. Vaba käsi (vasak) panna puusale või seljale.

4. II plaadil tekib kontakt ainult küllaldase tugevusega vajutuse tagajärjel. Kontaktidetele ei tohi jalaga taguda.

5. Esimese kolme ülesande täitmise juures rõhutada, et jalg tuleb põlve kõverdades plaadilt üles tõsta ja siis uuesti kergelt kontaktile vajutada. Kand ega varvas ei tohi olla pidevas kontaktis plaadiga, samuti mitte põrandaga.

6. Seista nii, et vaba jalg ulatuks vabalt vajalike kontaktideni.

7. Ülesande sooritamist alustatakse märguande peale koos stopperi käivitamisega. Jälgida, et lugeja osutid oleksid algasendis.

8. Algajatele on soovitatav rütmi kaasa lugeda ja suunata neid kas aeglasemalt või kiiremini liigutusi sooritama, et nad täidaksid

ülesande nõutud aja jooksul. Samal eesmärgil võib kasutada metronoomi, sest liigutuste tempo tajumine on oskus, mida paljudel pole. Liigutuste aeglustamine muudab ülesande aga koordinaatsiooni kergemaks. Teisel katsel peavad kõik sooritama liigutused iseisvalt õiges tempos (selle õigsus kajastub hinded).

9. Vigade tegemisel (plaadi ja pliiatsi kontakti korral) tekib säde, mis oksüdeerib pliiatsi vaskosa. Seepärast tuleb seda aegajalt puhastada Al-pasta või peene liivapaberiga.

10. Vasakukäelistel sooritada ülesanded vasaku käe ja parema jalaga.

Kokkuvõte

Soovitatud seadeldisega liigutuste koordinaatsiooni võime mõõtmise viisi eelistest, võrreldes seni kasutatud meetoditega, tahaksime rõhutada järgmist.

1. On võimalik täpselt jälgida mõlemaid koordinaatsiooni võime avaldumise tahke: 1) kuivõrd keerulisi liigutusi on uuritav võimeline kooskõlastama (mitmenda ülesandega tuleb toime); 2) kuivõrd täpselt ning latusaks jäävad tema liigutused antud kooskõlastatuse raskusastme puhul (vead, ülesande sooritamise aeg, üldmulje).

2. On garanteeritud kõigi isikute täpselt ühesugune tegevus ülesande sooritamisel (liigutuste ulatus, tempo, rütm), hinded kajastub nii liigutuste ruumiline, ajaline kui ka jõuline ebatäpsus.

3. Ükskõik millise spordiala vahenditega arendatud koordinaatsiooni võime ei anna eeliseid testharjutuste suhtes, sest liigutusülesanne ei põhine nende tehnikal.

4. Ülesanded on võrdselt sobivad nii poistele kui tütarlastele. Saab uurida nii algajaid kui ka meistreid ning otseselt võrrelda nende taset.

5. Liigutusülesandeks kajastuvad peale käte ja jalgade kõige erinevamate liigutuste (vastaskäe-jala eriajalised, erisuunalised, erinevates pindades, erikujulised, erirütmis ja -tempo sooritatud liigutused) kooskõlastamise võime veel sellised koordinaatsiooni võime komponendid nagu lihastundlikkus (sest nägemismeele kontroll on ülesande mõningate elementide puhul välistatud), keha tasakaalu raskendatud tingimused (seis ühel jalal käe toeta) ja mittetöötavate lülide fikseerimise vajadusest tingitud tavalisest seisust erinev lihastoonus lähteasendis, lihasaparaadi ja närvisüsteemi seisundit kajastav käte treemor.

6. Hindamise suure diferentseerituse tõttu on koordinaatsiooni-meetrit sobiv kasutada koordinaatsiooni võime hindamiseks liigutus-aparaadi ja närvisüsteemi erinevates seisundites enne ja pärast treeningut, võistluseelset perioodil, stardi- ja sportliku vormi seisundis jne.

7. Katseaja lühiduse tõttu (20 sek.) sobib koordinaatsiooni-meetrit kasutada võistlussituatsioonis.

8. Katseaja lühiduse tõttu (2 ülesannet — 2 min.; 4 ülesannet — 6 min.) sobib koordineerimismeetrit kasutada massilistes uurin-gutes.

9. Koordineerimismeetri abil saab sportlane end ise ilma kõr-valise abita järjekindlalt kontrollida.

10. Koordineerimismeetrit saab kasutada täiendavate testide läbiviimiseks, näiteks liigutuste tempo ning käte treemori mõõtmiseks või eraldi liigutuste ajalise, ruumilise ja jõulise täpsuse hin-damiseks.

11. Koordineerimismeetrit saab kasutada valikulise koordineerimise võime hindamiseks vastavalt enesekontrolli või uurimise ees-märgile. Näiteks käte liigutuste omavaheline kooskõlastatus, käte ja jalgade liigutuste koordineerimise võime istudes. Sellised spetsialiseeritud koordineerimiseosed on paljude tööliigutuste alu-seks.

KIRJANDUS

1. Jaanson, L. Võistlusolukorra mõjust noortele kunstilises võimlemises. ENSV VIII vabariiklik teaduslik-metoodiline konverents kehakultuuri alal. Tallinn, 1965.
2. Kudu, E. TRÜ üliõpilaste koordineerimise ja rütmitaju dünaamikast. ENSV kehakultuuri alane teaduslik-metoodiline konverents. Tallinn, 1968.
3. Meinel, K. Bewegungslehre. Berlin, 1962.
4. Valgmaa, H. Liigutuste koordineerimise. — Kehakultuur, 1968, nr. 17.
5. Fischer, A., Merhautova, J. Die Beobachtungen der Koordination der Muskeltätigkeit und des dynamischen Stereotyps in der Körperkultur und bei der Arbeit. — Theorie und Praxis der Körperkultur, 1959, 5.
6. Schnabel, G. Zur Bewegungskoordination. — Wissenschaftliche Zeitschrift der Deutschen Hochschule für Körperkultur. H. I., Leipzig, 1968.
7. Бернштейн Н. А. О построении движений. М., 1947.
8. Бернштейн Н. А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. М., 1966.
9. Донской Д. Д. Законы движений в спорте. М., 1968.
10. Жуков А. С. Критерии определения координационных способностей у детей. — Теор. и пр. физ. культ., 1968, 7, 51—52.
11. Козлов А. И. Изучение координации движений и пути ее развития у детей младшего школьного возраста. II научная конференция, посвященная проблемам «Климат, учение, спорт.», Серия «Учение». Ташкент, 1963.
12. Козлов И. Н. Электромиографическое исследование бега у детей школьного возраста. Автореф. Л., 1966.
13. Лазарева А. М. Электромиографическая характеристика сложной двигательной координации в условиях интенсивной мышечной работы. Дисс. Л., 1969.
14. Маторин А. Н. Об исследовании общедвигательной координации у человека. — «Теория и практика физической культуры». 1965, 12.
15. Минаева Н. А. Координация деятельности мышцы-антагонисты при выработке навыка точной мышечной деятельности. Мат. VIII н. конф. по морф., физ., биол., Волгоград, 1964, 178—179.
16. Назаров В. П. Некоторые особенности развития координации движения рук у детей. Научная конференция, посвященная проблемам «Климат, учение, спорт.», Серия «Спорт». Ташкент. 1963.

17. Назаров В. П. Координация движений у детей школьного возраста. М., ФиС, 1969.
18. Персон Р. С. Мышцы-антагонисты в движениях человека. М., 1965.
19. Ряузов Ю. А. О координации движений верхних конечностей. — «Теория и практика физической культуры», 1962, 5, 37.
20. Фарфель В. С., Левина А. С., Назаров В. П. Координация элементарных движений у детей и взрослых. Труды научной конф. по возрастной морфологии, физиологии и биохимии. М., 1962, 27, 213, 216.
21. Фарфель В. С. Некоторые вопросы управления движениями. Мат. IX всесоюзной научной конференции по физиол., морфол., биол. и биомеханике мышечной деятельности. М., 1966, 66.
22. Фарфель В. С. Физиология спорта, М., ФиС, 1960.
23. Фарфель В. С. Развитие движений у детей школьного возраста. М., Изд. АПН СССР, 1959.
24. Чхаидзе Л. В. Об управлении движениями человека. М., 1970.

ОБ ОЦЕНКЕ КООРДИНАЦИИ ДВИЖЕНИЙ

Л. О. Яансон

Резюме

Описывается простая методика для определения степени развития координации движений.

ON THE ASSESSMENT OF THE COORDINATION OF MOVEMENTS

L. Jaanson

Summary

A simple method for the assessment of the coordination of movements is described.

О МЕТОДИКЕ БИОМЕХАНИЧЕСКОГО АНАЛИЗА ТЕХНИКИ ФИЗИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ, СОВЕРШАЕМЫХ В ОДНОЙ ПЛОСКОСТИ

А. А. Вайн

Кафедра физиологии спорта и проблемная научно-исследовательская лаборатория по основам мышечной деятельности

Уровень методики биомеханического анализа техники физических упражнений сравнительно невысокий. Мало используются достижения современной науки и техники для совершенствования методики биомеханического анализа спортивной техники [1].

Применение электронно-вычислительной техники во многих отраслях науки обуславливало коренные изменения в проблематике и методике [2]. При решении вопросов спортивной тренировки многие ученые использовали электронно-вычислительные машины (ЭВМ) для статистической обработки результатов наблюдений и экспериментов. При биомеханическом анализе спортивной техники возникает проблема определения биомеханических характеристик. Для решения этой задачи необходимо применение современных цифровых ЭВМ, так как двигательный аппарат человека представляет собой очень сложную систему живых тел. Двигательный аппарат человека нужно рассматривать как деформируемую систему деформируемых тел [3]. Закономерности движения такой системы отражают так называемые интегральные характеристики, такие как: траектория общего центра масс (ОЦМ) системы, скорость ОЦМ, ускорение ОЦМ, кинетическая энергия ОЦМ и т. д. Информативными являются и интегральные характеристики биокинематических цепей.

Интерпретация биомеханических характеристик произвольно выбранной точки двигательного аппарата спортсмена является затруднительной из-за индивидуальных особенностей человека. Учитывая вышесказанное, целесообразно сравнивать интегральные характеристики движения разных спортсменов.

Одной из биомеханических особенностей двигательного аппарата человека является то обстоятельство, что каждая часть двигательного аппарата имеет собственный «мотор» — определенную

группу мышц. Из этого вытекает, что при биомеханическом анализе необходимо определить механическую работу, совершаемую мышечной системой человека, а также условия работы мышц.

При биомеханическом анализе спортивной техники целесообразно регистрировать движения киноциклографическим способом. Это позволяет репродуцировать исследуемое движение, а также измерять исходные данные для расчета биомеханических характеристик [4]. Применение для расчетов биомеханических характеристик ЭВМ, имеющих внешнюю память, позволяет автоматизировать биомеханический анализ спортивной техники [5, 6]. Для составления рабочих программ для ЭВМ необходимо составить соответствующий алгоритм математической модели исследуемого движения.

Составлением математических моделей, описывающих движения человека, занимались многие ученые [7, 8, 9, 5, 10], но до настоящего времени еще не составлена математическая модель, описывающая с достаточной точностью движения человека в пространстве. Трудно учитывать конституциональные особенности человека и перемещения внутренних органов под действием сил инерции [5]. Решение этих задач надо начинать с более простых моделей.

Для биомеханического анализа техники физических упражнений необходимо определить:

- 1) биомеханические показатели и характеристики;
- 2) точность измерения исходных данных для расчета биомеханических характеристик;
- 3) оценка адекватности используемой модели;
- 4) статистические характеристики биомеханических характеристик;
- 5) корреляционные связи и регрессионные уравнения между биомеханическими показателями, физическими качествами, антропометрическими и физиологическими показателями и спортивными результатами.

В данном сообщении описывается алгоритм вычисления биомеханических характеристик движений спортсмена, совершаемых в одной плоскости. Предположим, что левая и правая рука, а также и нижние конечности спортсмена двигаются вместе. Двигательный аппарат человека заменяется системой геометрических тел, имеющих две открытые биокинематические цепи.

I. Исходные данные и обозначения

Перед киносъемкой были определены центры масс отдельных частей тела и оси суставов и нанесены на них точки размером 15×15 [мм] (рис.1). После этого была определена масса спортсмена на медицинских весах. К туловищу спортсмена был при-

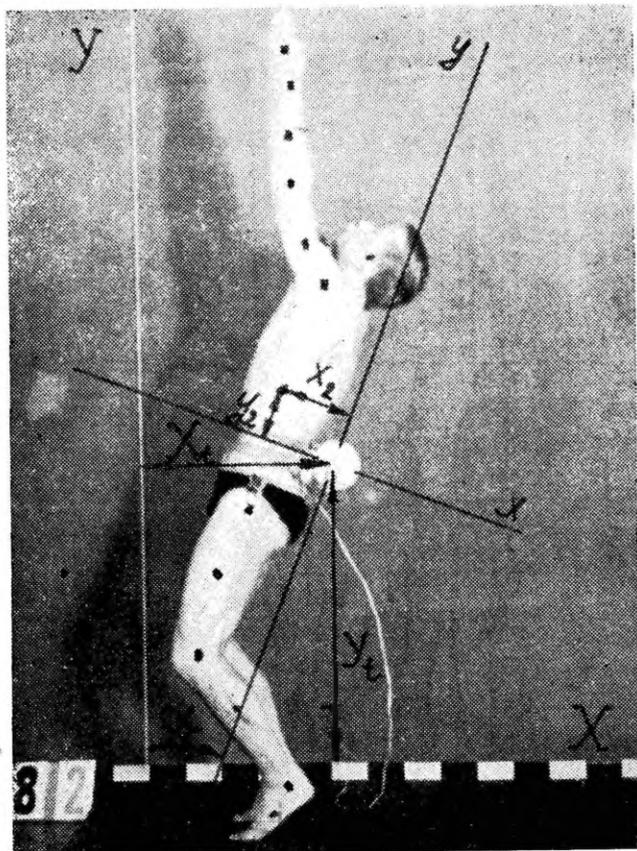

Рис. 1.

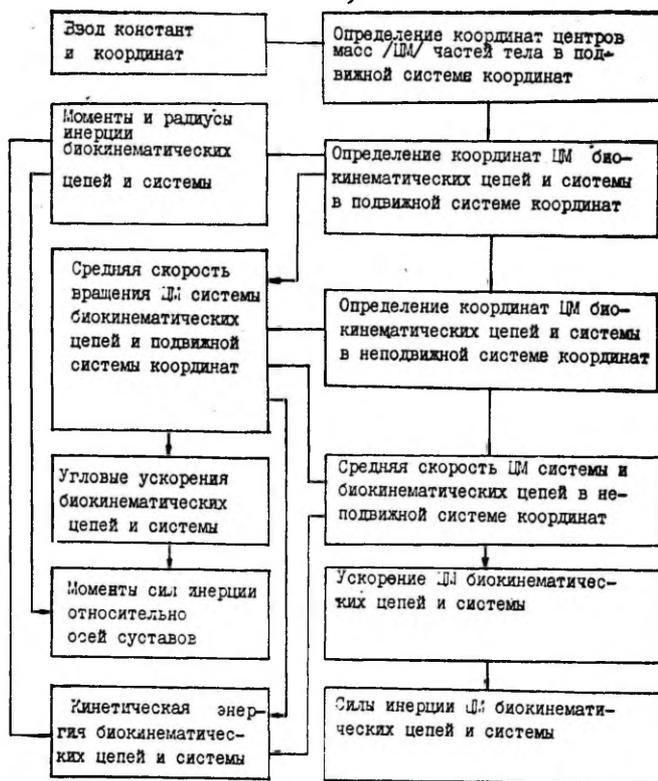
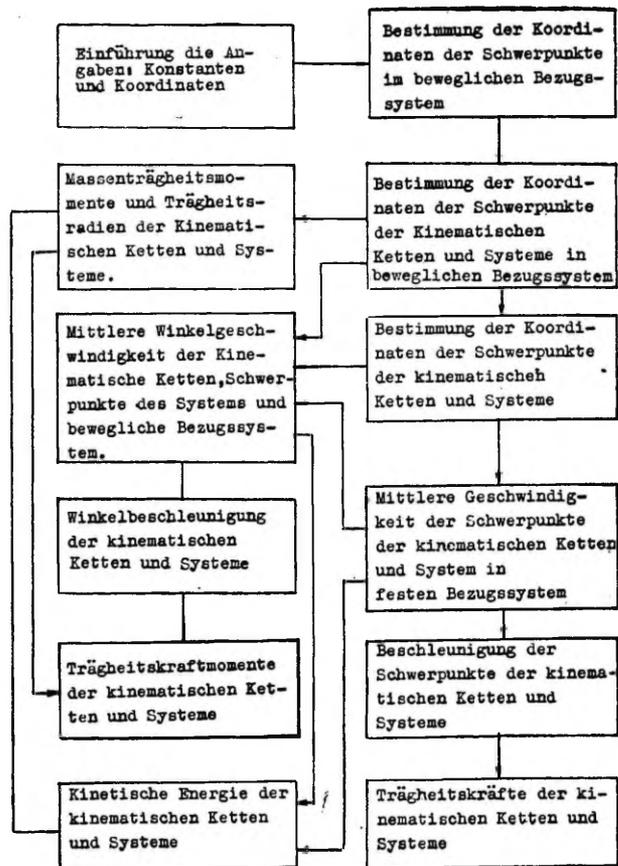
креплен двухкоординатный механический акселерограф. Исходные данные для вычисления биомеханических характеристик представлены в виде следующих цифровых массивов.

I. Постоянные: номер эксперимента NR ; число кадров кинограммы N , масштабный коэффициент * C ; масса спортсмена m , число кадров в секунду при киносъемке G ; число межкадровых промежутков u .

II. Постоянные акселерографа: D_1, D_2, D_3, D_4 .

III. Коэффициенты распределения массы частей тела: b_1 — голова, b_2 — туловище, b_3 — правое и левое плечо, b_4 — правое и

* Масштабным коэффициентом называется такое число, которым, умножая координату, измеренную с кадра кинограммы в миллиметрах, получим истинную величину этой координата в метрах.

левое предплечье, b_5 — правая и левая кисть, b_6 — правое и левое бедро, b_7 — правая и левая голень, b_8 — правая и левая стопа.

IV. Радиусы головы, кисти и длины частей тела: l_1 — голова, l_2 — туловище, l_3 — плечо, l_4 — предплечье, l_5 — кисть, l_6 — бедро, l_7 — голень, l_8 — стопа.

V. Абсциссы следующих точек в подвижной системе координат: X_1 — центра массы (ЦМ) головы, X_2 — ЦМ туловища, X_3 — ось плечевого сустава, X_4 — ось локтевого сустава, X_5 — ось лучезапястного сустава, X_6 — ЦМ кисти, X_7 — ось тазобедренного сустава, X_8 — ось коленного сустава, X_9 — ось голеностопного сустава, X_{10} — ЦМ стопы.

VI. Ординаты в предыдущем массиве перечисленных точек $Y_1, Y_2, Y_3, Y_4, Y_5, Y_6, Y_7, Y_8, Y_9, Y_{10}$.

VI. Абсциссы начальной точки подвижной системы координат — X_T .

VIII. Ординаты начальной точки подвижной системы координат — Y_T .

IX. Угол поворота подвижной системы координат относительно неподвижной — α .

X. Показания акселерографа L_x и L_y по направлению осей подвижной системы.

На рисунке 2 дана блок-схема алгоритма вычисления биомеханических показателей и характеристик.

2. Координаты ЦМ частей тела в подвижной системе координат.

2.1. Голова

$$X_{h1} = CX_{i1},$$

$$Y_{h1} = CY_{i1}, \text{ где}$$

$$i = 1, 2, 3, \dots N.$$

2.2. Туловище

$$X_{vt} = CX_{i2},$$

$$Y_{vt} = CY_{i2}.$$

2.3. Плечо

$$X_{bt} = C(0,53X_{i3} + 0,47X_{i4}),$$

$$Y_{bt} = C(0,53Y_{i3} + 0,47Y_{i4}).$$

2.4. Предплечье

$$X_{at} = C(0,58X_{i4} + 0,42X_{i5}),$$

$$Y_{at} = C(0,58Y_{i4} + 0,42Y_{i5}).$$

2.5. Кисть

$$X_{mt} = CX_{i6},$$

$$Y_{mt} = CY_{i6}.$$

2.6. Бедро

$$X_{ft} = C(0,56X_{i7} + 0,44X_{i8}),$$

$$Y_{ft} = C(0,56Y_{i7} + 0,44Y_{i8}).$$

2.7. Голень

$$X_{ci} = C(0,58X_{i8} + 0,42X_{i9}),$$

$$Y_{ci} = C(0,58Y_{i8} + 0,42Y_{i9}).$$

2.8. Стопа

$$X_{pi} = CX_{i10},$$

$$Y_{pi} = CY_{i10}.$$

2.9. Плечевой сустав

$$X_{bi} = CX_{i3},$$

$$Y_{bi} = CY_{i3}.$$

2.10. Тазобедренный сустав

$$X_{fi} = CX_{i7},$$

$$Y_{fi} = CY_{i7}.$$

3. Координаты ЦМ биокинематических цепей и системы в подвижной системе координат.

Обозначаем

$$m_1 = \sum_{q=1}^2 b_q; m_2 = \sum_{q=3}^5 b_q; m_3 = \sum_{q=6}^8 b_q \text{ и } m_4 = m_1 + m_3,$$

где $q = 1, 2, 3, \dots, 8$.

3.1. Верхние конечности

$$X_{ui} = \frac{1}{m_2} (b_3X_{bi} + b_4X_{ci} + b_5X_{mi}),$$

$$Y_{ui} = \frac{1}{m_2} (b_3Y_{bi} + b_4Y_{ci} + b_5Y_{mi}),$$

где $i = 1, 2, 3, \dots, N$.

3.2. Нижние конечности

$$X_{ji} = \frac{1}{m_3} (b_6X_{fi} + b_7X_{ci} + b_8X_{pi});$$

$$Y_{ji} = \frac{1}{m_3} (b_6Y_{fi} + b_7Y_{ci} + b_8Y_{pi}).$$

3.3. Голова и туловище

$$X_{kvi} = \frac{1}{m_1} (b_1X_{ki} + b_2X_{vi}),$$

$$Y_{kvi} = \frac{1}{m_1} (b_1Y_{ki} + b_2Y_{vi}).$$

3.4. Голова, туловище и нижние конечности

$$X_{k_{ji}} = \frac{1}{m_4} (m_1 X_{k_{vi}} + m_3 X_{ji}),$$

$$Y_{k_{ji}} = \frac{1}{m_4} (m_1 Y_{k_{vi}} + m_3 Y_{ji}),$$

3.5. Система

$$O_{x_i} = m_1 X_{k_{vi}} + m_2 X_{u_i} + m_3 X_{j_i},$$

$$O_{y_i} = m_1 Y_{k_{vi}} + m_2 Y_{u_i} + m_3 Y_{j_i}.$$

4. Координаты ЦМ биокинематических цепей и всей системы в неподвижной системе координат.

4.1. Начальная точка подвижной системы координат

$$X_i = C X_{t_i},$$

$$Y_i = C Y_{t_i}, \text{ где } i = 1, 2, 3, \dots, N.$$

4.2. Системы

$$X_{o_i} = X_i + O_{x_i} \cos \alpha - O_{y_i} \sin \alpha,$$

$$Y_{o_i} = Y_i + O_{x_i} \sin \alpha + O_{y_i} \cos \alpha.$$

4.3. Голова и туловище

$$X_{o_{h_i}} = X_i + X_{h_{vi}} \cos \alpha - Y_{h_{vi}} \sin \alpha,$$

$$Y_{o_{h_i}} = Y_i + X_{h_{vi}} \sin \alpha + Y_{h_{vi}} \cos \alpha.$$

4.4. Верхние конечности

$$X_{o_{u_i}} = X_i + X_{u_i} \cos \alpha - Y_{u_i} \sin \alpha,$$

$$Y_{o_{u_i}} = Y_i + X_{u_i} \sin \alpha + Y_{u_i} \cos \alpha.$$

4.5. Нижние конечности

$$X_{o_{j_i}} = X_i + X_{j_i} \cos \alpha - Y_{j_i} \sin \alpha,$$

$$Y_{o_{j_i}} = Y_i + X_{j_i} \sin \alpha + Y_{j_i} \cos \alpha.$$

4.6. Голова, туловище и нижние конечности

$$X_{o_{v_i}} = X_i + X_{k_{ji}} \cos \alpha - Y_{k_{ji}} \sin \alpha,$$

$$Y_{o_{v_i}} = Y_i + X_{k_{ji}} \sin \alpha + Y_{k_{ji}} \cos \alpha.$$

4.7. Плечевой сустав

$$X_{o_{b_i}} = X_i + X_{b_i} \cos \alpha - Y_{b_i} \sin \alpha,$$

$$Y_{o_{b_i}} = Y_i + X_{b_i} \sin \alpha + Y_{b_i} \cos \alpha.$$

4.8. Кисть

$$X_{o_{m_i}} = X_i + X_{m_i} \cos \alpha - Y_{m_i} \sin \alpha,$$

$$Y_{o_{m_i}} = Y_i + X_{m_i} \sin \alpha + Y_{m_i} \cos \alpha.$$

5. Средняя скорость ЦМ системы и биокинематических цепей в неподвижной системе координат.

5.1. Постоянная, учитывающая временный интервал между кадрами

$$G_2 = \frac{G}{2u}.$$

5.2. Системы

$$\bar{v}_{xi} = G_2(X_{oi+u} - X_{oi-u}),$$

$$\bar{v}_{yi} = G_2(Y_{oi+u} - Y_{oi-u}),$$

$$\bar{v}_i = \sqrt{\bar{v}_x^2 + \bar{v}_y^2}, \text{ где } i = u+1, u+2, \dots, N-u.$$

5.3. Голова и туловище

$$\bar{v}_{xki} = G_2(X_{okt+u} - X_{okt-u}),$$

$$\bar{v}_{yki} = G_2(Y_{okt+u} - Y_{okt-u}),$$

$$\bar{v}_{ki} = \sqrt{\bar{v}_{xki}^2 + \bar{v}_{yki}^2}.$$

5.4. Верхние конечности

$$\bar{v}_{xui} = G_2(X_{ouit+u} - X_{ouit-u}),$$

$$\bar{v}_{yui} = G_2(Y_{ouit+u} - Y_{ouit-u}),$$

$$\bar{v}_{ui} = \sqrt{\bar{v}_{xui}^2 + \bar{v}_{yui}^2}.$$

5.5. Нижние конечности

$$\bar{v}_{xji} = G_2(X_{ojt+u} - X_{ojt-u}),$$

$$\bar{v}_{yji} = G_2(Y_{ojt+u} - Y_{ojt-u}),$$

$$\bar{v}_{ji} = \sqrt{\bar{v}_{xji}^2 + \bar{v}_{yji}^2}.$$

5.6. Голова, туловище и нижние конечности

$$\bar{v}_{xvi} = G_2(X_{ovt+u} - X_{ovt-u}),$$

$$\bar{v}_{yvi} = G_2(Y_{ovt+u} - Y_{ovt-u}),$$

$$\bar{v}_{vi} = \sqrt{\bar{v}_{xvi}^2 + \bar{v}_{yvi}^2}.$$

5.7. Плечевой сустав

$$\bar{v}_{xoi} = G_2(X_{obit+u} - X_{obit-u}),$$

$$\bar{v}_{yoi} = G_2(Y_{obi+u} - Y_{obi-u}),$$

$$\bar{v}_{oi} = \sqrt{\bar{v}_{xoi}^2 + \bar{v}_{yoi}^2}.$$

5.8. Относительная скорость движения ЦМ нижних конечностей.

$$\bar{v}_{rxi} = G_2(X_{ji+u} - X_{ji-u}),$$

$$\bar{v}_{ryi} = G_2(Y_{ji+u} - Y_{ji-u}),$$

$$\bar{v}_{ri} = \sqrt{\bar{v}_{rxi}^2 + \bar{v}_{ryi}^2}.$$

5.9. ЦМ кистей

$$\bar{v}_{xmi} = G_2(X_{omi+u} - X_{omi-u}),$$

$$\bar{v}_{ymi} = G_2(Y_{omi+u} - Y_{omi-u}),$$

$$\bar{v}_{mi} = \sqrt{\bar{v}_{xmi}^2 + \bar{v}_{ymi}^2}.$$

6. Средняя скорость вращения ЦМ системы, биокинематических цепей и подвижной системы координат.

6.1. Подвижная система координат относительно неподвижной

$$\omega_i = G(\alpha_{i+u} - \alpha_{i-u}), \text{ где } i = u+1, u+2, \dots, N-u.$$

6.2. ЦМ головы, туловища и нижних конечностей относительно оси плечевых суставов

$$\omega_{oi} = \frac{\sqrt{(\bar{v}_{xoi} - \bar{v}_{xvi})^2 + (\bar{v}_{yoi} - \bar{v}_{yvi})^2}}{R_{oi}}; \text{ где}$$

$$R_{oi} = \sqrt{(X_{obi} - X_{ovi})^2 + (Y_{obi} - Y_{ovi})^2}$$

6.3. ЦМ нижних конечностей относительно оси тазобедренных суставов

$$\omega_{ji} = \frac{\sqrt{(\bar{v}_{xji} - \bar{v}_{xji})^2 + (\bar{v}_{yji} - \bar{v}_{yji})^2}}{R_{ji}}; \text{ где}$$

$$R_{ji} = \sqrt{(X_{fli} - X_{ji})^2 + (Y_{fli} - Y_{ji})^2}.$$

6.4. ЦМ верхних конечностей относительно оси лучезапястных суставов

$$\omega_{ui} = \frac{\sqrt{(\bar{v}_{xui} - \bar{v}_{xmi})^2 + (\bar{v}_{yui} - \bar{v}_{ymi})^2}}{R_{ui}}; \text{ где}$$

$$R_{ui} = \sqrt{(X_{mi} - X_{ui})^2 + (Y_{mi} - Y_{ui})^2}.$$

6.5. ЦМ системы относительно оси, проходящей ЦМ кистей

$$\omega_{m_i} = \frac{\sqrt{(\bar{v}_{x_{i1}} - \bar{v}_{x_{m_i}})^2 + (\bar{v}_{y_{i1}} - \bar{v}_{y_{m_i}})^2}}{R_{m_i}} \quad \text{где}$$

$$R_{m_i} = \sqrt{(X_{o_{m_i}} - X_{o_i})^2 + (Y_{o_{m_i}} - Y_{o_i})^2}$$

6.6. ЦМ верхних конечностей относительно плечевых суставов.

$$\omega_{u_{b_i}} = \frac{\sqrt{(\bar{v}_{x_{u_{i1}}} - \bar{v}_{x_{o_i}})^2 + (\bar{v}_{y_{u_{i1}}} - \bar{v}_{y_{o_i}})^2}}{R_{u_{b_i}}}, \quad \text{где}$$

$$R_{u_{b_i}} = \sqrt{(X_{u_i} - X_{b_i})^2 + (Y_{u_i} - Y_{b_i})^2}.$$

7. Моменты и радиусы инерции биокинематических цепей и системы.

7.1. Нижние конечности относительно тазобедренных суставов.

$$I_{f_i} = m \left\{ \frac{1}{12} \sum_{q=6}^8 b_q l_q^2 + b_6 [(X_{f_i} - X_{f_i})^2 + (Y_{f_i} - Y_{f_i})^2] + \right. \\ \left. + b_7 [(X_{f_i} - X_{c_i})^2 + (Y_{f_i} - Y_{c_i})^2] + b_8 [(X_{f_i} - X_{p_i})^2 + \right. \\ \left. (Y_{f_i} - Y_{p_i})^2] \right\},$$

$$r_{f_i} = \sqrt{\frac{I_{f_i}}{m m_3}}, \quad \text{где } i = 1, 2, 3, \dots N.$$

7.2. Голова, туловище и нижние конечности относительно плечевых суставов

$$I_{b_i} = m \left\{ \frac{2}{5} b_1 l_1^2 + \frac{1}{12} \sum_{q=2}^8 b_q l_q^2 + b_1 [(X_{b_i} - X_{h_i})^2 + \right. \\ \left. + (Y_{b_i} - Y_{h_i})^2] + b_2 [(X_{b_i} - X_{o_i})^2 + (Y_{b_i} - Y_{o_i})^2] + \right. \\ \left. + b_6 [(X_{b_i} - X_{f_i})^2 + (Y_{b_i} - Y_{f_i})^2] + b_7 [(X_{b_i} - X_{c_i})^2 + \right. \\ \left. + (Y_{b_i} - Y_{c_i})^2] + b_8 [(X_{b_i} - X_{p_i})^2 + (Y_{b_i} - Y_{p_i})^2] \right\},$$

где $q = 2, 6, 7, 8$;

$$r_{b_i} = \sqrt{\frac{I_{b_i}}{m_4 m}}.$$

7.3. Системы относительно оси, проходящей ЦМ системы

$$I_{oi} = m \left\{ \frac{2}{5} (b_4 l_1^2 + b_5 l_5^2) + \frac{1}{12} \left(\sum_{q=2}^4 b_q l_q^2 + \sum_{q=6}^8 b_q l_q^2 \right) + \right. \\ \left. + b_1 [(X_{ki} - O_{xi})^2 + (Y_{ki} - O_{yi})^2] + b_2 [(X_{vi} - O_{xi})^2 + \right. \\ \left. + (Y_{vi} - O_{yi})^2] + b_3 [(X_{bi} - O_{xi})^2 + (Y_{bi} - O_{yi})^2] + \right. \\ \left. + b_4 [(X_{ai} - O_{xi})^2 + (Y_{ai} - O_{yi})^2] + b_5 [(X_{mi} - O_{xi})^2 + \right. \\ \left. + (Y_{mi} - O_{yi})^2] + b_6 [(X_{fi} - O_{xi})^2 + (Y_{fi} - O_{yi})^2] + \right. \\ \left. + b_7 [(X_{ci} - O_{xi})^2 + (Y_{ci} - O_{yi})^2] + b_8 [(X_{pi} - O_{xi})^2 + \right. \\ \left. + (Y_{pi} - O_{yi})^2] \right\},$$

$$r_{oi} = \sqrt{\frac{I_{oi}}{m}}.$$

7.4. Системы относительно оси, проходящей ЦМ кистей

$$I_{mi} = I_{oi} + m R_{mi}^2,$$

$$r_{mi} = \sqrt{\frac{I_{mi}}{m}}.$$

7.5. Верхние конечности относительно плечевых суставов

$$I_{ui} = m \left\{ \frac{2}{5} b_5 l_5^2 + \frac{1}{12} \sum_{q=3}^4 b_q l_q^2 + b_3 [(X_{bli} - X_{bi})^2 + \right. \\ \left. + (Y_{bli} - Y_{bi})^2] + b_4 [(X_{bli} - X_{ai})^2 + (Y_{bli} - Y_{ai})^2] + \right. \\ \left. + b_5 [(X_{bli} - X_{mi})^2 + (Y_{bli} - Y_{mi})^2] \right\},$$

$$r_{ui} = \sqrt{\frac{I_{ui}}{m_2 m}}.$$

8. Кинетическая энергия биокинематических цепей и системы.

8.1. Нижние конечности при вращении вокруг оси газобедренных суставов

$$E_{fi} = \frac{1}{2} I_{fi} \omega_{ji}^{-2}, \text{ где } i = u+1, u+2, \dots, N-u.$$

8.2. Голова, туловище и нижние конечности при вращении вокруг оси плечевых суставов

$$E_{bi} = \frac{1}{2} I_{bi} \omega_{oi}^2.$$

8.3. Общая кинетическая энергия системы, если ось плечевых суставов движется поступательно

$$E_{b oi} = E_{bi} + E_{obi}, \text{ где } E_{obi} = \frac{1}{2} m v_{oi}^2.$$

8.4. Поступательное движение ЦМ системы

$$E_{oi} = \frac{1}{2} m v_i^2.$$

8.5. Верхние конечности при вращении вокруг оси плечевых суставов

$$E_{ui} = \frac{1}{2} I_{ui} \omega_{ubi}^2.$$

8.6. Системы при вращении вокруг оси, проходящей через кисти

$$E_{ci} = \frac{1}{2} I_{mi} \omega_{mi}^2.$$

8.7. Поступательное движение системы со скоростью ЦМ кистей:

$$E_{omi} = \frac{1}{2} m \bar{v}_{mi}^2.$$

8.8. Общая кинетическая энергия, если поступательно движется ось, проходящая через ЦМ кистей:

$$E_{moi} = E_{ci} + E_{omi}.$$

8.9. Потенциальная энергия ЦМ системы:

$$E_{gi} = 9,81 m (Y_{oi} - Y_{omi}).$$

9. Ускорение ЦМ биокинематических цепей и системы.

9.1. Системы:

$$\bar{a}_{xi} = G_2 (\bar{v}_{xi,u} - \bar{v}_{xi,u-1}),$$

$$\bar{a}_{yi} = G_2 (\bar{v}_{yi,u} - \bar{v}_{yi,u-1}),$$

$$\bar{a}_i = \sqrt{\bar{a}_{xi}^2 + \bar{a}_{yi}^2}, \text{ где } i = u+2, u+3, \dots, N - (u+1):$$

9.2. Голова и туловище:

$$\bar{a}_{xh_i} = G_2 (\bar{v}_{xh_{i,u}} - \bar{v}_{xh_{i-n}}),$$

$$\bar{a}_{yh_i} = G_2 (\bar{v}_{yh_{i,u}} - \bar{v}_{yh_{i-n}}),$$

$$\bar{a}_{h_i} = \sqrt{\bar{a}_{xh_i}^2 + \bar{a}_{yh_i}^2}.$$

9.3. Верхние конечности:

$$\bar{a}_{xu_i} = G_2 (\bar{v}_{xu_{i,u}} - \bar{v}_{xu_{i-n}});$$

$$\bar{a}_{yu_i} = G_2 (\bar{v}_{yu_{i,u}} - \bar{v}_{yu_{i-n}});$$

$$\bar{a}_{u_i} = \sqrt{\bar{a}_{xu_i}^2 + \bar{a}_{yu_i}^2}.$$

9.4. Нижние конечности:

$$\bar{a}_{xj_i} = G_2 (\bar{v}_{xj_{i,u}} - \bar{v}_{xj_{i-n}}),$$

$$\bar{a}_{yj_i} = G_2 (\bar{v}_{yj_{i,u}} - \bar{v}_{yj_{i-n}}),$$

$$\bar{a}_{j_i} = \sqrt{\bar{a}_{xj_i}^2 + \bar{a}_{yj_i}^2}.$$

9.5. Голова, туловище и нижние конечности:

$$\bar{a}_{xv_i} = G_2 (\bar{v}_{xv_{i,u}} - \bar{v}_{xv_{i-n}});$$

$$\bar{a}_{yv_i} = G_2 (\bar{v}_{yv_{i,u}} - \bar{v}_{yv_{i-n}});$$

$$\bar{a}_{v_i} = \sqrt{\bar{a}_{xv_i}^2 + \bar{a}_{yv_i}^2}.$$

10. Угловые ускорения биокинематических цепей и системы.

10.1. ЦМ нижних конечностей относительно оси тазобедренных суставов:

$$\varepsilon_{ji} = G_2 (\omega_{ji,u} - \omega_{ji,n}), \text{ где } i = u+2, u+3, \dots, N - (u+1).$$

10.2. ЦМ верхних конечностей относительно оси плечевых суставов:

$$\varepsilon_{u_i} = G_2 (\omega_{ub_{i,u}} - \omega_{ub_{i-n}}).$$

10.3. ЦМ головы, туловища и нижних конечностей, относительно оси плечевых суставов:

$$\varepsilon_{o_i} = G_2 (\omega_{oi,u} - \omega_{oi,n}).$$

10.4. ЦМ системы относительно оси, проходящей через ЦМ кистей:

$$\varepsilon_{m_i} = G_2 (\omega_{m_{i,u}} - \omega_{m_{i-n}}).$$

II. Силы инерции ЦМ биокинематических цепей и системы.

11.1. ЦМ системы:

$$\bar{F}_{x_i} = m\bar{a}_{x_i},$$

$$\bar{F}_{y_i} = m\bar{a}_{y_i},$$

$$\bar{F}_i = m\bar{a}_i, \text{ где } i = u+2, u+3, \dots, N - (u+1).$$

11.2. Голова и туловище:

$$\bar{F}_{x_{h_i}} = m_1 m \bar{a}_{x_{h_i}},$$

$$\bar{F}_{y_{h_i}} = m_1 m \bar{a}_{y_{h_i}},$$

$$\bar{F}_{h_i} = m_1 m \bar{a}_{h_i}.$$

11.3. Верхние конечности:

$$\bar{F}_{x_{u_i}} = m_2 m \bar{a}_{x_{u_i}},$$

$$\bar{F}_{y_{u_i}} = m_2 m \bar{a}_{y_{u_i}},$$

$$\bar{F}_{u_i} = m_2 m \bar{a}_{u_i}.$$

11.4. Нижние конечности:

$$\bar{F}_{x_{j_i}} = m_3 m \bar{a}_{x_{j_i}},$$

$$\bar{F}_{y_{j_i}} = m_3 m \bar{a}_{y_{j_i}},$$

$$\bar{F}_{j_i} = m_3 m \bar{a}_{j_i}.$$

11.5. Голова, туловище и нижние конечности:

$$\bar{F}_{x_{v_i}} = m_4 m \bar{a}_{x_{v_i}},$$

$$\bar{F}_{y_{v_i}} = m_4 m \bar{a}_{y_{v_i}},$$

$$\bar{F}_{v_i} = m_4 m \bar{a}_{v_i}.$$

11.6. Радиальная сила на опорную точку:

$$F_{r_i}^{(1)} = m(g + \bar{a}_{y_i} + \omega_{o_i}^2 R_{o_i} \cos \beta) \text{ и}$$

$$F_{r_i}^{(2)} = m(g + \bar{a}_{y_i} + \omega_{m_i}^2 R_{m_i} \cos \gamma), \text{ где}$$

$$\operatorname{tg} \beta = X_{o_{v_i}}/Y_{o_{v_i}} \text{ и } \operatorname{tg} \gamma = X_{o_i}/Y_{o_i}.$$

12. Моменты сил инерции относительно осей суставов:

12.1. Тазобедренный сустав:

$$M_{j_i} = I_{f_i} e_{j_i}, \text{ где } i = u+1, u+2, \dots, N - (u+1).$$

12.2. Плечевой сустав:

$$M_{o_i} = I_{b_i} \varepsilon_{o_i}.$$

12.3. Верхние конечности относительно оси плечевых суставов:

$$M_{u_i} = I_{u_i} \varepsilon_{u_i}.$$

12.4. Относительно оси, проходящей ЦМ кистей:

$$M_{m_i} = I_{m_i} \varepsilon_{m_i}.$$

13. Ускорение туловища по показаниям акселерографа.

13.1. Ускорение в подвижной системе координат:

$$a_{x_i} = 9,81 \left[\frac{4(L_{x_i} - D_2)}{D_2 - D_1} + 1 \right],$$

$$a_{y_i} = 9,81 \left[\frac{4(L_{y_i} - D_4)}{D_4 - D_3} + 1 \right],$$

$$a_i = \sqrt{a_{x_i}^2 + a_{y_i}^2}, \text{ где } i = 1, 2, 3, \dots, N.$$

13.2. Ускорение в неподвижной системе координат:

$$a_{x_{i1}} = a_{x_i} \cos \alpha - a_{y_i} \sin \alpha,$$

$$a_{y_{i1}} = a_{y_i} \cos \alpha + a_{x_i} \sin \alpha.$$

Описанные в алгоритме характеристики, особенно в пунктах 4, 6, 7, 8, 11, 12 и 13, позволяют дать биомеханическую характеристику положения тела спортсмена в пространстве, а также характеристики управляющих движений и энергетику двигательной деятельности спортсмена. По этим характеристикам можно вычислять точность и адекватность биомеханических характеристик. При статистической обработке этих характеристик можно определить вариативность движений спортсмена.

ЛИТЕРАТУРА

1. Петров В. А. Инструментальные методы исследования как основа теории спортивной техники. — Материалы II Всесоюзной научно-методической конференции «Электронная техника в спорте». Киев, 1970, стр. 5—6.
2. Kotli, M., Oper, U., Peteron, J. Elektronarvuti teadust ja rahvamaajandust abistamas. ERK, Tallinn, 1963, lk. 5.
3. Методика исследований в физической культуре. Под общей редакцией Д. Д. Донского., М., 1961, стр. 82.
4. Вайн А. А., Выханду Л. К. О методике получения исходных данных для расчета биомеханических характеристик. Материалы к Всерос-

- сийской научно-методической конференции «Приборы и методы в спортивной тренировке и эксперименте». Л., 1969, стр. 177—179.
5. Vain, A. Liigutuste biomehaanikast toeta olekus. — Väitekiri pedagogikakandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Tartu, 1969, lk. 58—80.
 6. Вайн А. А. О методике биомеханического анализа физических упражнений. — Материалы II Всесоюзной научно-методической конференции «Электронная техника в спорте». Киев, 1970, стр. 153—154.
 7. Fischer, O. Theoretische Grundlagen für eine Mechanik der lebenden Körper (mit speziellen Anwendungen auf der Menschen sowie auf einige Bewegungsvorgänge an Maschinen). Verlag von B. G. Teubner. Leipzig und Berlin, 1906.
 8. Бернштейн Н. А. Очерки по физиологии движений и физиологии активности. М., 1966, стр. 33—79.
 9. Назаров В. Т., Қалис Х. М. Математическая и электронная функциональная модель трехзвенной системы для исследования некоторых движений человека в физических упражнениях. В сборнике «Вопросы теории и практики физического воспитания», Рига, 1968.
 10. Душков Б. А. Двигательная активность человека в условиях гермокамеры и космического полета, М., 1969, стр. 35—44.

ÜHES TASAPINNAS KULGEVATE KEHALISTE HARJUTUSTE TEHNIKA BIOMEHAANILISE ANALÜÜSI METOODIKAST

A. Vain

Resümee

Elektronarvutusmasinate kasutamine avab uued võimalused kehaliste harjutuste tehnika biomehaanilise analüüsi meetodika täiustamiseks. Tööprogrammi koostamiseks elektronarvutusmasinale on vaja kirjeldada vastavat matemaatilist mudelit algoritmi kujul. Inimese liikumist kirjeldava matemaatilise mudeli loomine on raske ülesanne, seetõttu tuleb alustada suhteliselt lihtsamatest mudelitest, mille abil saab määrata kasutatud tehnika struktuuri peegeldavaid biomehaanilisi tunnuseid ja tunnusoone.

Mingi spordiala tehnika biomehaaniliseks analüüsiks on vaja määrata:

- 1) biomehaanilised tunnused ja tunnusooned,
- 2) arvutusteks vajalike algandmete mõõtmise täpsus,
- 3) kirjeldatud mudeli adekvaatsus,
- 4) biomehaaniliste tunnusoonte statistilised karakteristikad,
- 5) biomehaaniliste tunnuste, antropomeetria, kehaliste võimete, organismi talitlust kajastavate näitajate ja sportliku tulemuse vahelised statistilised seosed.

Kinotsüklograafilisel teel saadud algandmetest on võimalik arvutada nn. integraalseid biomehaanilisi tunnusoone, nagu süsteemi masskeskme trajektor, kiirus, kiirendus jne. Süsteemi mingi punkti vastavad tunnusooned on vähem informatiivsed, sest nad kajastavad selle punkti liikumist, mitte aga süsteemi või selle osa kui terviku liikumist.

Käesolevas teadaandes antakse algoritmi kujul sportlase liikumist ühes tasapinnas kirjeldav matemaatiline mudel. Eeldatakse, et sportlase vasak ja parem ülajäse, aga samuti alajäsemed, liiguvad koos. Liikumisaparaat on taandatud lihtsate geomeetriliste kehade süsteemiks.

Esitatud algoritmi põhjal on koostatud programm, algoritmilises keeles MALGOL, võimlemisharjutuste tehnika biomehaaniliseks analüüsiks.

ÜBER DIE METHODIK DER BIOMECHANISCHEN UNTERSUCHUNG DER TECHNIK DER BEWEGUNGEN DER SPORTLERS AUF EINER EBENE

Mitteilung I

A. Vain

Zusammenfassung

Der Gebrauch einer elektronischen Rechenmaschine eröffnet neue Möglichkeiten für die Vervollkommnung der Methodik der biomechanischen Untersuchung der Technik der Körperübungen.

Für die Ausrechnungen muss man ein Programm zusammenstellen. Das bedingt das Vorhandensein entsprechender Algorithmen. Für die biomechanischen Untersuchungen sportlicher Technik der Körperübungen muss man feststellen.

1. Biomechanische Kennlinien und Kennzeichen.
2. Genauigkeit der Koordinatenmessungen.
3. Adäquat des mathematischen Modells.
4. Statistische Kennzeichen der biomechanischen Kennlinien.
5. Wechselbeziehungen zwischen biomechanischen Kennzeichen, Antropometrie, körperliche Fähigkeiten und physiologische Kennzeichen.

Die Bewegungen eines Sportlers werden mit der Filmkamera fixiert. Vor der Filmaufnahme werden bei dem Sportler die Lage der Schwerpunkte der Körperteile und der Gelenkachse vermerkt. Zwecks Aufzeichnung der Beschleunigungskennlinie wird der Accelerograf am Sportler befestigt. Die Filmkamera hat einen Ausschalter, der sich im Moment der Belichtung öffnet. Das gibt eine Möglichkeit für die Synchronisation der Filmaufnahme mit den Beschleunigungsdiagrammen.

Die Messungen der Koordinate der Schwerpunkte der Körperteile und der Gelenkachsen werden mit einem speziellen Filmauswertgerät durchgeführt.

Für die Berechnungen mit einer elektronischen Rechenmaschine werden folgende Angaben vorbereitet.

I Konstante: die Nummer des Experimentes NR ; Anzahl der Film-
bilder N ; Masstabkoeffizient C ; die Masse des Sportlers m ; die
Bildfrequenz G .

II Die Konstante des Accelerographen D_1, D_2, D_3, D_4 .

III Relative Gewichte der Körperteile: b_1 — Kopf; b_2 — Rumpf; b_3 —
die Oberarme; b_4 — die Unterarme; b_5 — die Hände; b_6 — die
Oberschenkel; b_7 — die Unterschenkel; b_8 — die Füße.

IV Die Länge der Körperteile und die Radien des Kopfes und der
Hand: l_1 — Kopf; l_2 — Rumpf; l_3 — Oberarm; l_4 — Unterarm; l_5 —
Hand; l_6 — Oberschenkel; l_7 — Unterschenkel; l_8 — Fuss.

V Die X — Koordinatenwerte der einzelnen Schwerpunkte und
Gelenkachsen: X_1 — Kopf; X_2 — Rumpf; X_3 — Schultergelenkchse;
 X_4 — Ellbogengelenkchse; X_5 — Handgelenkchse; X_6 — Hand;
 X_7 — Hüftgelenkchse; X_8 — Kniegelenkchse; X_9 — Sprunggelenk-
chse; X_{10} — Fuss.

VI Die Y — Koordinatenwerte der einzelnen Schwerpunkte und
Gelenkachsen entsprechend den obengenannten sind folgende: Y_1 ;
 Y_2 ; Y_3 ; Y_4 ; Y_5 ; Y_6 ; Y_7 ; Y_8 ; Y_9 ; Y_{10} .

VII X_t — Koordinatenwert des beweglichen Koordinatensystems
(x_i ; y_i) (Abb. 1) im festen Bezugssystem (X ; Y).

VIII Y_t — Koordinatenwert des jeweiligen Koordinatensystems
(x_i ; y_i) im festen Bezugssystem (X ; Y).

IXa — Drehwinkel des beweglichen Koordinatensystems .

X Auswertungen des Accelerogramms: L_x ; L_y .

In der vorliegenden Mitteilung gibt man ein Algorithm für die
Bestimmung der biomechanischen Kennlinien der Bewegungen des
Sportlers auf einer Ebene. Nehmen wir an, dass die Oberen und
unteren Extremitäten sich zusammen bewegten. Der Bewegungsap-
parat des Menschen ist zum System einfacher geometrischen Kör-
per reduziert.

Die Abbildung 2 veranschaulicht die Einordnung der Berech-
nungen mit einer elektronischen Rechenmaschine.

BIOMEHAANILISTE TUNNUSJOONTE JA LIHASTE BIOELEKTRILISE AKTIIVSUSE VAHEKORRAST VÕIMLEMISHARJUTUSTE SOORITAMISEL

R. Torm, A. Vain

Võimlemise kateeder ja spordifüsioloogia kateeder

Inimese liigutuste juhtimise seaduspärasuste uurimine omab suurt teoreetilist ja rakenduslikku tähtsust [1]. See kätkeb endasse probleeme, mis on seotud konkreetsete sportlike harjutuste tehnika üldiste küsimustega ja ka õpetamise metoodika ülesehitamise ja rakendamiseega.

Võimlejate tehnika ettevalmistus haarab 70—80% treeningu üldisest ajast. See viitab vajadusele arendada selliseid kehalisi võimeid, eriti koordineerimist, mis kiirendavad optimaalse tehnika väljakujunemist [2]. Koordineerimisel võimed avalduvad ajaliste, ruumiliste ja jõu näitajate täpses diferentseerimises ja on seotud konkreetsete harjutuste struktuuriga [3]. Võimlejate tehnilise ettevalmistuse otstarbekas korraldus eeldab harjutuste süsteemi struktuurikomponentide vaheliste seoste laialdast tundmist nende üldises hierarhias [4] ja ka inimese liikumisaparaadi üldiste koordineerimise mehhanismide teadmist.

Probleemide seostatus nõuab kompleksse metoodika rakendamist, mille abil saab objektiivselt kirjeldada harjutuste kinemaatilist ja dünaamilist struktuuri, lihastöö avaldumisvormi ning näidata tingimused harjutuse optimaalse tehnika väljakujunemiseks.

Võimlemisharjutuste tehnika biomehaanilise analüüsi metoodika on pidevalt täiustunud. Kui aastaid tagasi piirdus võimlemisharjutuste tehnika analüüs sportlase liikumise välise pildi kirjeldamises kinogrammide alusel, siis viimastel aastatel on asutud kinogrammidele mõõdetud algandmetest arvutama biomehaanilisi tunnuseid (mis peegeldavad sportlase kui terviku liikumise iseloomu) ja ka määrama üksikute biokinemaatiliste ahelate liikumist ning kehaosade omavahelist koostööd peegeldavaid tunnuseid. Kasutatakse mitmesuguseid mõõteriistu ja mõõtmismeetodeid biomehaaniliste tunnuseid registreerimiseks eesmärgiga saada treeningu

protsessis kohest informatsiooni (aktseleerograafia, tensomeetria jne.).

Käesolevas töös antakse hinnang erinevate uurimismeetodite (kinotsüklograafia, tensograafia, aktseleerograafia, elektromüograafia) informatsiivsusele võimlemisharjutuse tehnika biomehaanilisel analüüsil.

Metoodika

Analüüsitavaks harjutuseks on valitud hoogtõus käsivartelt ette rööbaspuudel. Nimetatud harjutuse liigutuslikuks ülesandeks on tõsta sportlane õlavarretoengust toengusse kere ja jalgade raskuskeskme viimisega õlaliigese kõrgusele.

Ekspirimendid viidi läbi meie poolt varem väljatöötatud metoodika järgi [5, 6, 11, 12]. Algandmete läbitöötamine toimus selleks koostatud programmi abil elektronarvutusmasinal Minsk-32 [7]. Vaatlusaluseks oli 33 meesvõimlejat sportliku kvalifikatsiooniga meistersportlasest kuni algajani.

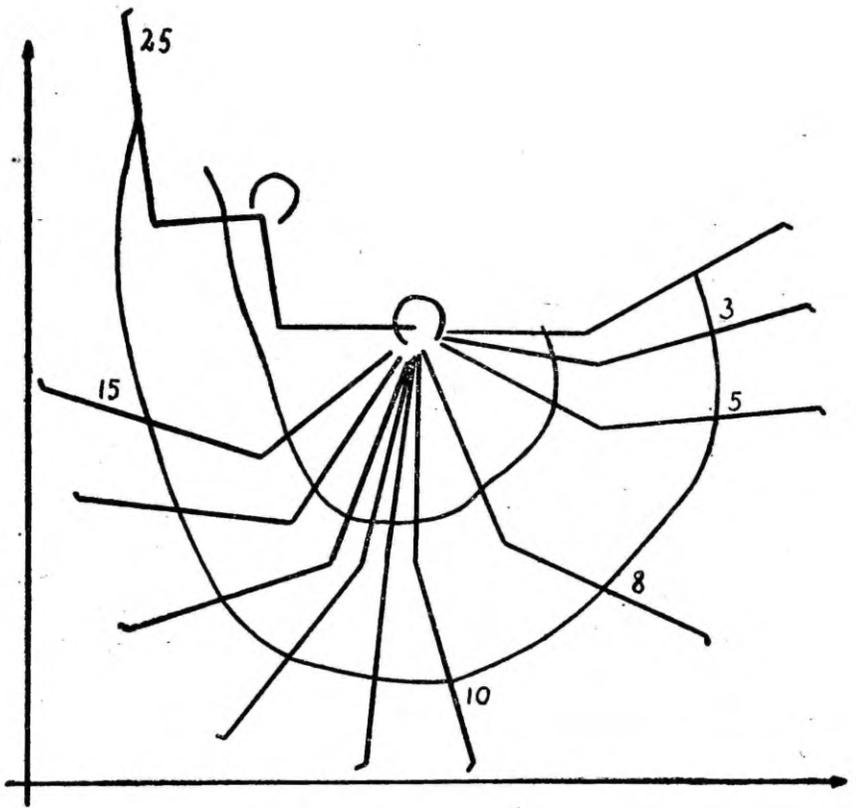
Rööpale mõjuvat vertikaalsuunalist jõudu mõõdeti tensomeetriste andurite abil. Lihaste bioelektrilise aktiivsuse registreerimisel kasutati biopotsiaalide võimendajaid УБП-2. Elektromüogrammid registreeriti 5-lt lihaseilt (vt. joonis 2.)

Tulemused ja nende arutelu

Riistadel sooritatavate harjutuste korral on liikumapanevateks jõududeks raskusjõud, lihasjõud ning riista elastsusjõud. Nende otstarbekas ärakasutamine liikumise eesmärgi saavutamisel on optimaalse tehnika tingimuseks ning ühtlasi iseloomustab sportlase väljakujunenud koordineerimismehhanisme ja liigutusvõimuse omandamise astet.

Hoogtõus käsivartelt ette rööbaspuudel on olnud paljude võimlemisharjutuste tehnika uurimiste objektiks ning toodud järeldused sooritamise tehnikast põhinevad järgnevalt esitatud seisukohtadel. Algasendist kuni vertikaaltasapinnani toimub liikumine kergelt sirutatud kereasendiga. Läbides vertikaaltasapinna, peab võimleja energiliselt jalgu painutama puusaliigesest, suunates need ette üles ning pidurdama nende liikumist rööbaste tasapinnas, sooritades samaaegselt kerega järsu liigutuse üles. Tõusu lõpetamine toimub käte aktiivse surumisega rööbastele, millega kaasneb õlavöö tõus toengusse [4, 8, 9, 10].

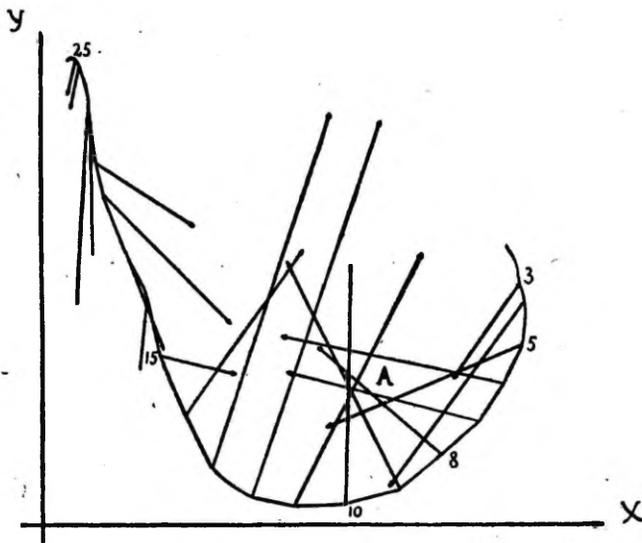
Meie poolt kinotsüklograafilisel meetodil saadud kinemaatilised ja dünaamilised näitajad — kehaasendite skeem, puusa- ja õlaliigese trajektorid ning jalgade ja keha masskeskmesse mõjuvate jõudude vektorid — toovad välja harjutuse dünaamilise struktuuri (joon. 1.). Keha masskeskme trajektor moodustab sujuva kõver-

Joon. 1a

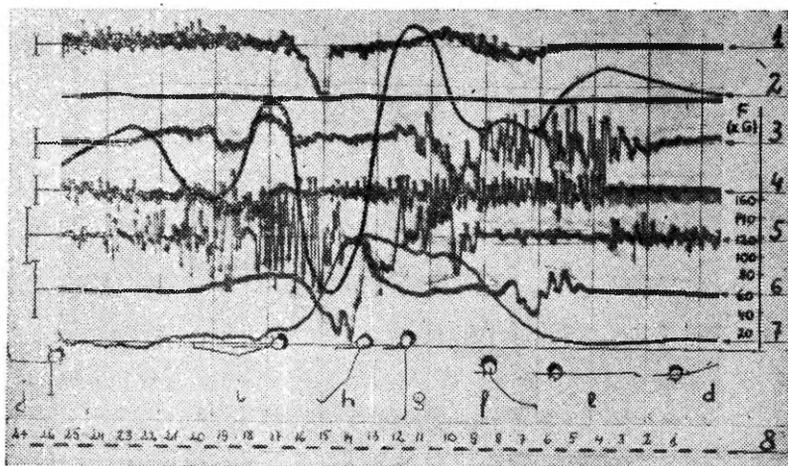
joone kere ja jalgade jõudmisel 45° nurga alla pärast vertikaaltasapinda (asendid 1—15).

Järgnev liikumine muutub kulgevaks kuni tõusu lõppasendini (asendid 15—21). Keha masskeskmesse mõjuvate jõudude vektorid muutuvad vastavalt liikumise iseloomule. Liikumisel algasendist on mõjuvad jõud suunatud ette-alla (asendid 3—5), seejärel ette, üleminekuga üles, läbides otsekui kindlat, kitsalt piiratud ala A (asendid 6—11). Asendites 12—13 saavutavad keha masskeskmesse mõjuvad jõud moodulilt maksimaalväärtuse ning omavad paralleelse suuna. Toimub jõuvektorite pöördumine telje suunas. Asendites 15—25 on jõud suunatud alla, iseloomustades kiiruse langemist keha masskeskme kulgeval liikumisel. Sellest võime järeldada, et jõuvektorite iseloom loob teatud võimaluse liigutuse jaotamiseks suhtelisteks faasideks.

Joon. 1b

1. Kere ning alajäsemete liikumine läbi rööbaste horisontaaltasapinna (asendid 1—5). 2. Liikumine vertikaaltasapinnani (asendid 6—11). 3. Keha ülemineku faas pöörlevalt liikumiselt kulgevale

Joon. 2. 1 — m. triceps brachii, 2 — aktseleerogramm, 3 — m biceps brachii, 4 — m latissimus, dorsi, 5 — m rectus femoris, 6 — m. gluteus maximus, 7 — tensogramm, 8 — kinokaamera katkesti.

liikumisele (asendid 12—14). 4. Keha kulgev liikumine (asendid 14—21). 5. Tõusus lõpetamine (asendid 22—27). Selline lähene- mine annab täpsema vastuse küsimusele, kuidas toimub liikumine.

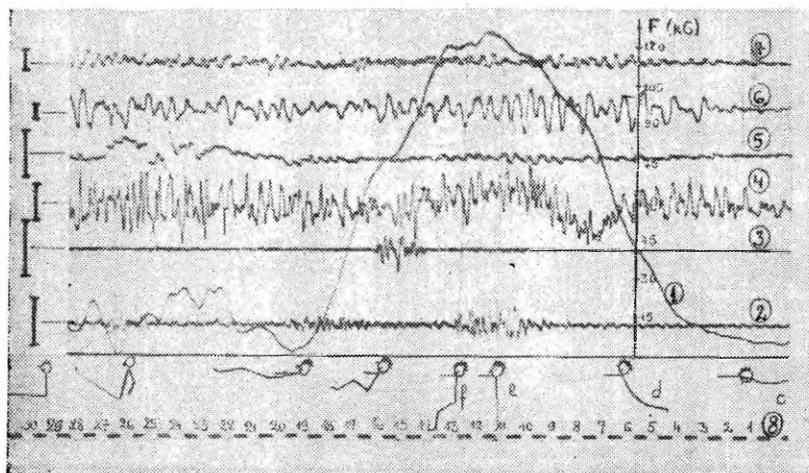
Lihaste bioelektrilist aktiivsust registreeriti viielt lihaselt, mille funktsioonid on järgmised: *m. rectus femoris* ja *m. gluteus maximus* kui jala painutaja- ja sirutajalihased; *m. latissimus dorsi* — kere lähendaja fikseeritud kätele; *m. biceps brachii (caput longum)* — painutab küünarvart ning tõmbab õlavarreluud ettepoole; *m. triceps brachii (caput laterale)* — sirutab küünarvart. Lihastöö aktiivsuse näitajad (elektromüogrammid — joon. 2) iseloomustavad lihaste aktiivsuse ja inaktiivsuse kindlat vahet harjutuse sooritamisel. *M. rectus femoris* ja *m. gluteus maximus* kui antagonistlikud lihased aktiveeruvad liikumisel vahelduvalt kuni vertikaaltasapinnani. Sellega tagatakse kere ning jalgade järkjärguline tõösse lülimine — nn. vibutusliigutus. *M. latissimus dorsi* kontraktsioon kui kere pöörleva liikumise üks kiirendaja on aktiivne liikumise vältel asendites 1—11. Selle lihase kontraktsiooniga ühtib ka *m. biceps brachii* ja *m. triceps brachii* aktiivsus. Tuleb pöörata tähelepanu faktile, et jala painutava lihase bioelektriline aktiivsus lõpeb vertikaaltasapinnas. Järgnev jalgade painutus toimub lihaste inaktiivsuse seisukorras. Kere ning jalgade liikumisel horisontaaltasapinnast vertikaaltasapinnani on liikumisülesandeks saavutada maksimaalne hoog, anda ühtlasi rööbastele võimalikult suurema elastsusjõu potentsiaali. Puusaliigest ümbritsevad lihased, mis teostavad süsteemi **kere + alajäsemed** koordineeritud ümberpaiknemist, loovad oma aktiivsusega võimaluse suunata süsteemi liikumist soovitud eesmärgi saavutamisel. *M. rectus femoris*'e kontraktsioon liikumise algasendites 1—5 hoiab kere ning jalad fikseeritult (jäiga süsteemina), järgnev *m. gluteus*'e aktiivsus tagab süsteemi masside ümberpaiknemise eesmärgiga suunata liikumisest tekkiv jõuimpulss vertikaalselt olavöö kaudu rööbastele ning venitada eelnevalt jala painutajalihase *m. rectus femoris*'e lihaskiude järgne- vaks kontraktsiooniks. Rööpale mõjuva vertikaalsuunalise jõukomponendi väärtus hakkab kasvama (joon. 2 — tensogramm), *m. rectus femoris*'e aktiivsuse ajal säilitab see teatud platoo ning saavutab maksimaalväärtuse 0,012 sekundit pärast kere-jalgade poolt vertikaaltasapinna läbimist. Antud fenomen langeb ühte *m. gluteus maximus*'e bioelektrilise aktiivsusega ning kajastub ka masskeskmesse mõjuvate jõudude mooduli ja suuna muutumisega ning keha liikumise üleminekuga kulgevaks (asendid 12—14). Seega jalgade poolt kogutud kineetiline energia kantakse üle süsteemi **kere + alajäsemed** liikumisele, fikseerides ühtlasi kere ning jalad jäigaks süsteemiks, tagades sellega keha pöörleva liikumise ülemineku sirgjoonelisele trajektoorige 6. Antud fakti ei ole võimalik seletada kirjanduses esineva seisukohaga jalgade pidurdamisest tegevusest rööbaste tasapinna läbimisel. *M. rectus femoris*'e aktiivsus algab uue, maksimaalse intensiivsusega pärast *m. glu-*

teus maximus'e aktiivsust, säilitades kontraktsiooni kuni tõusu sooritamiseni.

Keha tõusule aitab kaasa rööbaste elastsusenergia ärakasutamine, millega kaasneb käte lihaste kontraktsioon, *m. triceps brachii* aktiivsus.

Aktselergograafi poolt registreeritud kiirenduse mooduli väärtuste muutumine on seotud kere kui süsteemi kesksamale liikmele mõjuvate jõududega. Jala painutaja- ja sirutajalihaste aktiivsusperioodide vahedumine kajastub aktselergogrammil vastavate tõusude ja langustega. Eriti iseloomulikult väljendub see vertikaaltasapinna läbimisel. Jalgade aktiivne painutus puusaliigesest kutsub esile kere kiirendusmooduli languse minimaalväärtuseni (joon. 2, kaadrid 13—15). Järgnev kiirenduse kasvamine kinnitab eespool toodud seisukohta võimalusest reguleerida süsteemiosade energetilist vahekorda.

Aktselergograafi poolt registreeritud kiirenduse moodul (joon. 2) väljendab kere liikumise iseloomu, olles seotud keha kui süsteemi tervikliku käitumisega.

Joon 3. 1 — tensogramm, *m. rectus femoris*, 3 — *m. gluteus maximus*, 4 — *m. triceps brachii*, 5 — *m. deltoideus*, 6 — *m. biceps brachii*, 7 — *m. latissimus dorsi*, 8 — kinokaamera katkesti.

Elektromüogrammide ja tensogrammi näidud osutuvad kahe erineva sooritamise võrdlusel objektiivseks kriteeriumiks, näidates väljakujunenud vilumuse erinevaid realiseerimismehhanisme, võimleja oskust kasutada sisemisi ja väliseid jõude liikumise eesmärgi saavutamiseks. Joonisel 3 on toodud algaja võimleja puhul harju-

tuse sooritamisel registreeritud elektromüogrammid ning tensoogramm. Harjutuse algfaasis puudub algajal oskus rakendada *m. rectus femoris*'e ja *m. gluteus maximus*'e kontraktsioonijõudu (joon. 3, kaadrid 1—9). Algaja ja meistersportlase elektromüogrammide võrdlemisel ilmneb oluline erinevus lihaste bioelektrilise aktiivsuse ajalises kontsentreerituses. Algajal võimlejal on vaadeldavad lihased harjutuse sooritamise vältel pidevalt aktiveeritud, puudub meistrile iseloomulik faasiline diferentseeritus. Tensogrammi kõvera väärtus saavutab maksimumi vertikaaltasapinna läbimisel (kaadrid 11—13), see erineb kõrge kvalifikatsiooniga võimleja sooritamise analoogilisest näitajast. Antud küsimuse lahendamine nõuab täiendavat uurimust ning ei kuulu käesoleva töö ülesannete hulka.

Järeldused

1. Võimlemisharjutuste tehnika optimaalsuse hindamisel ei piisa liikumise välise pildi analüüsist, vaid tuleb peale selle määrata ka liigutuste funktsionaalse süsteemi struktuuri peegeldavad biomehaanilised tunnusjooned.

2. Kinotsüklograafilisel meetodil saadud algandmetest elektronarvutusmasinatele arvutatud biomehaanilised tunnusjooned (sportlase masskeskme trajektoor, kehaosade liikumisel tekkivate inertsjõudude vektorid jt.) võimaldavad hinnata võimlemisharjutuste tehnikat objektiivsete arvuliste kriteeriumide alusel.

3. Lihasantagonistide — *m. rectus femoris*'e ja *m. gluteus maximus*'e koordineeritud aktiivsus võimlemisharjutuste sooritamisel tagab biokinemaatilise ahela — pea, kere, alajäsemed — energaetiliselt kindlustatud liigutusülesande täitmise ning on üheks oluliseks koordinatsioonielemendiks.

4. Elektromüograafiline, aktselergograafiline ja tensograafiline uurimismeetod sisaldab informatsiooni, mille lahtimõtestamine osutab väärtuslikuks koos kinotsüklograafilise meetodiga ning täiendab viimast.

5. Lihastöö iseloomu kajastumine aktselergogrammidel ja tensogrammidel lubab nimetatud vahendeid kasutada treeningprotsessis kiire informatsiooni näitajatena.

KIRJANDUS

1. Ч х а и д з е Л. В. Основные задачи изучения координации произвольных движений человека с биофизической точки зрения, — Биофизика, 1960, вып. 1, стр. 99—102.
2. У к р а н М. Л. Система подготовки ведущих советских гимнастов в свете современных представлений. — В сб. Гимнастика, М., 1971, стр. 5—9.
3. Д о н с к о й Д. Д. Принципы движений в биомеханике спорта. — Теория и практика физической культуры, 1968, стр. 11—12.

4. Гавердовский Ю. К. Упражнения на брусьях. В кн.: Техника гимнастических упражнений. (под ред. М. Л. Украна), М., 1967, стр. 78—79.
5. Vain, A. Liigutuste biomehaanikast toeta olekus. — Väitekiri pedagoogikakandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Tartu, 1969, lk. 39—58.
6. Torm, R. Võimlemiselementide tehnika kompleksne biomehaaniline ja elektrofüsioloogiline uurimine. XIII vabariiklik teaduslik-metoodiline konverents (sportliku treeningu probleemid), 1971, lk. 26—29.
7. Вайн А. А. О методике биомеханического анализа техники физических упражнений, совершаемых в одной плоскости. Сообщение I. — Уч. зап. Тартуского ун-та. Труды по физкультуре, вып. VI, Тарту, 1975, стр. 172—189.
8. Мартовский А. Н. Обучение технике гимнастических упражнений. В кн.: Филиппович В. И., Мартовский, А. Н., Сергиевская. — Обучение и тренировка юных гимнастов. М., 1965, стр. 150—153.
9. Мартовский А. Н. Упражнения на брусьях. В кн.: Теория и практика гимнастики. (под ред. В. И. Филиппова) М., 1971, стр. 336—337.
10. Donny, D. Upper arm swinging forward. — The Modern Gymnast Magazine, 1970, March, pp. 19—20.
11. Torm, R. Lihastöö koordineerimine ja võimlemisharjutuste tehnika. — «Kehakultuur», 1971, nr. 15, lk. 468—469.
12. Torm, R., Zinovski, A. V., Sidhu, L. S. Mõningate akrobaatiliste harjutuste kinemaatilise ja dünaamilise struktuuri analüüs. XIII vabariiklik teaduslik-metoodiline konverents (sportliku treeningu probleemid). 1971, Tartu, lk. 35—46.

О ВЗАИМОСВЯЗИ БИОМЕХАНИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК И КООРДИНАЦИИ ДВИЖЕНИЙ ПРИ ГИМНАСТИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЯХ

Р. Торм, А. Вайн

Резюме

При исследовании закономерностей управления движениями человека использованы различные методики исследования. В данной работе использована комплексная методика для исследования техники гимнастических упражнений на брусьях. В эту методику включены киноциклография, тензография, акселерография и электромиография. Биомеханический анализ техники подъема махом вперед на брусьях позволил оценить информативность каждой из применяемых методик, а также и названной комплексной методики в целом.

Киноциклографический метод биомеханического анализа техники физических упражнений является основным методом. Электромиография, акселерография и тензография дают при синхронном применении с киноциклографией ценную дополнительную информацию, позволяющую открыть закономерности координационных механизмов мышечной и двигательной деятельности спортсмена.

A BIOMECHANICAL AND ELECTROMYOGRAPHIC STUDY OF GYMNASTIC MOVEMENT

R. Torm, A. Vain

Summary

The aim of this study was to analyze the performance of the forward rise on the parallel bars by complex methods of mechanics and electrophysiology.

The best performance of the forward rise is based on the rational use of muscular force, gravitational pull and the resilience of bars.

The rational use of the energy obtained from the preliminary movement for the rise depends on the action of the muscles of the shoulder girdle, arms and the antagonistic muscles of the hip joint. The aim of the antagonistic muscles is to conduct the motion of the body in several parts.

It is insufficient to study the gymnastic movements by cinematography, some supplementary study of muscular structure and kinesiology is required.

SPORTLIKU TULEMUSE SÕLTUVUS KIIRUS-JÕUALASEST ETTEVALMISTUSEST TÛTARLASTEL HEITJATEL-TÕUKAJATEL

H. Lamp

Kergejõustiku kateeder

Kiiruse ja jõu ettevalmistuse kõrge tase on eelduseks heade sportlike tulemuste saavutamisel paljudel spordialadel. Tänapäeval on teadlaste ja treenerite tähelepanu koondunud sellele, et uurida sportlaste lihaspingutuse kiiruse ja jõu omavahelisi seoseid. Uurimused on näidanud, et kiiruse ja jõu arendamise ratsionaalne meetodika noorukieas võib saada baasiks edasisele spetsialiseerumisele (1—7).

Käesolevas töös kasutati korrelatsioon- ja regressioonanalüüsi kiirusliku jõu ettevalmistuse näitajate ja sportlike tagajärgede vaheliste seoste väljaselgitamiseks.

Metoodika

Vaatlusalusteks olid 21 tütarlast heitjat-tõukajat vanuses 15—18 aastat.

Vaatluse alla võeti järgmised näitajad:

- 1) antropomeetrilised (pikkus, kaal, õlavarre, küünarvarre, reie ja sääre pikkused) mõõdud;
- 2) vanus;
- 3) kiirus (30 m jooks madallähtest);
- 4) kiiruslik jõud (hoota kolmikhüpe);
- 5) dünaamiline jõud (alt-eest kuulivise, kangi surumine selili-asendist, sügavkukk koos kängiga tagajärje peale);
- 6) staatiline jõud (küünarliigeste painutajalihaste, õlaliigeste sirutajalihaste, hüppeliigeste taldmiste painutajalihaste ja puusalii-geste sirutajalihaste absoluutne jõud), määratuna H. Ungeri (8) modifikatsioonis;

- 7) suhteline jõud (lihaste rühmade staatiline absoluutne jõud jagatud kehakaaluga);
- 8) lihaste rühmade jõumomendid (lihaste rühmade poolt arendatud staatilise jõu suurus korrutatud vastava õla pikkusega). Sportlikuks tagajärjeks võeti kergejõustiklase spetsiaalala parim tulemus, mis oli saavutatud kahe viimase või kahe mõõtmisele järgnenud kuu jooksul. Sportlik tulemus väljendati punktitableti alusel (9).

Tulemused töötati läbi matemaatilis-statistiliste meetodite abil elektronarvutil «Minsk 32». Arvutati välja aritmeetilised keskmised ja nende standardhälbed, korrelatsioonimaatriks, regressioonivalemi kordajad ja mitmese korrelatsiooni kordaja R.

Korrelatsioonikoefitsiendi usutavust hinnati statistiliste tabelite (10) alusel ($p < 0,05$). Antud töös piirduiti lineaarse mudeliga.

Tulemused

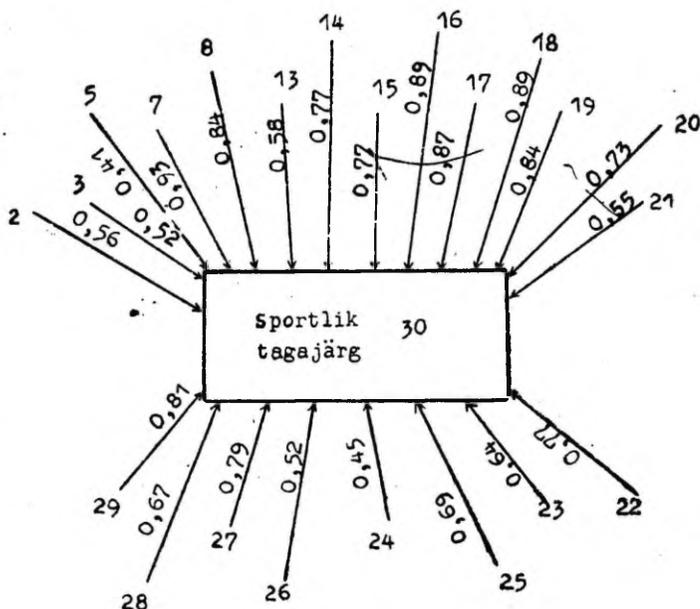
Tabelis 1 on toodud kõigi näitajate aritmeetiliste keskmiste suurused koos nende standardhälvetega.

Tabel 1

Näitaja	M ± S
1. Pikkus	170 ± 4,2 cm
2. Kaal	65 ± 6,1 kg
3. Vanus	16 ± 1,6 a.
4. 30 m jooks	5,1 ± 0,2 s
5. Hoota kolmik	666 ± 42 cm
6. Step-test	85,8 ± 7,3
7. Alt-eest kuulivise	1105 ± 150 cm
8. Kangi surumine	38,6 ± 6,4 kG
9. Sügavkük kangiga	75 ± 11 kG
10. Olavarre pikkus	29 ± 1,4 cm
11. Käuunarvarre pikkus	26 ± 1,2 cm
12. Reie pikkus	46 ± 3,0 cm
13. Sääre pikkus	44 ± 1,9 cm
14. Käuunarvarre lihase absol. jõud	62 ± 21,4 kG
15. Käuunarvarre lihase jõumoment	1594 ± 750 kG · cm
16. Olavarre lihase absol. jõud	63 ± 19,1 kG
17. Olavarre lihase jõumoment	1833 · 610 kG · cm
18. Käuunarvarre lihase absol. jõud + õlav. lihase absol. jõud	127 ± 37,9 kG
19. Käuunarvarre lihase + õlav. lihase jõumoment	3380 ± 1099 kG · cm
20. Põia taldmiste painutajalihaste absol. jõud	284 ± 61,0 kG
21. Põia taldmiste painutajalihaste suhtel. jõud	4,4 ± 0,8 kG/kg

22. Puusa sirutajalihaste absol. jõud	211 ± 38,2 kG
23. Puusa sirutajalihaste suhtel. jõud	3,2 ± 0,5 kG/kG
24. Puusa sirutajalihaste jõumoment	8869 ± 3259 kG·cm
25. Põia taldmiste painutajalihaste absol. jõud + puusa sirutajalihaste absol. jõud	487 ± 100,7 kG
26. Põia taldmiste painutajalihaste suhtel. jõud + puusa sirutajalihaste suhtel. jõud	7,5 ± 1,2 kG/kG
27. Absol. jõudude summa, suhtel. jõudude summa	614 ± 130 kG
28. Suhtel. jõudude summa	9,4 ± 1,6 kG/kG
29. Jõumomentide summa	12750 ± 3835 kG·cm
30. Sportlik tagajärg	800 ± 104 punkti

Korrelatsioonikordajate maatriksist selgub terve rida statistiliselt usutavaid seoseid sportliku tulemusega (joonis nr. 1).

Joon. 1. Statistiliselt usutavad korrelatiivsed seosed (r-i väärtused on esitatud radiaaljoontel, üksiknäitajate radiaaljoonte alguses olevad numbrid tähistavad üksiknäitajate järjekorda tabelis 1) vaadeldud näitajate ja sportliku tagajärje vahel.

Väga tugev korrelatiivne seos on tulemuse ja dünaamilise jõu näitajate vahel (kangi surumine seliliasendist $r=0,84$ ja alt-est kuulivise $r=0,93$). See õigustab vastavate harjutuste kasutamist kontrollharjutustena erialase kehalise ettevalmistuse määramisel heitjatel-tõukajatel tütarlastel.

Staatilise jõu andmete analüüsis selgus, et üksikute lihaste gruppide absoluutse jõu näitajate ning tagajärje vahel kõiguvad korrelatsioonikordajad $0,59-0,89$, suhtelise jõu näitajate ja tagajärje vahel aga $0,52-0,67$.

Lihaste rühmade jõu summa on tulemusega küllalt tugevas korrelatsioonis ($r=0,79$). Sama võib öelda ka lihaste gruppide poolt arendatavate jõumomentide kohta ($r=0,81$).

Kui dünaamilise jõu ja tagajärje vahel esines väga tugev korrelatsioon, siis üksikute lihaste gruppide staatilise jõu ja tagajärje vahel on see väiksem. Sellest võib järeldada, et madalama kvalifikatsiooniga sportlased ei suuda vastaval heitealal rakendada kõiki jõuvarusid. Seepärast on treenerite esmaseks ülesandeks õpetada sportlasi sportliku põhivilumuse kujundamisel õigesti kasutama oma lihaste jõudu.

Tagajärje sõltuvust põhilistest näitajatest iseloomustab regressioonivõrrand:

$$y = 12,79 x_3 + 0,44 x_7 + 4,61 x_8 - 74,05 \pm 30,06,$$

kus x_3 — sportlase vanus,

x_7 — alt-est kuulivise,

x_8 — kangi surumine selili.

Mitmese korrelatsiooni kordaja on antud võrrandil $R=0,96$, mis näitab tulemust määrava mitmese faktori seose tugevust faktilise tulemusega. Mitmese determinatsiooni kordaja $R^2=0,92$. Siit järeldub, et antud võrrandis valitud näitajad kirjeldavad tagajärje üldisest varieeruvusest 92%. Määramata jäävad muutused 8% ulatuses.

Töös kasutati mitmese determinatsiooni kordaja R^2 lahutamist osamõjude summaks (11). See selgitab, millistel valitud näitajatest on iseseisev mõju ja millised näitajate seosed tagajärjega ilmnevad teiste kaudu. Ülesande täitmiseks kasutati algebralist samast:

$$R^2 = \sum_{i=1}^n \beta_i^2 + 2 \sum_{i,j=1}^n \beta_i \beta_j r_{ij},$$

kus R^2 on võrrandi standardkordaja; r_{ij} on paariskorrelatsiooni koefitsient; β^2 iseloomustab vastava näitaja x_i puhasmõju ning korutis $2\beta_i \beta_j r_{ij}$ näitajate x_i ja x_j koosmõju tagajärjele.

Saadud tulemused on esitatud tabelis 2.

Tabelist 2 selgub, et tagajärje üldisest varieerumisest 79% on kirjeldatav alt-est kuuliviske tulemusega, kusjuures selle näitaja

Tabel 2

Näitajad	Vanus	Alt-eest kuulivise	Kangi surumine selili-asendis	Koosmõju	Suhteline puhasmõju	Determinatsioonikordaja
	x_3	x_7	x_8			
x_3	x	0,10	0,03	0,13	0,04	0,17
x_7	0,10	x	0,28	0,38	0,41	0,79
x_8	0,08	0,28	x	0,31	0,08	0,39

suhteline puhasmõju on 41% ning koosmõju teiste näitajatega 38%.

Suhteliselt väike on sportlase vanuse ja selili kangi surumise suhteline puhasmõju tagajärjele (vastavalt 4% ja 8%).

Kangi surumise koosmõju alt-eest kuuliviske ja vanusega on aga juba 31%. Seega mõjutab kangi surumine võistlustulemust põhiliselt seetõttu, et kuulivise on seoses võistlustulemusega. Sellisele järeldusele ei jõuaks kuidagi ainuüksi korrelatsioonianalüüsiga ($r_{8,30}=0,84$).

Kuigi tagajärje ja vanuse vaheline korrelatiivne seos ei ole tugev ($r_{3,30}=0,52$), siis esineb vanus ometi regressioonivõrrandis. Tema sissetoomine suurendab mitmese determinatsiooni kordajat 2% võrra. Seega on vanusel otsene mõju tagajärjele. Samal ajal ei pääse regressioonivõrrandisse sisse paljud näitajad, mille paaris-korrelatsiooni koefitsient tulemusega on tunduvalt suurem (joonis 1). Põhjus on selles, et mitmed jõunäitajad mõjutavad tagajärge selili-asendis kangi surumise ja kuuliviske seose tulemuse kaudu. Nende jõunäitajate sissetoomine regressioonivõrrandisse ei tõstaks oluliselt mitmese determinatsiooni kordajat.

Üldiselt õpetab regressioonianalüüs meid valima kontrolltestideks selliseid harjutusi, millel on otsene mõju tagajärjele. Paaris-korrelatsiooni kordajat võib kasutada ainult näitajatevaheliste seoste iseloomustamiseks.

Nagu selgub antud tööst, ei ole vaja mõõta nii tohutul arvul jõunäitajaid selleks, et nende põhjal ennustada tagajärge. Piisab paarist erineva iseloomuga, kuid õigesti valitud mõjufaktorist.

Järeldused

1. Töös kasutatud dünaamilise jõu näitajaid (kangi surumine selililamangus ja alt-eest kuulivise) võib kasutada kontrollharjutustena tütarlastel heitjatel-tõukajatel.

2. Seoste leidmiseks tagajärje ja kehalise ettevalmistuse näitajate vahel on vajalik korrelatsioonanalüüsi täiendada regressioonanalüüsiga.

KIRJANDUS

1. Верхошанский Ю. В. Основы специальной силовой подготовки в спорте. ФИС, М., 1970.
2. Зациорский В. М. Физические качества спортсмена, ФИС, М., 1970.
3. Комарова А. Д. Зависимость спортивного результата от уровня физических качеств. — Теория и практ. ф. к. 1970, 9, стр. 8—12.
4. Кузнецов В. В. Силовая подготовка спортсменов высших разрядов. ФИС, М., 1970.
5. Методика оценки физической подготовленности спортсмена. Под общ. ред. А. В. Коробкова, ФИС, М., 1963.
6. Скоростно-силовая подготовка юных спортсменов. Под. общ. ред. В. П. Филина. ФИС, М., 1968.
7. Федоров О. В. Развитие скоростно-силовых качеств. — Теория и практика ф. к. 1963, 3, стр. 72—74.
8. Unger, H. Kuidas lihtsalt ja täpselt jõudu mõõta. — Kehakultuur, 1966, nr. 7, lk. 532.
9. Mitmevõistluse punkttabelid. ENSV Ministrite Nõukogu ja Kehakultuuri- ja Spordikomitee. Tallinn, 1970.
10. Болышев Л. Н., Смирнов Н. В. Таблицы математической статистики М., 1965.
11. Saakas, O. Töövilkacus ja majandussuhete täiustamine kolhoosides. Tallinn, 1968.

ЗАВИСИМОСТЬ СПОРТИВНОГО РЕЗУЛЬТАТА ОТ СКОРОСТНО-СИЛОВОЙ ПОДГОТОВКИ У ДЕВУШЕК — МЕТАТЕЛЬНИЦ

Х. Ламп

Резюме

У 21 девушки-метательницы (возраст 15 лет, II и III разряд) определяли основные антропометрические показатели и проводили комплекс силовых тестов. Результаты были обработаны с помощью корреляционного и множественного регрессионного анализа. Выяснилось, что наилучшим тестом специальной силовой подготовки у девушек-метательниц является бросок ядра снизу вперед. Результаты этого теста совместно с результатами жима штанги лежа позволяют описывать 92% от общей вариации результата соревнований.

DEPENDENCE OF SPORT RESULTS OF GIRL-THROWERS ON STRENGTH

H. Lamp

Summary

An anthropometric measurement of 21 girl-throwers (15—18 years old) and a complex of strength tests on them was carried out. Data were analyzed by correlative and multi-regressional analyses. It turned out that the throw of the shot from below forward is the best test of special strength. The results of that test together with those of a press of bar in recumbent position and age will describe. 92 per cent of all variations of the results of competition.

ПОВТОРЯЕМОСТЬ РЕЗУЛЬТАТОВ ПРОБЫ ЛЕТУНОВА И ГАРВАРДСКОГО СТЕП-ТЕСТА

Э. А. Виру

Проблемная научно-исследовательская лаборатория по основам
мышечной деятельности

Выработка метода исследования, применимого как в научных, так и практически прикладных целях, не заключается лишь в предложении определенного способа регистрации, но обязательно также в выяснении валидности его. Это положение не может вызвать сомнений, но все-таки в отношении методов функциональной диагностики нередко основные характеристики валидности метода остаются неизвестными.

Наиболее простым, но в то же время весьма информативным способом изучения валидности научных методов является выяснение его повторяемости. Используя этот способ [1], указывали на слабую повторяемость результатов пробы Летунова. При повторении пробы в идентичных условиях варьировала степень повышения частоты пульса в пределах 15%, максимальное давление в пределах 12%, степень изменения минимального давления варьировала в пределах 10%.

Это может быть обусловлено не очень четкой регистрацией динамики артериального давления (давление измеряется всего лишь 1 раз в минуту).

В настоящей работе была вновь изучена повторяемость результатов пробы Летунова, причем артериальное давление измеряли 6 раз в минуту.

Изучалась также повторяемость результата Гарвардского степ-теста.

Методика

У 14 студентов физического факультета дважды проводили пробу Летунова и Гарвардский степ-тест. Все исследования проводились утром с 8 до 10 часов. Идентичность условий наблюдения определялись по анамнезу (самочувствие, наличие жалоб,

завтрак до наблюдения, длительность сна в предыдущую ночь, двигательная активность и тренировочная нагрузка в предыдущий день). Промежуток между двумя наблюдениями равнялся одной неделе. В дополнение к стандартной методике проведения пробы Летунова [2, 3] и Гарвардского степ-теста [4] производилось определение артериального давления 6 раз в минуту и определение пульс-суммы восстановления.

На основании полученных результатов высчитали стандартное отклонение и коэффициент вариации данных двух наблюдений по следующим формулам:

$$\delta_d = \sqrt{\frac{\sum d^2}{2n}}$$
$$\text{К.В.} = \frac{\delta_d \cdot 100}{\bar{x}},$$

где δ_d и К. В. — соответственно стандартное отклонение и коэффициенты вариации между данными двух наблюдений, d — различие между результатами двух наблюдений, \bar{x} — арифметическое среднее.

Результаты исследования

Установленная вариабельность данных повторных наблюдений представлена в таблице в виде стандартного отклонения и коэффициента вариации. Высокая повторяемость результатов отмечалась в отношении изменений частоты сокращений сердца при 20 приседаниях, 15-секундного бега на месте и при Гарвардском степ-тесте. Величины коэффициента вариации равнялись соответственно: 5,4%, 6,8% и 5,9%. Более высокой оказалась вариативность изменений частоты пульса при 3-минутном беге на месте (11,8%). Высокая повторяемость наблюдалась также в отношении величин пульс-суммы восстановления (К. В. в пределах от 5,4 до 7,9%).

Вариативность в наивысших величинах максимального артериального давления была почти такая же (5,3—8,2%), как в изменениях частоты пульса. Величины максимального артериального давления на 40-ой секунде после окончания работы (стандартное время определения артериального давления при пробе Летунова) выявили несколько более высокую вариативность (6,1—9,8%), чем наивысшие величины максимального артериального давления.

Практически неповторяемыми оказались изменения минимального давления (коэффициенты вариации в пределах от 14 до 75%).

Хорошая повторяемость выявилась в индексе Гарвардского степ-теста ($\bar{x} = 92 \pm 1,4$, $\delta_x = 6,2$, К. В. = 6,7%).

Таблица

Частота пульса после нагрузки	Максимальное арт. давление		Минимальное арт. давление		Сдвиг минимального давления от исходного		Пульс — сумма восста- новления	
	наивысший уровень	через 40 сек после работы	непосред- ственно после работы	через 40 сек после работы	непосред- ственно после работы	через 40 сек после работы		
20 приседаний								
$\bar{x} \pm m$	105 ± 2,5	142 ± 2,8	136 ± 3,0	51 ± 5,0	70 ± 3,8	-28 ± 4,8	-8 ± 1,4	236 ± 4,5
S_d	7,1	9,8	8,3	18,3	17,9	21,1	9,4	15,9
К.В.	6,8%	6,9%	6,1%	35,6%	25,5%	75,4%	85,0%	6,7%
15-секундный бег								
$\bar{x} \pm m$	122 ± 2,7	150 ± 3,1	145 ± 3,6	29 ± 5,9	59 ± 4,0	-50 ± 5,9	-20 ± 3,9	258 ± 5,1
S_d	6,6	12,4	14,2	12,9	9,2	18,8	11,1	13,9
К.В.	5,4%	8,2%	9,8%	44,4%	15,6%	37,5%	55,5%	5,4%
3-минутный бег								
$\bar{x} \pm m$	112 ± 3,8	150 ± 2,9	143 ± 3,0	56 ± 5,5	73 ± 3,7	-19 ± 5,0	-5 ± 4,3	258 ± 6,5
S_d	13,3	9,5	11,5	19,4	10,2	14,0	13,8	20,4
К.В.	11,8%	6,4%	8,0%	34,5%	14,0%	73,7%	274,0%	7,9%
Степ-тест								
$\bar{x} \pm m$	166 ± 2,3	177 ± 3,9	171 ± 3,7	17 ± 5,9	36 ± 7,0	-62 ± 6,7	-41 ± 7,0	360 ± 4,7
S_d	9,7	9,4	11,0	5,2	15,0	21,0	16,6	21,5
К.В.	5,9%	5,3%	6,4%	30,5%	41,5%	33,7%	40,5%	5,9%

Выводы

Изменения частоты пульса и максимального артериального давления при пробе Летунова и Гарвардского степ-теста отличаются хорошей повторяемостью, тогда как изменения минимального артериального давления практически не репродуцируемы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Мах Я. Метод количественной оценки комбинированной функциональной пробы Летунова. — Спортивная медицина. Труды XII Юбилейного международного конгресса. М., 1959, стр. 143—146.
2. Летунов С. П. Комбинированная функциональная проба сердечно-сосудистой системы на скорость и на выносливость. — Теория и практика ф. к. 1937, 4, стр. 360—369.
3. Летунов С. П., Мотылянская Р. Е. Врачебный контроль в физическом воспитании. М., Ф. и С., 1951.
4. Brooha, L. The step-test. A simple method of measuring physical fitness for muscular work in young man. — Res. Quart. 1943, 14, 31—36.

LETUNOVI PROOVI JA HARVARDI STEP-TESTI TULEMUSTE REPRODUTSEERITAVUS

E. Viru

Resümee

14 Kehakultuuriteaduskonna üliõpilast sooritasid nädalase intervalli järel kaks korda Letunovi proovi ja Harvardi step-testi. Kordusvaatluste tulemuste vahel registreeritud ruuthälbed ja variatsioonikoefitsiendid tõid esile südame löögisageduse ja maksimaalse vererõhu muutuste hea reprodutseeritavuse. Minimaalse vererõhu muutused jäid praktiliselt mitte reprodutseeritavaiks.

ACCURACY OF THE RESULTS OF THE LETUNOV TEST AND HARVARD STEP-TEST

E. Viru

Summary

14 physical culture students performed twice the Letunov test and the Harvard step-test. The time interval between repetitions was a week. The obtained standard deviations and variation coefficients between the results of the two performances showed a good reproductability of the heart rate and maximal blood pressure changes. The minimal blood pressure alteration were practically not reproducable.

ПРИМЕНЕНИЕ ФАКТОРНОГО АНАЛИЗА ДЛЯ ОЦЕНКИ АЭРОБНОЙ И АНАЭРОБНОЙ РАБОТОСПОСОБНОСТИ ОРГАНИЗМА

Я. П. Пярнат, А. А. Виру

Кафедра физиологии спорта

При обработке данных медико-биологических исследований пользуются многими математическими методами: как корреляционным, так и регрессионным анализами. При этом в физиологии спорта гораздо меньше внимания уделяют факторному анализу. В настоящей работе представляются результаты применения факторного анализа для обработки данных, характеризующих аэробную и анаэробную работоспособность как у спортсменов, так и у неспортсменов.

Методика

Исследования проведены на 22 бегунах на средние и длинные дистанции и на 16 лицах, не занимающихся спортом. Средние антропометрические данные и показатели внешнего дыхания представлены в таблице I. Все исследуемые совершали на велоэргометре работу, мощность которой повышалась через каждые две минуты на 50 ватт. Нагрузка начиналась со 150 вт, темп педалирования — 75 об/мин.

Непрерывно регистрировали частоту сердечных сокращений и электрокардиограмму. Методом Дуглас-Хольдена определяли газообмен. Пробы вдыхаемого воздуха собирали в мешки Дугласа перед работой и в течение последних 30 секунд каждой нагрузки. Для определения кислородного долга после окончания работы собирали выдыхаемый воздух в течение 5 минут.

Определяли также объем сердца флюорографическим методом [5], PWC_{170} и вычисляли ватт-пульс. (отношение предельной мощности на частоту сокращений сердца). Для оценки алактической анаэробной работоспособности мышц пользовались методом Р. Маргария [3].

Перед началом работы и после окончания ее, на 2—4-й минуте восстановления брали пробы капиллярной крови. Показатели кислотно-щелочного баланса определяли по микрометоду Аструпа [1]. Процент гемоглобина определяли эритрогемометром.

Дополнительно к общему анализу полученных данных [4] были вычислены коэффициенты корреляции между всеми найденными показателями. Корреляционная матрица была в дальнейшем проанализирована факторным анализом [2].

Результаты исследования и их обсуждение

Показатели аэробной и анаэробной работоспособности и объема сердца приведены в таблице 1. По сравнению с лицами, не занимающимися спортом, у бегунов существенно более высоким оказалось максимальное потребление O_2 , максимальное выделение CO_2 , отношение объема сердца на кг веса тела, отношение объема сердца на кислородный пульс, ватт-пульс, PWC_{170} , величина относительного кислородного долга и анаэробная мощность мышц ног.

В группе спортсменов факторный анализ выявил пять факторов. В таблице 2 приведены показатели, имеющие существенный вес в отношении этих факторов. Очевидно, первый фактор характеризует взаимосвязь с общей тренированностью спортсмена. На основе этого первый фактор можно назвать фактором общей физической подготовки. Этим фактором выделяется следующий комплекс признаков общей тренированности: пониженная частота сокращений сердца во время нагрузок, высокие величины жизненной емкости легких, пневмотахометрии при входе, процента гемоглобина, PWC_{170} , ватт-пульса, предельной вентиляции легких во время работы, максимального потребления O_2 , максимального кислородного пульса, объема сердца, кислородного долга и аэробной мощности мышц ног. Соответствующие взаимосвязи подчеркивают, что наряду с большими функциональными способностями сердечно-сосудистой и дыхательной систем большое значение имеет и согласованность уровней развития основных параметров этих систем.

Второй фактор характеризует взаимосвязи между показателями аэробной работоспособности. На этот фактор хорошей аэробной работоспособности указывают, кроме максимального потребления кислорода, и более высокие показатели вентиляции легких, максимум кислородного пульса и отношения объема сердца к кислородному пульсу.

В этой группе взаимодействий отсутствуют показатели, связанные с анаэробными процессами. Исходя из этого можно полагать, что в условиях повышающихся нагрузок высокие величины выделения CO_2 обуславливаются, в первую очередь, за счет аэ-

Средние антропометрические и физиологические показатели у исследуемых

Показатели	Бегуны	Неспортсмены	Разница Р
Рост, см	177,7±1,2	178,6±2,0	>0,1
Вес, кг	68,1±1,5	73,9±1,4	<0,05
Возраст, гг	21,4±0,8	24,1±0,9	<0,05
ЖЕЛ, мл	5864,5±171,2	5653,1±120,3	<0,1
МВЛ, л/мин	177,9±7,7	185,0±8,2	>0,1
Пневмотахометрия при вдохе, л/сек	7,4±0,5	7,7±0,4	>0,1
АОС, мл	904,4±26,7	869,0±25,3	>0,1
ООС, мл/кг	13,01±0,40	11,79±0,38	<0,05
АОС : O ₂ пульс макс.	38,55±1,43	46,11±2,14	<0,01
Ватт-пульс	1,79±0,03	1,55±0,04	<0,01
O ₂ долг, л	4,06±0,23	3,02±0,24	<0,01
АН мощность, м/сек	1,60±0,03	1,39±0,05	<0,01
PWC ₁₇₀ , кгм	1663,6±61,6	1443,0±62,6	<0,05
МПК, л/мин	4,300±0,140	3,527±0,157	<0,01
МПК, мл/кг мин	61,79±1,97	47,95±2,31	<0,01
МВУ, л/мин	4,053±0,189	3,554±0,222	<0,01

Примечание: использованные сокращения:

- ЖЕЛ — жизненная емкость легких
- ПН — пневмотахометрия
- ЧСС — частота сердечных сокращений
- МОД — минутный объем дыхания
- МПК — максимальное потребление O₂
- МВУ — максимальное выделение CO₂
- АОС — абсолютный объем сердца
- ООС — относительный объем сердца
- ВЕ — «base excess» или излишек оснований
- ВВ — «buffer base» или буферные основания
- ПК — потребление O₂
- ВУ — выделение CO₂

робной энергопродукции, а не за счет усиленного высвобождения CO₂ от буферных систем при нейтрализации недоокисленных метаболитов.

Третий фактор характеризует взаимосвязи между показателями анаэробной работоспособности. Выяснилось, что более высокий кислородный долг возникает у тех спортсменов, у которых мощность мышц больше, а показатели газового обмена и частоты пульса во время последней нагрузки более высокие. Заслуживает внимания в этом комплексе наличие взаимосвязей максимального

Результаты факторного анализа у бегунов

Фактор I	Фактор II	Фактор III	Фактор IV	Фактор V
Вес	МОД макс.	% Нб	ЧСС макс	% Нб _{перед}
0,669	0,419	-0,563	0,438	-0,453
МОД макс.	ПК 200 вт	ЧСС 200 вт	МВУ	rН _{перед}
0,446	0,459	-0,682	-0,457	0,561
ПН вдох	МПК	МПК	ООС	ВЕ _{перед}
0,633	0,834	-0,495	-0,414	0,498
ЖЕЛ	О ₂ -пульс макс.	МВУ	Ан. мощность мышц	ЧСС 200 вт.
0,475	0,556	-0,530	0,802	0,491
% Н		О ₂ — долг	Длина дистанции	
Ватт-пульс	АОС : О ₂ -пульс макс.		-0,511	МОД 200
0,570	-0,681	О ₂ -пульс макс.		0,578
ЧСС ₂₀₀				
-0,597		-0,482		МОД макс.
PWC ₁₇₀	Ан. мощность мышц			0,458
0,571	-0,769			ПК 200 вт
МПК 0,463				0,652
О ₂ -долг 0,478				ВУ 200 вт
О ₂ -пульс макс.				0,505
0,676				О ₂ пульс 200 вт
АОС				0,455
0,456				Ан. мощность мышц
Ан мощность мышц				-0,500
0,541				О ₂ -долг
				0,419

потребления кислорода, свидетельствующее об определенной синхронности развития аэробной и анаэробной работоспособности у бегунов. Этот комплекс взаимосвязей указывает также на то, что более значительное включение анаэробной энергопродукции свя-

зано с более высоким усилением функции сердечно-сосудистой и дыхательной систем во время работы.

Четвертый фактор указывает на те взаимосвязи, которые наблюдаются между длиной основной дистанции бегуна и другими физиологическими показателями. Фактор «дистанции» показывает, что у представителей бега на длинные дистанции более высокие показатели объема сердца, максимального выделения углекислого газа по сравнению с бегунами по средние дистанции. У последних наблюдаются более высокие показатели частоты сердечных сокращений и анаэробной мощности мышц.

Пятый фактор характеризует взаимосвязи между показателями кровообращения и дыхания во время нагрузки 200 вт. Выяснилось, что показатели газообмена и частоты пульса при совершении нагрузки 200 вт. более высокие у тех бегунов, которые имеют более высокую анаэробную мощность мышц и меньший процент гемоглобина в покое. У этих спортсменов наблюдаются и более высокие показатели рН и излишка оснований перед работой, а возникающий кислородный долг у них самый высокий.

В группе неспортсменов факторный анализ выявил три фактора (таблица 3). Как и у спортсменов, первый фактор связан в основном с показателями, характеризующими общую физическую подготовку человека. В этот комплекс взаимосвязей у нетренированных лиц входят также частота сокращений сердца и рН в покое, и пульс-сумма восстановления. У них эти показатели более

Таблица 3

Результаты факторного анализа у нетренированных

Фактор I	Фактор II	Фактор III
ЖЕЛ -0,542 ПН вдох -0,516 рН _{перед} -0,642 ЧСС _{перед} 0,886 ЧСС 200 вт 0,626 ЧСС макс. 0,568 Пульс-сумма восстановления 0,631 PWC ₁₇₀ -0,602 Ватт-пульс -0,647 МОД 200 вт -0,468 МОД макс. -0,569 МПК -0,624 МВУ -0,593 О ₂ -пульс 200 вт -0,568 О ₂ -пульс макс. -0,711	ЧСС 200 вт, 0,619 Ватт-пульс -0,886 МОД макс. -0,574 МПК -0,485 МВУ -0,710 АОС: О ₂ -пульс макс. 0,546	% Нб -0,608 рН _{перед} 0,650 ВЕ _{перед} 0,738 ВВ _{перед} 0,697 200 вт 0,630 О ₂ -пульс 200 вт 0,524 О ₂ -пульс макс. 0,587 АОС: О ₂ -пульс макс. -0,684

вариабельны внутри группы, чем у спортсменов. У нетренированных в этот комплекс не вошли: объем сердца, величина кислородного долга и показатель анаэробной мощности мышц.

Можно полагать, что при небольшой физической подготовленности на объем сердца действуют другие факторы в большей мере, чем степень двигательной активности. Общий низкий уровень анаэробной работоспособности не позволяет, по-видимому, соответствующим показателям вступать во взаимодействия с другими показателями по общей физической подготовке. Этим объясняется также отсутствие у них фактора взаимосвязей между показателями анаэробной работоспособности.

Второй фактор характеризует взаимосвязи между показателями аэробной производительности у бегунов. Третьим фактором подчеркивается, что при совершении работы с умеренной мощностью (200 вт.) показатели газообмена и кислородный пульс повышается в большей степени у тех исследуемых, у которых перед началом работы рН, излишек оснований и буферные основания на более высоком уровне. Фактор показывает, что сдвиги газообмена в условиях работы (200 вт.) менее выражены у тех, кто имеют более высокие показатели объема сердца и максимального кислородного пульса.

У неспортсменов отсутствует «фактор дистанции», чем подчеркивается значение специфической тренировки в возникновении соответствующего комплекса взаимосвязей у бегунов.

Выводы

1. У группы бегунов факторный анализ выявил пять факторов. Три фактора характеризуют взаимосвязи между показателями общей физической подготовки, аэробной и анаэробной производительности. Четвертый фактор характеризует взаимосвязи, которые связаны с длиной основной дистанции бегуна. Пятый фактор связан с показателями газообмена и частотой пульса при нагрузке 200 вт., а также и с другими физиологическими показателями.

2. У группы неспортсменов факторный анализ выявил три фактора, где отсутствуют «фактор дистанции» и фактор анаэробной работоспособности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Astrup, P. A simple electrometric technique for the determination of carbon tension in blood plasma, total content dioxide in plasma and bicarbonate content in reparated plasma at fixed carbon dioxide tension (40 mm Hg). — Scand. J. Clin. Lab. Invest. 1956, 8, 33—43.
2. Lorenz, P. Anshaugunterricht in Matematischer Statistik, Leipzig 1961, 3.
3. Margaria, M., Aghemo, P., Rovelli, E. Measurement of muscular power (anaerobic) in man. — J. Appl. Physiol. 1966, 21, 162—1664.

4. Виру А. А., Пярнат Я. П. Оценка работоспособности организма при помощи нагрузок со ступенчато-повышающейся мощностью до отказа. — Теория и практ. ф. к. 1971, 34, 7, 23—26.
5. Кару Т. Э. Определение объема сердца методом масштабной съемки. — Проблемы спортивной кардиологии. М., 1967, 74—76.

FAKTORANALÜÜSI KASUTAMINE AEROOBSE JA ANAEROOBSE TÖÖVÕIME HINDAMISEL

J. Pärnat, A. Viru

Resümee

Hästitreenitud jooksjatel tõusvate koormuste meetodil saadud andmed töötati läbi faktoranalüüsi meetodil. Eraldusid kolm faktorit, mis iseloomustavad seoseid üldise kehalise ettevalmistuse, aeroobse ja anaeroobse töövõime vahel. Neljas faktor iseloomustas seoseid, mis on põhjustatud erinevustest jooksja võistlusdistsantsi pikkuses. Viies faktor seostus peamiselt gaasivahetuse ja südame löögisageduse näitajatega töökoormusel 200 W.

Mittetreenitud vaatlusalustel eraldusid kolm faktorit. Neil puudus «võistlusdistsantsi faktor» ja anaeroobset töövõimet iseloomustav faktor.

USAGE OF FACTOR ANALYSIS FOR EVALUATION OF AEROBIC AND ANAEROBIC WORKING CAPACITY

J. Pärnat, A. Viru

Summary

The results obtained on trained runners by the method of increased loads were analyzed by the method of factor analysis. Three factors characterized the interrelationships between general working capacity, aerobic working capacity and anaerobic working capacity. The fourth factor characterized the interrelationships caused by the differences in the length of the competition distance. The fifth factor was connected, mainly, with gaseous metabolism indices and heart rate during the work load of 200 W.

In untrained persons three factors were obtained. They revealed neither the "competition distance factor" nor the factor of anaerobic working capacity.

К ВОПРОСУ ЗНАЧЕНИЯ ТРЕНИРОВАННОСТИ В ИЗМЕНЕНИЯХ ЖЕЛУДОЧКОВОГО КОМПЛЕКСА ЭКГ ПРИ СОВЕРШЕНИИ НАГРУЗОК С ПОВЫШАЮЩЕЙСЯ МОЩНОСТЬЮ

Я. П. Пярнат, А. А. Виру
Кафедра физиологии спорта

Использование в электрокардиографии грудных отведений по Небу открыло широкие возможности в регистрации ЭКГ в условиях физических нагрузок [1, 4, 5].

Целью настоящей работы является выяснение динамики изменений некоторых показателей ЭКГ в условиях повышающихся нагрузок у бегунов и у спортсменов.

Методика

Исследовали 22 бегуна на средние и длинные дистанции и 16 спортсменов. Экспериментальной нагрузкой выбиралась работа с повышающейся через каждые 2 минуты мощностью по 50 ватт до индивидуального максимума. Работа началась с 150 ватт, с темпом педалирования 75 оборотов в минуту. Во время исследования регистрировали частоту сердечных сокращений с кардио-тахографом и через каждые 30 сек снимали электрокардиограмму в отведении H_1 по Бугченко. Перед работой и после окончания ее (на 4—5 минуте восстановления) брали пробы капиллярной крови для определения содержания молочной кислоты. У исследуемых измеряли также алактическую анаэробную мощность мышц по методу Маргария [2] и определяли кислородный долг на основании потребления кислорода в течение первых 5 минут после работы. Между всеми показателями вычисляли корреляционные коэффициенты.

Результаты исследования и их обсуждение

Данные, представляющие общую характеристику исследуемых и их работоспособности, приведены в таблице 1. Показатели

Общая характеристика исследуемых и их работоспособность

Показатели	Бегуны n=22	Неспортсмены n=16	Разница P
Рост, см	177,7±1,2	178,6±2,0	>0,1
Вес, кг	69,1±1,5	73,9±1,4	<0,05
Возраст, гг.	21,4±0,8	24,1±0,9	<0,05
Ватт-пульс (максимальная нагрузка : максимальная ЧСС)	1,79±0,03	1,55±0,04	<0,01
Пульс-сумма восстановления, ударов	409,6±8,9	453,9±8,6	<0,01
Кислородный долг, л	4,06±0,22	3,02±0,24	<0,01
Анаэробная мощность, мышц, м/сек	1,60±0,03	1,39±0,05	<0,01
PWC ₁₇₀ , кгм/мин	1663,6±61,6	1443,0±62,6	<0,05
Содержание молочной кислоты после работы, мг%	109,8±10,7	58,4±4,1	<0,01

электрокардиограммы и частоты сердечных сокращений приведены в таблице 2. Выяснилось, что у спортсменов наблюдается более низкая частота сердечных сокращений как перед началом работы, так и в условиях повышающихся нагрузок по сравнению с незанимающимися спортом. Восстановление частоты пульса требовало относительно меньше времени у бегунов. Средняя пульс-сумма восстановления в группе бегунов была $409,6 \pm 8,9$ ударов, в то же время этот показатель у неспортсменов был в среднем $453,9 \pm 8,6$. Разница была существенная. Замедление ритма сердца свойственно для видов спорта, требующих выносливости. Причиной удержания ритма сердца, очевидно, является повышение тонуса перасимпатикуса и заторможение влияний симпатической нервной системы [1, 3, 4]. Интересно, что показатели максимальной частоты пульса были почти одинаковы у обеих групп исследуемых $186 \pm 1,8$ и $185,1 \pm 2,8$ уд/мин соответственно. Такие же величины максимальной частоты сокращений сердца у спортсменов наблюдали и другие авторы [3, 6, 7].

В условиях повышающихся нагрузок наблюдалось постепенное укорочение электрической систолы (рис. 1). При этом у бегунов этот показатель понижался при работе в меньшей мере по сравнению с неспортсменами. Динамика электрической систолы зависит в большей мере от частоты сердечных сокращений. При этом урежение сердечного ритма сопровождается и соответствующим удлинением отрезка Q—T. На основе корреляционного анализа можно было также установить, что у более тренированных лиц в условиях повышающихся нагрузок наблюдается отно-

Средние показатели электрокардиографии и частоты сердечных сокращений (ЧСС)

Нагрузка вт	Группа иссле- дуе- мых	ЧСС (уд/мин)	P	Длитель- ность отрезка Q—T (сек)	P	Высота зубца Т (mV)	P
Перед работой	С Н	73,8±1,8 91,1±3,0	<0,01	0,37±0,005 0,30±0,005	<0,01	1,46±0,16 0,96±0,16	<0,05
150 вт	С Н	133,5±2,6 142,7±2,8	<0,05	0,29±0,01 0,25±0,01	<0,01	1,16±0,12 0,81±0,10	<0,05
200 вт	С Н	147,7±2,8 160,7±3,2	<0,01	0,26±0,01 0,23±0,01	<0,01	1,54±0,10 1,02±0,15	<0,05
250 вт	С Н	164,7±2,7 175,3±3,1	<0,05	0,25±0,005 0,21±0,005	<0,01	1,60±0,12 1,17±0,16	<0,05
300 вт	С Н	175,1±2,6 185,1±2,6	<0,01	0,24±0,004 0,21±0,005	<0,01	1,64±0,12 1,15±0,18	<0,05
350 вт	С Н	186,3±2,4 —		0,22±0,004 —		1,66±0,12 —	
1-ая минута восстано- вления	С Н	163,6±2,6 171,2±2,4	<0,05	0,23±0,004 0,20±0,004	<0,01	1,86±0,12 1,20±0,16	<0,01
5-ая минута восстано- вления	С Н			0,30±0,01 0,25±0,01	<0,01	2,10±0,14 1,24±0,16	<0,01

Сокращения: С — спортсмены, Н — неспортсмены.

сительно более длительная электрическая систола. Так выявились существенные корреляции между отрезком, Q—T и PWC₁₇₀, между Q—T и ватт-пульсом.

В динамике зубца Т в начале работы наблюдается первоначальное понижение, а начиная с 2—3 минуты работы зубец Т повышается и стабилизируется на определенном уровне как у бегунов, так и у неспортсменов (рис. 2). Самые высокие величины зубца Т наблюдаются после окончания работы на 1-ой минуте восстановления. При этом у бегунов выявились более высокие зубцы Т как перед работой, так и в условиях повышающихся

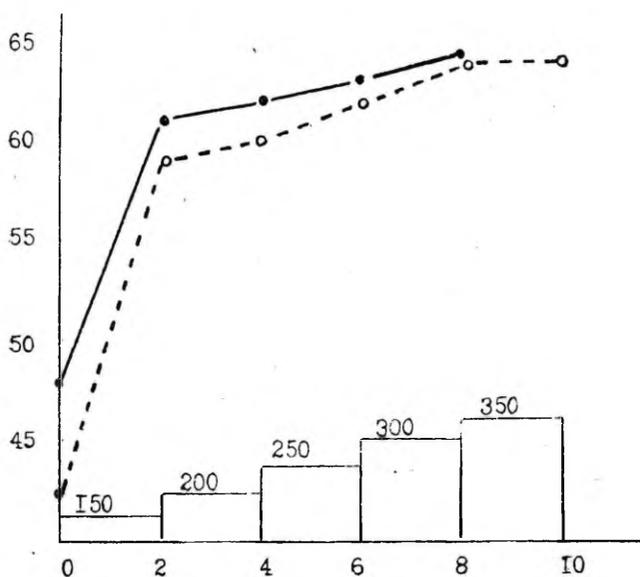
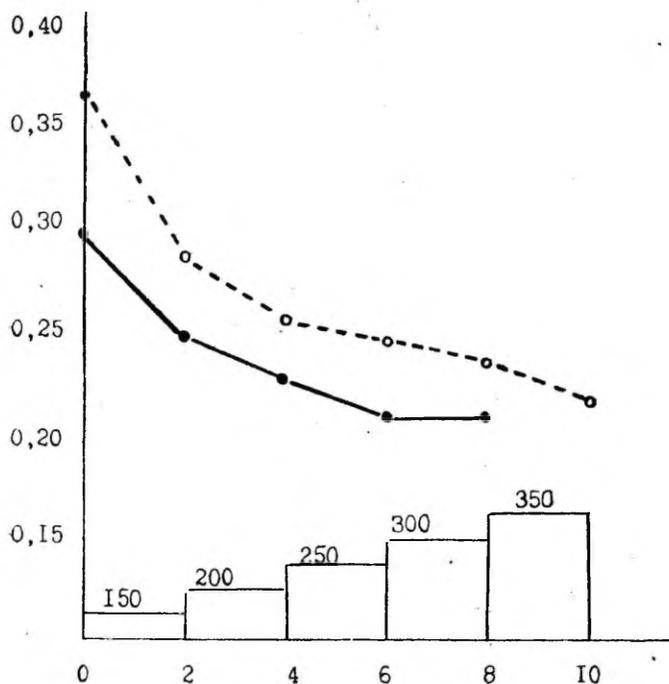

Рис. 1. Динамика длительности электрической систолы (наверху) и систолического показателя (внизу) у спортсменов (пунктирная линия) и у нетренированных лиц (сплошная линия).

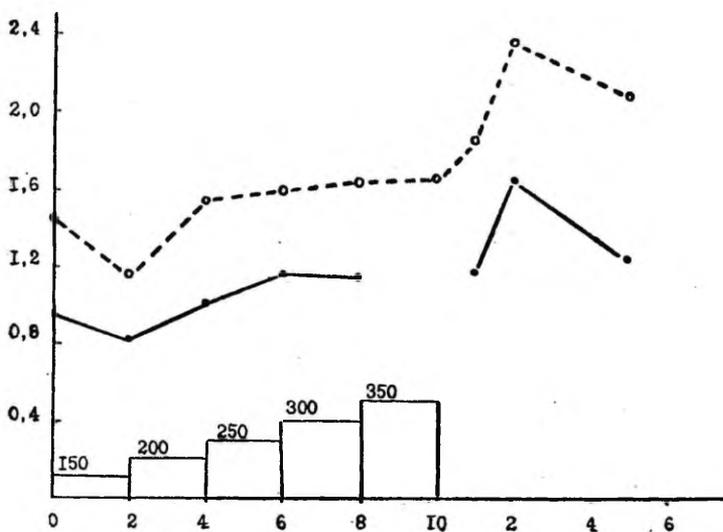

Рис. 2. Динамика вольтажа зубца Т у спортсменов (прерывистая линия) и у нетренированных лиц (сплошная линия). Внизу — мощность работы в ваттах и время от начала работы в минутах.

нагрузок. Такую же динамику зубца Т наблюдали и другие авторы [1, 4]. Причиной изменений зубца Т при работе, по данным многих авторов, является перестройка обменных процессов в миокарде, перераспределение крови во время мышечной деятельности, изменение положения сердца в грудной клетке [1, 3, 4, 5].

По данным корреляционного анализа выяснилось, что повышение зубца Т после окончания работы имеет достоверные взаимосвязи с кислородным долгом, с повышением содержания молочной кислоты и с алактической анаэробной мощностью мышц. При этом у исследуемых с высокой анаэробной работоспособностью повышение зубца Т после окончания работы особо выражено. Таким образом, можно полагать, что динамика зубца Т после окончания интенсивных нагрузок зависит в существенной мере от интенсивности анаэробных процессов в энергопродукции.

Смещение сегмента S—Т вниз от изолинии наблюдалось у двух бегунов и у семи нетренированных. При этом смещение сегмента S—Т наблюдалось в основном при совершении последних нагрузок. По-видимому, у спортсменов в условиях интенсивных нагрузок кровоснабжение миокарда является более адекватным по сравнению с неспортсменами.

Выводы

1. Более низкая частота сердечных сокращений при выполнении нагрузок с повышающейся мощностью у тренированных спортсменов сопровождается менее выраженным укорочением электрической систолы и более высоким вольтажем зубца Т по сравнению с нетренированными лицами.

2. Совершение интенсивных нагрузок обуславливает смещение сегмента S—Т вниз от изолинии у нетренированных лиц чаще, чем у спортсменов.

3. Повышение зубца Т после окончания нагрузки коррелирует с анаэробной работоспособностью исследуемого и степенью участия анаэробных процессов в энергетическом обмене.

ЛИТЕРАТУРА

1. Butschenko, L. Das Ruhe- und Belastungs EKG bei Sportlern. Leipzig, Barth, 1967.
2. Margaria, R., Aghemo, P., Rovelli, E. Measurement of muscular power (anaerobic) 1966, **21**, 1662—1664.
3. Reindell, H., Klepzig, H., Stein, H., Musshoff, K., Roskamm, H., Schildge, E. Herz, Kreislaufkrankheiten und Sport, München, 1960.
4. Бутченко Л. А. Изменения ЭКГ во время мышечной деятельности и в восстановительном периоде. — Спортивная медицина и лечебная физкультура в Ленинграде. Л., 1967, 29—34.
5. Бутченко Л. А. Сердце спортсмена по данным электрокардиографических исследований. Докт. дисс. Л., 1969.
6. Васильева В. В. Приспособительные реакции органов кровообращения в мышечной деятельности у спортсменов. Докт. дисс., Л., 1968.
7. Сильдмье Х. Ю. О динамике частоты сокращений сердца при физических напряжениях в зависимости от степени тренированности лыжниц. Канд. дисс. Тарту, 1964.

TREENITUSE TÄHTSUSEST EKG VATSAKESE KOMPLEKSI MUUTUSTES KASVAVA VÕIMSUSEGA KOORMUSTE SOORITAMISEL

J. Pärnat, A. Viru

Resümee

22 treenitud jooksjat ja 16 mittetreenitud vaatlusalust sooritasid veloergomeetril töö kasvava koormusega. EKG registreeriti Butšenko rinnalülituses. Registreeriti ka südame löögisagedus, hapnikuvõlg, vere laktaaditaseme muutus ja lihaste alaktiline anaeroobne võimsus Margaria järgi.

Tulemused näitasid, et madalamale südame löögisagedusele kaasub sportlastel kasvavate koormuste sooritamisel väiksem elekt-

rilise süstoli lühenemine ja kõrgem T-saki voltaaž võrreldes treenimatutega. S—T depressiooni täheldati treenimatuil sagedamini kui sportlastel. T-saki voltaaži suurenemine pärast tööd korreleerus lihaste alaktilise anaeroobse võimsusega ja anaeroobsete protsesside kasutamise astmega energeetilises metabolismis.

IMPORTANCE OF FITNESS IN THE ALTERATIONS OF THE VENTRICULAR COMPLEX OF E. C. G. DURING THE WORK WITH INCREASED LOADS

J. Pärnat, A. Viru

S u m m a r y

22 trained runners and 16 untrained subjects performed work with increased loads on the bicycle ergometer. E.C.G. was recorded in the chest lead (according to Buchenko). The heart rate, oxygen debt, alterations in the blood lactate level and anaerobic muscular power (according to Margaria) were also recorded.

The results showed that the lower level of heart rate in sportsmen during the work was accompanied by a less pronounced shortening of the electric systol and higher voltage of the T pick in comparison with untrained persons. S—T depression was observed in untrained persons more frequently than in sportmen. The increase of the voltage of the T pick after the work was in correlation with anaerobic muscular power and the degree of the utilization of the anaerobic processes in energetic metabolism.

ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ МУЗЫКИ НА ЗАНЯТИЯХ ФИЗКУЛЬТУРЫ *)

Э. А. Куду

Кафедра гимнастики

Музыкальное сопровождение является одним из методических приемов при физкультурных занятиях. Если мы говорим об использовании музыки на занятиях физкультуры, то обыкновенно связываем ее, в первую очередь, с гимнастикой и с фигурным катанием. На соревнованиях многих других видов спорта также звучит музыка, но там она является только общим фоном для создания определенного настроения. В ходе тренировки в других видах спорта музыка встречается редко. В своей книге «Современная система спортивной тренировки» Н. Г. Озолин [1] указывает на музыку как на средство улучшения качества тренировки. Там же он обращает внимание и на то обстоятельство, что музыку, к сожалению, используют при тренировке слишком мало. Единственными исследованиями в этой области Озолин называет работы преподавателей Тартуского университета С. М. Оя и Э. А. Куду [2, 3, 4, 5]. В действительности таких исследований больше, но все-таки недостаточно. Возможно, что одной из причин того, что музыку так мало используют при спортивной тренировке, является то обстоятельство, что недостаточно известна сущность музыки и область ее влияния.

Попытаемся раскрыть сущность музыки.

Музыка — это искусство, которое раскрывается во времени. Вспомним дискуссию о театральности и художественности спортивных соревнований, которая велась на страницах журнала «Кехакультуур», и если согласиться, что спорт также является искусством, то, несомненно, мы можем дефинировать спорт как искусство, раскрывающееся во времени [6, 7, 8, 9].

Мы воспринимаем музыку главным образом слуховым органом, но музыкальное ощущение вызывают не только акустические раздражители, в нем принимают участие несколько чувствитель-

* Следующие 6 работ представляют собой тексты публичных лекций «*Venia legendi*».

ных органов. Среди них особое место занимает моторный центр [10, 11].

Ощущение, которое мы получаем при слушании музыки, всегда имеет эмоциональный характер и затрагивает нашу эмоциональную сферу, вызывая в действующей системе органов соответствующие сдвиги. Характер музыкального ощущения зависит от способности различения высоты звука, памяти, вида памяти, способности воображения, степени моторной одаренности, темперамента, национальности [10, 13, 14, 15].

Психологи объясняют возникновение музыкального ощущения следующим образом. Человек воспринимает раздражения из внешнего мира через мозг. Там они селективируются и затем хранятся. Существуют два вида памяти: оперативная — прямой приемник и длительная — хранитель. Оба эти вида памяти работают рука об руку. Происходит сравнение принятых ощущений с уже существующими. Нравится или не нравится ощущение — это зависит от того, в какой мере полученные впечатления уже знакомы. Знакомое нравится, чужое — нет [16].

Ознакомление с теорией возникновения музыки помогает понять связь между движениями и музыкой.

Одна из наиболее распространенных теорий возникновения музыки, утверждает, что начало музыки связано с процессом работы [17]. При тяжелой физической работе человек приносит невольные звуки (например, спортсмены). Первобытный человек, сопровождая работу звуками, ощущал облегчение и даже удовольствие. Чувство облегчения и удовольствия натолкнуло человека на то, чтобы производить звуки намеренно. Чувство удовлетворения привело первобытного человека также и к копированию рабочих движений. Со временем возникли движения, которые копировали и которые подбадривали — поющие. Более трудные движения нуждались в более активном подбадривании и организации рабочих движений нескольких людей одновременно. Это производилось при помощи ударных звуков, хлопаний в ладоши и воспроизведения других звуков, которые были громче человеческого голоса (палки, барабаны, свирели и пр.). Многократное повторение маркатных частей движений через более или менее одинаковые промежутки времени вызывало у работающих чувство облегчения и увеличивало удовольствие.

Следовательно, если возникновение музыки было обусловлено необходимостью облегчения физической нагрузки, то:

1. Нельзя забывать об этом и желательно применять музыку для облегчения спортивной нагрузки.

2. Этот факт явился и причиной возникновения танца и музыки и танец до наших дней остался неотделим от музыки. Так как танец имеет много общего со спортом, особенно с художественной гимнастикой и фигурным катанием, естественно,

что музыка используется в спортивной тренировке, хотя не в одинаковой мере по сравнению с танцем, художественной гимнастикой и фигурным катанием, но все-таки в большей мере, чем до сих пор.

Музыка как фактор воздействия на эмоциональную сферу — разъясняет одну из теорий возникновения музыки. Эта теория предполагает, что в основе возникновения музыки и танца лежит потребность человека в самовыражении [18]. Первобытный человек не имел достаточных языковых средств для выражения своих чувств. Он пользовался движениями и голосом. Из движений развился танец, а из различных звуковых оттенков с различной динамикой — песня. И сегодняшняя артикулированная речь без придания различных оттенков отдельным словам была бы гораздо беднее. Например, высоко и тихо произнесенная речь влияет обыкновенно успокаивающе, приятно; низким тоном громко произнесенная речь холодна, неприятна. Эти чувства переносятся также и на восприятие музыкальных звуков. Нежные, тихие пьесы успокаивают; бравурные, с сильной динамикой — ободряют [15, 19].

В зависимости от тональности одна и та же мелодия может восприниматься как веселая (мажорная) или грустная (минорная). Минорная тональность не всегда действует грустно, она может быть просто серьезной.

Различные инструменты также придают различные оттенки мелодиям. Пьеса, исполненная на струнных инструментах нежна и интимна, в исполнении духовых инструментов та же пьеса получает более холодный и твердый, а часто и более веселый оттенок. Так как в симфоническом оркестре много различных инструментов, то музыка в его исполнении, особенно богата окрасками и тембрами, которые, каждый по-своему, затрагивают сферу наших эмоций. В теории музыки это явление называется **интонацией**. Она является одним из средств музыкальной выразительности.

Мелодия — закономерная последовательность звуков различной высоты. Сравнивая ее с физическими движениями, мы можем назвать мелодию пространственным ритмом музыкальной пьесы. Соответственно с повышением и падением ее, мы производим движения на различных уровнях и в различных направлениях. Можно графически изобразить музыку и движения.

Ритм — это организованная последовательность звуков во времени. Ритм один из основных средств выразительности музыки. Без ритма нет музыки, но ритм без мелодии все-таки музыка. Через ритм музыка имеет самую тесную связь с движениями, так как музыкальное чувство ритма непосредственно связано с моторикой. Ритмические акустические раздражители вызывают у слушателей невольные физические движения или невольное повышение тонуса мышц. Особенно активно переживаются ударные части ритма. Некоторые авторы утверждают, что только

активное переживание дает совершенное чувство ритма, то есть чувство ритма связывается с удовольствием. Чувство ритма, как и все эмоциональные переживания, субъективно. Ноты дают нам в ритмическом изображении только общую схему, соотношение длины отдельных нот между собой, но каждый воспринимает это субъективно (опыты с клавишами рояля, которые были соединены с электрическими контактами).

Моторная сущность чувства ритма привела музыкальных педагогов к мысли развивать при помощи движений музыкальное чувство ритма (система Далькроза).

Преподаватели гимнастики заимствовали этот метод и используют музыкальный ритм для усвоения ритма движений (Боде, Квашникова и др.).

Метр — это разделение музыкальной пьесы на части одинаковой длины, выражающееся в регулярном чередовании ударных и неударных звуковых единиц времени. Он, как пульс, который проходит равномерно через все произведение. Обыкновенно совпадают ударные части ритма и метра, но не всегда. Имеются и такие сочетания, где ударная часть ритма совпадает с неударной частью метра. Это явление называется синкопом. Таков, например, ритм мазурки. Ударное движение совпадает всегда с ударной частью метра или ритма. Точную копию музыкального ритма со всей ее филигранностью мы не можем передать движениями. Мы делаем это упрощенно, в общих чертах. Но с очень хорошо физически подготовленными и музыкально талантливыми учениками мы можем изобразить даже и филигранные ходы ритма и полуритма.

Темп — это скорость представления (исполнения) музыкальной пьесы, и он зависит от ее содержания и характера. Точный темп устанавливается метрономом — ММ-52 (четверть ноты длится 1/52 минуты). Обыкновенно ни одна пьеса не исполняется в одинаковом темпе. На физкультурных занятиях и в процессе тренировки преподаватель или тренер должны учитывать, что у каждого человека свое индивидуальное ощущение темпа, при котором его работоспособность наилучшая. Оптимальный темп для каждого человека зависит от темперамента и, как правило, он продвигается при усталости в направлении более медленного темпа.

Динамика также влияет через моторный центр на движения. Очень тихо исполненная музыкальная пьеса вызывает едва заметные движения. По мере того, как музыка становится громче, движения становятся шире, стремительнее и сильнее.

Кроме интонации, мелодии, ритма, метра, темпа и динамики музыка имеет и другие средства выразительности. Предъявленное здесь является минимумом того, что тренер или преподаватель физической культуры должен знать при использовании музыки в процессе обучения и тренировки [15, 19, 20, 21].

ЛИТЕРАТУРА

1. Озолин Н. Т. Современная система спортивной тренировки. М., 1970, стр. 51.
2. Оя С. М., Куду Э. А. Влияние музыки на дозировку нагрузки и на частоту пульса. Актуальные проблемы спортивной медицины и лечебной физической культуры. Тезисы докладов на I республиканской научно-практической конференции. Рига, 1966, стр. 76—78.
3. Куду Э. А., Оя С. М. О влиянии разной по характеру музыки на выполнение физической нагрузки и на некоторые психологические и физиологические показатели в восстановительном периоде. Дыхание и спорт. Материалы XV Всесоюзной конференции по спортивной медицине. Таллин, 1967.
4. Oja, S., Kudu, E. Muusika mõjust füsioloogiale ja psühholoogiale. Spordipsühholoogia- ja -sotsioloogia-alane konverents. Tartu 1969, lk. 76—79.
5. Oja, S., Kudu, E. Võrdlevaid andmeid südame löögisageduse ja vererõhu muutuste kohta regulaarselt kehakultuuriga tegelevatel kesk- ja vanemaalistel naistel üldisel ja spetsiifilisel töökoormusel ning saatemuusikaga sooritatud töö puhul. — Töid kehakultuuri alalt. Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised. Tartu, 1971, lk. 73—82.
6. Vlasov, J. Suure spordi teater. — Ajakiri «Kehakultuur», 1969, nr. 18, lk. 567—568.
7. Goleisovski, K. Sport kui kunst. — Ajakiri «Kehakultuur», 1969, nr. 19, lk. 598—600.
8. Prjagein, A. Kas sport vajab lava. — Ajakiri «Kehakultuur», 1969, nr. 20, lk. 631—632.
9. Setsin, V., Spordi võltsimatu dramatism. — Ajakiri «Kehakultuur», 1969, nr. 21, lk. 662—664.
10. Теплов Б. Н. Психология музыкальных способностей. М.—Л., 1947.
11. Богданова Д. Н. Осознание движений в процессе овладения двигательным навыком. Автореф. дисс. Л., 1956.
12. Leonard, K. Biologische Psychologie. Leipzig, 1962.
13. Revesz, G. Einführung in die Musikpsychologie. Bern, 1946.
14. Michel, P. Über musikalische Fähigkeiten und Fertigkeiten. Ein Beitrag zur Musikpsychologie. Leipzig, 1962.
15. Soomere, U. Kuulata, mõista, hinnata. Tallinn, 1969.
16. Леви В. О психологии музыки. «Советская музыка», 8, 1966.
17. Bücher, K. Arbeit und Rhythmus. IV Auflage. Leipzig—Berlin, 1909.
18. Boehn, M. Der Tanz. Berlin, 1925.
19. Ojakäär, V. Džässmuusika. Tallinn, 1966.
20. Hartung, H. Musiklesen in der Unterstufe, Berlin, 1962.
21. Reuter, F. Grundlagen der Musikerziehung, Leipzig, 1962.

KÕRGE KVALIFIKATSIOONIGA KORVPALLURITE ETTEVALMISTAMISE SÜSTEEM

I. Kullam

Sportmängude kateeder

Tänapäeva paremate korvpallimeeskondade mängutase on ühtlustunud ja tavaline on, et võidu võimalused on võrdsed, võitja selgub alles mängu viimastel minutitel. Teiste sõnadega — võrdvõimelisi meeskondi on igasuguse mastaabiga võistlustel. Säärasel puhul on otsustav sõna ütelda sellel meeskonnal, kes paremini kasutab oma võimalusi, kellel on painduvam taktika, kes psühholoogiliselt on paremini ette valmistunud. Tabavalt ütles NSV Liidu teeneline treener, Kaunase «Zalgirise» kauaaegne vanemtreener V. Bimba: «Kaasajal ei ole saladusi, mida ei tunneks kõik paremad korvpallitreenerid.» See on kahtlemata tõsi. Sellepärast ei olegi vastast võimalik võita mingisuguse imevõttega või tundmatute kombinatsioonidega, vaid ainult hea ettevalmistusega, mis haarab kehalist, tehnilist, taktikalist ja psühholoogilist ettevalmistust. Need kõik on omavahel tihedalt seotud ja neid harmooniliselt täiuslikkuse poole arendada on suur kunst. Aga see ongi treeneri töö, loomine ja otsimine. Siin ei ole kindlaid retsepte-soovitusi, siin ei tohi olla šablooni, siin ei ole tähtsusetuid pisiasju. Korvpallitreenerid peavad tundma treeningu meetodeid ja vahendeid, olema hästi kursis kaasaja sporditeadusega. Aga isegi see kõik ei garanteeri neile treeningutöös edu. Sageli tuleb ette küsimusi, mida treener peab ise lahendama, vaatamata sellele, kas ta töötab meistritega, järgusportlastega või algajatega. Treenerikutse nõuab eksperimenteerimist, et leida näiteks optimaalne treeningute arv, maht, intensiivsus, kehalise, tehnilise, taktikalise ettevalmistuse vahekorrad kogu hooaja, ühe perioodi, treeningutsükli ja treeningu vältel jne. See kõik tuleb leida terve meeskonna jaoks ja ka võimalikult igale mängijale eraldi. Ma arvan, et säärases töös ja paratamatutes eksperimentides ei ole patt eksida, vaid märksa halvem on, kui jätkatakse vanamoodi. Tõsi küll, koondmeeskondade ja paljude võistkondade juures töötavad ja abistavad treenerit spordiarstid. Lõppkokkuvõttes on edu saavutamisel määrav siiski treeneri meisterlikkus.

Treeningud ja võistlused

Kui palju aastas treenida? Võib treenida palju, aga tulemusi mitte saavutada. Võib suurendada treeningute arvu, aga hakata mängima halvemini. Tähtsust ei oma ainult treeningutele kulutatud aeg, vaid samuti treeningutunni intensiivsus, tema sisu. Vähe on andmeid üksikute võistkondade ettevalmistuse kohta, sest töö enam-vähem täpseks registreerimiseks läheb vaja eraldi isikut (ja siiski on need andmed osaliselt subjektiivsed). Toon näiteks NSV Liidu koondmeeskonna treeningud, mis on registreeritud meeskonna juures töötanud teadusliku brigaadi poolt.

Aasta	Kokku treeninguid	Tundide arv päevas	Treeningute keskmine intensiivsus ballides	Maksimaalse ja kõrge intensiivsusega treeningute arv	Protsentuaalselt ettevalmistusest		
					kehaline	tehniline	taktikamäng
1965	750	4	23,7	88	21	30	49
1968	860	5	26,3	180	18	22	60

Nagu näha, tõusid oluliselt treeningutundide arv ja intensiivsus. See aga ei kindlustanud veel edu. NSV Liidu meeskond pidi Mehhiko olümpiamängudel leppima III kohaga! Kriitiliselt tuleks suhtuda ka kehalise ettevalmistuse, tehnika ja taktika protsentuaalsesse suhtesse. Tundub, et lubamatult vähe osutati NSV Liidu koondmeeskonna ettevalmistuses tähelepanu tehnikale — tähtsamale ja põhilisemale osale korvpallis. Seda tõendab ka asjaolu, et mängijad, kes pidevalt viibisid treeninglaagrites, ei näidanud peaaegu mittemingisugust progressi (Kovalenko, Krikun jt.). Eriti oleksid pidanud tehnika täiustamisele suurt rõhku panema nooremad mängijad — neile oleks pidanud tegema isegi eritreeninguid. NSV Liidu koondises viibisid nad pidevalt ja koju sõideti ainult puhkama. Aga et koondises töötati tehnika täiustamiseks lubamatult vähe, siis jäid nimetatud mängijad oma arengus seisma.

Protsentuaalselt vähe tähelepanu osutati kehalisele ettevalmistusele, kuigi koondise liikmed olid kehaliselt hästi ette valmistatud. Kindlasti aitasid selleks kaasa sagedased treeningmängud, suure intensiivsusega läbiviidud harjutused palliga ja tihe konkurents võistkonda pääsemiseks. Samal ajal taktikale ja mängule osutasid treenerid liiga suurt tähelepanu (60%). Sellele vaatamata oli meie koondmeeskonna ründetaktika olümpiaadil ühekülgne, võiks ütelda — isegi vaene! Siit võib teha järelduse, et NSV Liidu koon-

dises ei pööratud küllaldaselt tähelepanu koostööle rünnakul (kaitsemäng oli vajalikul kõrgusel), vaid põhiliselt kahepoolsele mängule. Säärane mäng nõuab palju energiat, kasu aga on sääras-tele meistritele üpris vähene, eriti mängutaktika seisukohalt vaad- datuna.

Eesti NSV koondmeeskonna (faktiliselt on Tartu «Kalev» alates 1963. a. hooajast Eesti NSV koondiseks ja haarab kõiki meie vabariigi paremaid korvpallureid) treeningute kohta ei ole nii üksikasjalikke andmeid. Seda juba sellepärast, et mängijad elavad kahes linnas — Tallinnas ja Tartus. Kohati treenisid nad ka oma klubimeeskondade juures (enne Eesti NSV meistrivõistlusi). Rida mängijaid aga kuulusid Nõukogude Liidu koondmeeskonda ja vii- bisid seal väga pikaajalistel treeningkogunemistel. Siiski on kind- del, et treeningutele pühendatud aeg on aasta-aastalt tõusnud.

Aasta	Treenin- gute arv	Treeningu- tundide arv	Protsentuaalselt ettevalmistusest			Kontroll- võistluste ja ametlike võistluste arv
			kehaline	tehniline	taktika- line	
1966	237	545	25	40	35	72
1967*	345	790	35	35	30	88
1968	290	650	25	40	35	95
1969	340	720	30	35	35	85
1970	360	740	30	40	30	70
1971*	395	820	30	35	35	85

Tunduvalt on tõusnud treeningute intensiivsus. Seda on saavu- tatud põhiliselt just mänguliste harjutustega (mitte kahepoolse treeningmänguga) kaitsemängija vastutegevusel. Erilist rõhku on viimasel ajal pandud tehnika täiendamisele, nn. suurte kiirustega jooksuharjutustele. Need aitavad kaasa ka kiiruse ja kiirusliku vastupidavuse arendamisele. Järsult tõusis treeningutundide arv 1967. a., sest IV rahvaste spartakiaadiga seoses paranesid meie koondmeeskonna harjutamistingimused. Erilist tähelepanu osuta- simine siis kehalisele ettevalmistusele. 1968. a. langes treeningute arv, põhjuseks üleminek uuele süsteemile NSV Liidu meistrivõist- lustel (neljaringilised kohtadele väljasõidud). Võistluste arv tõu- sis väga kõrgele — 95-le (mõningatel juhtudel isegi üle saja)! Järg- misel aastal, seoses võistluste reguleerimisega (7 mängijal keelati osavõtt Eesti NSV sisemistest võistlustest), langes võist- luste arv 85-le, vastavalt aga tõusis treeningutundide arv. 1970. a. peeti NSV Liidu meistrivõistlused kaheringilisena (22 mängu) ja võistluste arv langes 70 peale. 1971. a. — V rahvaste spartakiaadi

aastal — tõusid treeningutundide ja võistluste arvud uuesti. Võrreldes Nõukogude Liidu koondmeeskonna ettevalmistust Eesti NSV koondmeeskonna ettevalmistusega, torkas silma taktika suhteliselt väike osatähtsus (Eesti NSV koondmeeskonnal 30—35%, NSV Liidu koondmeeskond — 49—60%). Sellele vaatamata on aga Eesti meeskond alati näidanud taktikaliselt küpset ründemängu. Antud tõsiasi võib põhjendada sellega, et taktikale ettenähtud aeg pühendati põhiliselt kombinatsioonide, koostöö variantide õppimisele ja läbiviimisele, sest kahepoolseid õppetreeningmänge kasutati treeningutel suhteliselt vähe.

Kehaline ettevalmistus

Suurt tähelepanu osutavad tänapäeval treenerid kehalisele ettevalmistusele, eriti just võistlusi ettevalmistaval perioodil. Aga ka siin ei tohiks unustada mängutehnikat, sest vastasel korral mängijate tehniline tase langeb tunduvalt ja hiljem tuleb teha suurt tööd, et saavutada endine tase, progressist rääkimata. Tehnikat tuleks treenida nii palju, et hoida seda vanemate mängijate juures vajalikul tasemel, nooremate juures aga tõsta. Tekib küsimus, missuguses vahekorras on kehaline ettevalmistus ja mängutehnika ettevalmistaval perioodil? Perioodi alguses on kehaline ettevalmistus suures ülekaalus — 4:1, 5:2, hiljem aga tehnika tähtsus üha tõuseb ja perioodi lõpul viiakse need läbi võrdses vahekorras. Mida pikem on ettevalmistav periood, seda kauem kestab kehalise ettevalmistuse ülekaal. Üldiselt tuleb sellele küsimusele läheneda individuaalselt, vastavalt mängija tasemele, eale.

Küllalt keeruline on küsimus, mitu korda päevas treenida? Kaks või isegi kolm korda õigustab ennast põhiliselt hästi ettevalmistatud korvpallurite juures treeninglaagri olukorras. Ja ka siis ei ole kasulik kasutada suuri koormusi kõigil treeningutel. Kui ühel viidi läbi palju maksimaalse intensiivsusega harjutusi, siis teised treeningud peavad olema kerged, n.-õ. aktiivse puhkuse tüüpi või uute tehniliste elementide õppimiseks. Tavaliselt treenitakse nädalas 8—12, isegi kuni 15 korda. Praktika näitab, et kodus elamine vähendab mängijatel tunduvalt treeningute efekti ja siis ei olegi mõtet läbi viia ühel päeval kahte-kolme treeningut. Märksa kasulikum on sellel juhul treenida üks kuni kaks korda päevas, pikendades treeningut vastavalt kahe kuni kolme tunnini. Enamik treenereid peab vajalikuks harjutada ettevalmistaval perioodil palju ja mitmekülgset.

Viimasel ajal on spordikirjanduses ilmunud artikleid, kus kritiseeritakse ja loetakse ebaõigeks tugevat hommikuvõimlemist (30—45 min.), sest ta olevat tervisele vastunäidustatud. Seda põhjendatakse bioloogiliste rütmidega ja nimelt sellega, et tegeldes tavaliselt varajastel hommikutundidel tugeva võimlemisega, tekib enne

ärkamist n.-ö. stardieelne olukord (uni muutub rahutuks), mis ei kindlusta sportlasele täielikku puhkust. See kõik võib õige olla, aga praktika näitab, et tugev hommikvõimlemine (s. o. hommikune treening) mõjub korvpalluritele suurepäraselt ja mingisuguseid negatiivseid tagajärgi ei ole tavaliselt märgata. Mängijad ise tunnevad end hästi. Ka arstlik kontroll ei ole tervislikus seisukorras avastanud kõrvalekaldumisi. Varahommikusel treeningul ei tohi liialdada kiiruslike vastupidavus- ja jõuharjutustega, eriti just suurte raskustega. Tõsi küll, teatud negatiivseid nihkeid võib esialgu olla neil, kes kodus hommikvõimlemisega ei tegele. Aga hiljem paraneb ka neil enesetunne. Kokkuvõttes — hommikuvõimlemise kasulikkuses ei ole põhjust kahelda.

Ettevalmistaval perioodil soovivad NSV Liidu koondmeeskonna treenerid ja koondise juures töötav teaduslik brigaad kasutada nn. «kaasmõju» meetodit. Nad väidavad, et eksperimentaalsed uuringud tõendavad, et nimetatud meetodi kasutamine kindlustab samaaegselt kehaliste võimete arenguga ka korvpallitehnika ja -taktika täiustamist. Süstemaatiline väikeste raskuste kasutamine mansettidena kätel ja jalgadel (1,5—2 kg kätel, 2,5—3,5 kg jalgadel, vööl 5—7 kg) ei mõjutanud positiivselt mitte ainult kiiruse, jõu ja vastupidavuse spetsiaalseid omadusi, vaid soodustas samaaegselt ka söödu, pealeviske, läbimurde- ja kaitsemängutehnika täiustamist. Selle meetodid rakendamisel aga peab teraselt jälgima, et raskused kätel ei muudaks õiget pealevisketehnikat, tema sisemist struktuuri. Sellepärast peab raskusi kasutama ettevaatlikult ja enne võistlusi (ca 10 päeva) katkestama pealevisked mansettidega.

Sama meetodilise võtte teise variandina leidis kasutamist korvpallimängutehnika ja kergejõustiku elementide sidumine. Näiteks keskmise tempoga jooksul staadionirajal (2—3×400 m) mängijad sooritavad sööte paaride ja kolmikute kaupa, põrgatamist, palliga žongleerimist, mis samal ajal soodustab korvpallimänguks vajalike oskuste ja vastupidavuse arendamist. Analoogilised harjutused kiires tempos ja lühikestel distantsidel arendavad pallikäsitlust kiirustel ja kiiruslikku vastupidavust (5—8 s 60—80 m, intervalliga 0,5—1 min.).

Hüppevõime, liigutuste koordineerimise ja tehnika arendamiseks tehti hüppeharjutusi, tõkkejooksu, kõrgushüpet, kaugushüpet jne. koos palliga Sääraseid harjutusi võib läbi viia hommikuvõimlemisel, jooksukrossil ja tunni sissejuhatavas osas. Praktiliselt ei ole kaasmõju meetod, s. o. kehaline ettevalmistus koos palliga, uus. Seda on kasutanud paljud treenerid juba ammu ja seda propageerivad praegu ka paljud välismaa sportmängude treenerid. Erilist tähtsust omab see printsip kiirusliku tehnika ja kiirusliku vastupidavuse arendamisel. Noorte korvpallurite atleetlikku ettevalmistust on sageli kasulik ühendada korvpallitehnika elementidega. See kiirendab raskete tehniliste võtete omandamist ja vähendab aja-

kulu treeningule, sest võimatu on lõpmatult pikendada aega treeningute läbiviimiseks.

Kui veel mõned aastad tagasi paljud treenerid suhtusid teatud kartusega suurte raskuste kasutamisega jõutreeningusse, siis käesoleval ajal enamik treenereid ei eita säärase treeningu vajalikkust. Praktika on tõestanud, et kartus, nagu jõutreening raskustega mõjuks halvasti peenele lihastundele ja lõdvestusvõimele (nendest komponentidest sõltub oluliselt pealevisete täpsus), on asjatu. Tõsi küll, teatud perioodi tõsteharjutused mõjuvad negatiivselt korvpalluri täpsusele, sellepärast suuremas ulatuses tuleb jõuharjutusi teha ettevalmistaval perioodil ja 10—15 päeva enne võistlusi sellised treeningud katkestada. Spetsiaalne tõstekangi kasutamisega treening ettevalmistaval perioodil 1,5—2 kuu jooksul 2—3 korda nädalas arendab tunduvalt jõudu, võimaldab tõsta hüppevõimet ja täiustada tehnikat. Eriti hinnatav on kangi kasutamine pikakasvuliste, kehaliselt nõrkade korvpallurite treeningus.

Nn. raskustega treeningute perioodil ei ole mõtet harjutada tehnilisi võtteid, mis nõuavad suurt täpsust (sellel perioodil ei saa pealevisetel mängijatelt seda nõuda) ja maksimaalset kiirust. Sel ajal tuleb lihvida sööte, põrgatust, tagalauavõitlust, kaitsetegevust jne., kus korvpallur saab end lõdvestada ja kasutada oma suurenenud lihasjõudu. Ettevalmistaval perioodil viiakse treening kangi läbi eelnevalt treeningule palliga (kui treenitakse kaks korda päevas). Raskuste kasutamisega treeningud võistlusperioodil, mille peamiseks sihiks on saavutatud jõu taseme säilitamine, toimuvad tavaliselt peale korvpallitreeninguid. Korvpallis on olulisem arendada kiiruslikku jõudu, vähem jõudu ja vastupidavuslikku jõudu. Tuleb arvestada ka korvpalli spetsiifikat, s. t. erilist rõhku peab panema jala-, selja-, kõhupressi-, õlavõõlihaste tööle, piirama aga jõuharjutusi kätele. Seeriate vahel peab silmas pidama ka lõdvestus- ja venitusharjutuste regulaarset sooritamist.

Kiiruslikku jõudu tuleb arendada raskustega (ca 20% maksimumist) ja liigutust tuleb teha maksimaalse kiirusega. Samuti on soovitatav vahetada väikseid raskusi suurematega (kuni 40% maksimumist), pannes kiirusele aktsendi just liigutuse alguses. Väikeste raskustega, aga suurte korduste arvuga ühes seerias (20—50 korda), arendatakse ka vastupidavuslikku jõudu. Korvpalluril on vaja suurendada söödukiirust. Selleks tuleb arendada spetsiaalset jõudu 2—3-kilogrammiste topispallidega. Erilist tähelepanu osutatakse sõrmede ja randme jõu suurendamisele. Pealevisete juures on oluline sõrmede ja randme jõud, liigutuse (käe, sõrmede) kiirus ja amplituud. Spetsiaalne labakäe jõud ja lai sõrmede asend (selle juures lõtv) võimaldavad head pallikontrolli, õiget pallisuunamist, suurt viskeradiust ja mis kõige tähtsam — täpset viset. Sellepärast kasutatakse mitmesuguseid harjutusi sõrmede ja randme jõu tõstmiseks ning liigutuse ulatuse suurendamiseks. Nimetagem

siin ainult toenglamangus käte kõverdamist sõrmedel, randme sirutus- ja painutusharjutusi väikeste raskustega, nõõri otsas ripuva raskuse kerimist kepile, harjutusi kuuliga (naiste ja meeste), isomeetrilisi harjutusi, mis on struktuurilt lähedased viskeliigutusele, harjutusi tennisepalliga (söödud, pigistamine), spetsiaalseid harjutusi korv- ja topispallidega jne.

Absoluutset jõudu saab suuremate raskustega, mida suudetakse tõsta 4—6 korda järjest (ca 80—90% maksimumist). Neid harjutusi tuleb sooritada suhteliselt aeglasel tempos. Säärased raskused soodustavad ka nn. plahvatuslikku mobiliseerimist, mis korvpallis (eriti tagalauavõitluses) on väga vajalik. Enne suuremate raskuste juurde asumist peab eelnema väiksemate raskustega treening.

Väiksemas ulatuses (10—15%) võib kasutada ka isomeetrilisi jõuharjutusi. Nende positiivseks küljeks on: a) saab teha igal pool, b) kergelt kohandatavad üksikutele lihasgruppidele, c) nõuavad vähe aega. Tuleb jälgida, et pingutus ei kestaks üle 6 sek., samuti on vaja silmas pidada õiget hingamist ja lõdvestusharjutuste tegemist. Eriti sobiv on nn. Hoffmanni meetod, kus raskus tõstetakse kuni pidurdajani ja hoitakse välja isomeetrilise faasi.

Korvpallurile vajalikku jalgade jõudu, hüppevõimet ja kiirust arendavad hästi allahüpped ja sellele järgnevad hüpped üles ning üles-ette. Optimaalne allahüppe kõrgus sõltub sportlase kehalisest ettevalmistusest. Kõrgus peab olema selline, et korvpallur suudaks kiirelt ja ilma tunduva pingutuseta amortiseerivast liigutusest üle minna energilisele üleshüppele. Üleshüppel on soovitatav puudutada mõnda eset, näit. rippuvat palli, korvirõngast jne.

Väiksemas ulatuses tuleb jõuharjutusi teha iga päev (oma kehakaalu ja välise keskkonna vastupanu ületamisega: jooks vees, sügavas lumes, pehmel liival jne.; partneri vastutegevus jne.), eriti üksikutele lihasgruppidele, sest töövõime taastub nendes kiiresti. Suurematel ja võimsamatel lihasegruppidel on taastumine suhteliselt aeglasem ja suurim efekt saavutatakse treeninguga, mis toimub kolm korda nädalas. Jõuharjutusi on soovitatav teha puhkepäevajärgsel treeningul. Sellisel juhul sooritatakse jõuharjutused puhana, n.-ö. kesknärvisüsteemi optimaalses olukorras ja efekt on suurem. Teise positiivse tegurina lisandub niisuguse mikrotsükli kasutamisel nn. järeloomõju. Kui aga sportlane on eelnevast tööst väsinud, siis ei ole jõu juurdekasv nii intensiivne.

Treeninguprotsessi efektiivsust aitavad tõsta ja antud momendi treenitust objektiivselt hinnata nii kehalise kui ka tehnilise ettevalmistuse kontrollnormatiivide täitmine. Need normatiivid olgu aastate vältel ühed ja samad. See võimaldab võrrelda arengu dünaamikat, mis omakorda innustab sportlasi.

Kehaline ettevalmistus kulgegu aastaringselt ja paralleelselt spetsiaalse treeninguga, aga mitte ainult etappide kaupa.

Juhtnõõrina peab treener silmas pidama, et üldine kehaline ettevalmistus (rääkimata spetsiaalsest kehalisest ettevalmistusest) orienteeruks korvpallile ja vastaks nendele nõuetele, mida tänapäeva korvpalluritele esitatakse.

Tehnilisest ettevalmistusest

Tehnilised harjutused peavad olema lihtsad, kiired ja otstarbekohased. Neid peab lihvima kõige kõrgema meisterlikkuseni, pidades silmas individuaalseid iseärasusi. Muidugi nende nn. individuaalsete iseärasuste lubamisega ei tohi liialdada. See võib viia raskete tehniliste vigade tegemisele ja nende kinnistumisele, millest on pärastpoole väga raske lahti saada ja mis võivad mõjutada korvpalluri mänguklassi. On tõdesid, mida peavad jälgima treenerid ja mille puhul ei tohiks lubada nn. individuaalseid iseärasusi (hüppeviskel palliasend, käeasend jne.).

Hea mängija ei ole see, kes kõiki oskusi valdab rahuldavalt, vaid see, kes enamikku vajalikest elementidest oskab rahuldavalt, mõnesid, n.ö. lemmikvõtteid — väga hästi. Igal heal mängijal on mõni omadus, mis eriti silma torkab!

Korvpallurite tehnilise ettevalmistuse käigus tuleb täita järgmised ülesanded.

1. Omandada uusi tehnilisi võtteid.

2. Täiustada neid suurel kiirusel, ühendada neid liikumisega, söötudega, põrgatustega, läbimurretega, petteliigutustega, pealevisetega jne.

3. Harjutada neid võtteid kaitsemängija vastu (alguses olgu kaitsemängija passiivne, hiljem järk-järgult aktiveerugu).

4. Säilitada meisterlikkust aktiivse kaitse vastu, suurtel kiirustel, kõrges emotsionaalses olukorras, väsimuse puhul. Nn. kiiruslik tehnika söötudes ja pealevisetes saavutatakse põhiliselt just ettevalmistavate liigutuste arvel — neid tehakse varem ja kiiremini. Näiteks juba palli saamisel hüppeviske puhul kõverdatakse jalad ja alustatakse viskega. Pealeviske sisemine struktuur ja seaduspärasused peavad jääma muutumatuteks.

5. Harjutada põrgatamist ilma nägemise kontrollita. Õigemini kontrollida palli perifeerse nägemisega, vahel ainult lihastundega. Ühendada põrgatamine tempo ja suuna muutmistega, pööretega, varjatud söötudega jm. tegevusega.

6. Arendada nõrgemat kätt.

7. Harjutada suurtel kiirustel ja keerulistel olukordades orienteeruma õigesti.

8. Kiirrünkakute edukas algus oleneb esimesest söödust, sellepärast tuleb seda harjutada kõigil, eriti aga pikakasvulistel mängijatel.

9. Pealeviskeid tuleb sageli harjutada, arvestades erinevate omadustega aktiivseid kaitsemängijaid (pikakasvuline, lühike ja kiire). Treeningul ei tule lihtsalt peale visata, vaid kontsentreeruda igaks viskeks.

10. Harjutused tehnika omandamiseks ja täiustamiseks peavad soodustama ettekavatsetud mängutaktika valdamist.

Kõiki neid ülesandeid võib kokku võtta lühidalt — saavutada pallikäsitluse virtuooslikkus.

Taktikaline ettevalmistus

Hooaja alguses, kui meeskonna koosseis on enam-vähem selge, peab treener, arvestades mängijate kehalisi, tehnilisi ja taktikalisi võimeid, koostama ettevalmistusplaani. Meil Eestis ei ole võimalust koostada meeskonda vastavalt ettenähtud taktikale. Meie taktika sõltub olemasolevate mängijate kontingendist. Suurtel vabariikidel, linnadel ja eriti NSV Liidu koondisel on see võimalus olemas. Kahtlemata on igal treeneril aastate jooksul kujunenud välja oma käekiri, oma lemmiktaktika, et maksimaalselt kasutada oma mängijate võimalusi. Vastavalt sellele peabki treener planeerima treeningud ja ettevalmistuse, osutades vähemal või suuremal määral tähelepanu kehalisele ja taktikalisele ettevalmistusele. Ebaõige on teha treeninguid kõigile ühtemoodi. Treener peab täpselt teadma, mida on kõige rohkem ühele või teisele mängijale vaja ja arvestama sellega. Muidugi üks või kaks treenerit ei suuda seda printsiipi kõikjal jälgida, selleks ei ole lihtsalt aega ja vahendeid. Aga võimaluste piires tuleb seda siiski teha!

Taktikaline ettevalmistus on alati olnud selline tähtis tegur, mis annab meeskonna ettevalmistusele kindla suuna, määrab vahendid ja meetodid tehniliseks ja kehaliseks ettevalmistuseks. Treeneril peab olema selge, millisena ta tahab oma meeskonda näha ja sellele vastavalt planeerima treeningud. Aga on olemas veel põhiprintsiibid, millest ei tohiks mööda minna ükski treener.

1. Täiustada, s. t. muuta mitmekesisemaks ja lihvida nii ründekui ka kaitsetaktikat.

2. Omandada aktiivsed mänguvormid, suurendada mängijate aktiivsust rünnakul (eriti teravat liikumist), vähendada nende seisumomente. Eduka kiirrünnaku sooritamiseks tuleb kindlaks teha esimese söödu suund. Lõpufaase tuleb harjutada ründajate ülekaalu ja mängijate võrdsuse korral.

3. Automaatseks muutumiseni arendada kahe ja kolme mängija koostööd kui rünnaku põhialust. Suurendada nende variantide hulka, omandada nad väikesel väljakuosal.

4. Omandada ja täiustada mitut rünnakusüsteemi (ühe ja kahe keskmängijaga erinevates kohtades). Kuigi võistkonnas on olemas pikakasvuline keskmängija, on kasulik omandada variant — mäng

ilma pikakasvulise keskmängijata. See võimaldab otsustavalt muuta taktikat.

5. Võimalikult aktiveerida tagalauavõitlust. Võimas ja hästi organiseeritud tagalauavõitlus on otsustav. Tuleb suunata mängijate teadlikkust tagalauavõitlusest osavõtuks. Tähtis on ka lahtiste pallide hankimine.

6. Kindlate kombinatsioonide õppimine positsioonilisel rünnakul ja taktika väljakujundamine erinevate kaitsesüsteemide vastu (maa-ala, mees-mehe, pressing), mis võimaldaksid kasutada oma mängijate paremaid omadusi. Mängus tehakse 15—20 kiirrünnakut, seega positsiooniline ründemäng on üldiselt otsustavama tähtsusega.

7. Kindlate kombinatsioonide õppimine hüppepalli, audi ja vabavõtte korral. Hüppepalli ajal on kolm erinevat võimalust, mida peab arvestama iga treener ja vastavalt õpetama tegutsema oma korvpallureid: a) oma meeskonna mängija on pikem, on olemas reaalne võimalus hüppepalli hankimiseks; b) vastasmeeskonnal on reaalsem palli oma valdusesse saada; c) mõlema meeskonna võimalused on võrdsed.

Kombinatsioone on parem kasutada staatilistes olukordades (eriti audi ajal). Kombinatsioonide kindlaksmääramisel tuleb kasutada erinevaid mooduseid: sõnalisi ja nägemis-signaale.

8. Mõõdukalt universaalsetel mängijatel on mängu jooksul võimalus täita erinevaid funktsioone. Näiteks ründaja asub keskmängija kohale jne. Eriti tähtis on korvpallurite universaalsus väikesekasvulise meeskonna mängijate juures.

9. Tagamängijate teravad pallita sissemurded teevad raskeks vastaste kollektiivse kontsentreeritud kaitsemängu.

10. Taktika paindlikkus, ootamatu taktika muutmine mängu jooksul, näiteks: maa-ala, mees-mehe ja pressingu vahetamine või mees-mehe pressing ründetsoonis, maa-ala kaitsealas jne. Omanada sagedasem ühest rünnaku- ja kaitsesüsteemist teise üleminek.

11. Näha ette taktika: mängu läbiviimine n.-ö. kindla peale saavutatud edu hoidmiseks. Töötada välja taktika viimaste mänguminutite peale: a) võiduseisul, b) kaotusseisul.

12. Mängijad ja treener peavad pidevalt jälgima mängu käiku ja aega. Esimese ja teise poolaja lõpul tuleb võimaluse korral rünnak läbi viia nii, et viimased 30 sek. oleks pall oma meeskonna käes. Kui aega on jäänud näiteks 40—50 sek., siis tuleb pealevise sooritada ca 10 sek. jooksul. See võimaldab teha veel ühte rünnakut.

13. Harjutada mängu erinevate režiimidega: sagedaste vahetustega ja ilma. Erinevad olukorrad nõuavad mitmesugust taktikat. Treeneri poolt oskuslik reservide kasutamine aitab vältida paremate mängijate ülekoormust, mis on oluline ühe mängu puhul, otsustava tähtsusega aga pikal turniiril.

14. Korvpallurite mängumaneer (nii kaitses kui ründes) peab juhenduma kohtunike tõekspidamistest, s. t. peab oskama mängida n.-ö. puhtalt ja jõumängu, vastavalt mängu juhtivate kohtunike määruste tõlgitsemisele.

15. Tuleb teha märkmeid (koguda statistilisi andmeid), neid tähelepanelikult analüüsida ja kasutada taktika kindlaks määramisel ja treeningu korrigeerimisel.

Kaitsemängu tähtsusest

Korvpallis «viis» kaitses, «viis» rünnakul — on vana deviis. Korvpallur peab oskama kaitsetegevust võrdselt ründemänguga. Sellepärast on vaja intensiivselt harjutada 1:1 mängu nii ründe- kui ka kaitsemängija seisukohalt lähtudes. Kogemused näitavad, et enamik mängijaid armastab treenida palliga, s. t. ründemängu. Treenerid peavad seda fakti arvestama ja osutama suuremat tähelepanu kaitsemängule. Kaitsemäng on just see osa korvpallist, kus enamik võistkondi (eriti meil ENSV-s) omab piiramatuid arenemisvõimalusi. Kõigil maailma parematel võistkondadel (USA, NSV Liit, Jugoslaavia) on lähemate konkurentide ees (Brasiilia, Itaalia, Poola jne.) üleolek just kaitsemängus.

1:1 olukorras palliga ja pallita vastase aktiivset katmist, jalgade tööd, hüppeviske takistamist ja tagalauavõitlust tuleb väsimatult harjutada kogu võistkonna kaitsetaktikaga. Harjutuste 1:1, 2:2, 3:3, 2:1, 3:2 jne. puhul ei tohi treeneri peamine tähelepanu olla ründajate pool (nagu tavaliselt on), vaid võrdselt ka kaitsemängijatel.

Hästi on võtnud kokku kaitsemängu seitse põhiprintsiipi Ameerika Ühendriikide 1948. a. olümpiameeskonna treener Adolph Rupp (1959, lk. 155—158), mis pole aktuaalsust kaotanud ka tänapäeval.

1. Takistage pealevisete sooritamist ja püüdke vähendada pealevisete arvu teie korvi!

2. Vähendage vastaste pealevisete tabamusprotsenti!

3. Takistage võimalikult aktiivselt igat vastaste tegevust 6 m raadiusega!

4. Likvideerige pealevisete kordamise võimalused!

5. Vähendage pallikaotusi!

6. Takistage kaugviskeid!

7. Ärge laske sööta keskmängijale!

Kollektiivse kaitsemängu kujundamisel peab treener muuhulgas lahendama järgmised ülesanded.

1. Pikakasvulise resultatiivse keskmängija katmine.

2. Väljapääs olukorrast, kus vastaste keskmängija ületab kiiruses ja liikumises teie pikakasvulise kaitsemängija ja hakkab mängima korvialusest alast eemal 1:1 vastu.

3. Määrata kindlaks meeste vahetamise põhimõtted kaitsemängus, võidelda koha pärast, et mitte lasta vastasel katet teha.

4. Õppida kahekesi atakeerima palliga mängijat, harjutada palli väljalöömist vastase käest. Täiustama vastastikust abistamist.

5. Erilist tähelepanu juhtida pikakasvulise korvialuse kaitsja mängu kvaliteedile kui kogu meeskonna kaitsemängu tsementeerijale.

6. Õigesti organiseerida tagala kindlustamine, mis algab sellel momendil, kui sooritatakse pealvise või on karta pallikaotust.

Treeningu intensiivsusest

Kõrge kvalifikatsiooniga korvpallurite treening peab lähenema mängu olukorrale (aga see ei tähenda, et treeningutel tuleb palju mängida, vaid vastupidi), see saavutatakse põhiliselt treeningute kõrge intensiivsusega.

Treeningute intensiivsust tõstavad järgmised tegurid.

1. Mängulised harjutused.
2. Harjutused üle terve väljaku aktiivse kaitse vastu.
3. Mängijate arvu ja mängija või mänguväljaku piiramine (3:3 3 min., söödumäng 3:3 võrkpallipiiride ulatuses).
4. Pallide arvu suurendamine.
5. Raskuste kasutamine mansettide ja raskete ketside näol.
6. Kaitsemängijate või ründajate arvu suurendamine või vähendamine aktiivsel tegevusel (kui suurendame ründajate arvu, asetame rõhu kaitsetegevusele ja vastupidi).
7. Aktiivsete kaitse- ja ründesüsteemide kasutamine üle väljaku mängus.
8. Täiendavate tingimuste sissetoomine (söödud ainult õhust, põrgatada ei tohi, mäng ühel jalal, korvpall hobustel, pikad mängijad lühemate ja kiiremate vastu, kiirrännakust saavutatud korv kolm punkti, ründajad saavad palli tagasi).

Psühholoogilisest ettevalmistusest

Ei tohi alahinnata psühholoogilist ettevalmistust. Võrdvõimeliste võistkondade vahelistes kohtumistes kujuneb psühholoogiline ettevalmistus otsustavaks. Psühholoogilist ettevalmistust ei saa lahutada kogu treeninguprotsessist ja seda peab läbi viima treener. Ainult igati hästi ettevalmistatud korvpallur suudab vastu seista kõige raskemale psühholoogilisele survele. Eriti tähtsaks on kujunenud psühholoogiline ettevalmistus seoses treeningukoormuste suurenemisega. Mängijad, kes on psühholoogiliselt nõrgalt ette valmistatud, ei ole võimelised kandma suuri koormusi ja nad tüdi-

nevad kiiresti. Säärased mängijad on kardetavad, nad võivad laostada distsipliini kogu meeskonnas.

Et kaitses edukalt mängida, peab mängija palju töötama ja veel tähtsam — tunnetama kaitsemängu tähtsust meeskonna edu huvides. Siin on jälle tähtis koht psühholoogilisel ettevalmistusel. Palju saaksid selles ülitähtsas lõigus kaasa aidata, korvpalluri teadvust mõjutada ajakirjandus, raadio ja televisioon. Tavaliselt tuuakse aga esile resultatiivseid mängijaid, jälgimata nende tegevust kaitses. Muidugi ei saa kaasaja korvpallis olla hea mängija nigela resultatiivsusega, halva visketabavusega. Kuid sageli ei osuta resultatiivne ja ajakirjanduses ülespuhutud mängija kaitsetegevusele erilitis tähelepanu — ta puhkab kaitses. Säärane «eeskuju» on nakatav.

Väga tähtis on kaotada vahe põhikoosseisu ja reservmängijate vahel. Igal korvpalluril peab olema võimalus end kontrollvõistlustel, ka NSV Liidu meistrivõistlustel, näidata. Sellepärast, kui on vähegi võimalik, alustada mängu erinevate koosseisudega ja lasta võistlustest osa võtta maksimaalsel arvul mängijail. Ei tohi lasta ühelgi korvpalluril tekkida asendamatus tunnet, ka mitte ära võtta lootust meeskonda pääsemiseks. Ideaalne oleks, kui meeskonda pääsemiseks oleks terve konkurents. Kahjuks seda aga meie oludes peaaegu ei ole. Asendamatus toob kaasa karistamatuse ja see viib sageli kogu meeskonna katastroofi piirini. Sellepärast peab treener võitlema kõigi olemasolevate vahenditega säärase mängijate vastu. Ta ei tohi jätta reageerimata distsipliini ja režiimi rikumistele.

Iga üksikut võistlust tuleb erilise hoolega ette valmistada juba eelolevatel treeningutel. Vajalik on ette aimata vastaste taktikat. Selleks kasutada luuret, varem peetud mängude kogemusi ja märkmeid. Nende andmete põhjal koostada võimalikult üksikasjalik plaan selle kohta, kuidas keegi peab mängima rünnakul ja kaitses. Tuleb kasutada vastaste nõrkusi, isegi sel juhul, kui see esialgu ei võimalda rakendada oma tugevaid külgi. Vaagides oma meeskonna plusse ja miinuseid, tuleb näidata teed maksimaalse resultaadi väljamängimiseks. Ei tohi jätta muljet, et ei ole võimalusi vastastega võrdset mängida ja neid võita.

Seoses üleminekuga NSV Liidu meistrivõistluste uuele süsteemile, väljasõitudega kohtadele, on korvpallis tekkinud terav probleem: oma ja võõras väljak. On tavaks saanud, et meeskonnad on kodus edukamad. Siin on tähtis mängija psüühika. Treeneril tuleb näidata ja selgitada võõral väljakul hästi esinemise võimalusi ja vajadust. See nõuab iseloomu karastamist ja mängija võitlejaomaduste tõstmist. Korvpalluritel peab olema selge, et ainult säärase mängijad võivad pääseda NSV Liidu koondmeeskonda ja seal püsida, kes mängivad kõik tähtsamad kohtumised võõral väljakul ja seega raskemas õhkkonnas. Publiku maruline oma meeskonna toetamine peaks just sundima-mobiliseerima külalisvõistlejat võõral

väljakul, mitte aga tekitama kaootilisust. Kasulik on aeg-ajalt muuta treeningupaika, et ei kodunetaks n.-ö. koduväljakuga, eriti just enne väljasõite.

Kohtunikega vaidlejatele, kaasmängijatega nurisejatele ja üldse emotsionaalsetele korvpalluritele on soovitatav kasutada n.-ö. situatsioonitreeningut. Selle põhimõtte seisab järk-järgult suuremate ülesannete andmises.

1. Mitte reageerida kohtuniku tegevusele, oma ja partnerite ebaõnnestumistele (esialgu 10—20 min.).

2. Mitmel treeningul mitte millegagi väljendada oma emotsionaalset seisundit (isegi siis, kui selleks on õigus).

3. Sama teha võistlustel.

Kokkuvõte

Tänapäeva korvpalli treeningusüsteemi iseloomustavad suured koormused, mida saavutatakse kõrge intensiivsusega harjutustega. Suuri koormusi kasutamata ei ole võimalik edu saavutada. Intensiivsuse tõstmisel on veel suur kasutamata reserv koos treeningumetoodika täiustamisega. Sääraste treeningute läbiviimisel on tähtis treeningutöö õige planeerimine, mis peab kindlustama koormuse ja puhkuse õigeaegse vaheldumise, pideva tööga kindla aluse loomise, intensiivsuse järkjärgulise suurendamise, üksikute treeningu osade (kehalise, tehnilise ja taktikalise) ratsionaalse suu-
nitluse.

Raske on leida spordiala, kus meeskonna edu niipalju oleneks treenerist kui korvpallis. Treenerid otsivad pidevalt uusi võimalusi oma õpilaste kiiremaks arendamiseks. Just treener on see, kes määrab ettevalmistuse sisu, mis proportsionaalselt peab vastama mängijate tehnilistele ja taktikalistele oskustele, kehalistele võimetele ja eeldustele. Isegi õpitu jäägitu rakendamine võistluse olukorras oleneb treeneri meisterlikkusest. Korvpalliväljakuil ei kohtu ainult võistkonnad, vaid ka treenerite loominguline oskus ja tõekspidamis-
ed. Treeneri funktsioonid ei lõpe kaugeltki mitte üksikasjaliku luurega, mänguplaani väljatöötamisega, vaid sama tähtis on meeskonna oskuslik juhtimine võistlustel. Õigeaegsed vahetused, ratsionaalne reserve kasutamine, operatiivne mänguolukordadele reageerimine, ootamatud taktikalised muudatused, vahel isegi kõige väiksema pisisasjana näiv fakt võib tasavägisel kohtumisel osutada otsustavaks.

Meeskonna juhtimine on treeneri töös väga tähtsaks teguriks. Siin võib edu olla ainult suurte praktiliste kogemuste, pedagoogiliste teadmiste ja peene intuitsiooniga isikutel. Treenerit aitab tema töös psühholoogia, füsioloogia ja spordimeditsiini aluste ning seadpäraste tundmine, nende oskuslik rakendamine.

Treener peab ajaga kaasas käima. Tal on vaja pidevalt täiendada oma teadmisi kõikvõimalike abinõudega: lugeda kirjandust, külastada teiste treenerite treeninguid, osa võtta seminaridest ja kursustest, osata kriitilise pilguga jälgida teiste meeskondade vahelisi kohtumisi. See tähendab — kvalifikatsiooni tõstmine on iga treeneri kohus!

KIRJANDUS

1. NSV Liidu Korvpalliföderatsiooni Treenerite Nõukogu metoodilised juhendid.
2. Верхошанский Ю. В. Основы специальной силовой подготовки в спорте. М., ФиС, 1970.
3. Гандельсман А. Б. Физиологические основы методики спортивной тренировки. М., ФиС, 1970.
4. Гомельский А. Тактика баскетбола. М., ФиС, 1966.
5. Линдеберг Ф. Баскетбол: игра и обучение. М., ФиС, 1970.
6. Преображенский И. Н. Команда США. — Тренируются зарубежные олимпийские чемпионы. М., ФиС, 1971, стр. 71—87.
7. Рапп А. Большой баскетбол. М., ФиС, 1959, стр. 155—158.

MÕNINGAID VÕIMALUSI KESK-PIKAMAAJOOKSJATE TREENITUSE JA SELLE DÜNAAMIKA HINDAMISEKS

A. Pisuke

Kergejõustiku kateeder

Jooksutagajärgede suurt paranemist, eriti viimasel aastakümnel, võib seostada eeskätt treeningumetoodika täiustamisega. Seejuures viiakse üha enam läbi jooksjate uuringuid, et saada informatsiooni, kuidas üks või teine treeninguvahend või nende kompleks avaldab mõju jooksjate organismile. See omakorda lubab enam teadlikult suunata treeninguprotsessi.

Millised oleksid aga näitajad, mis annaksid küllaldast informatsiooni kesk-pikamaajooksjatele vajalike võimete kohta, selles küsimuses ei ole kaugeltki selgust. Sellest tulenevalt pole ka küllaldasi andmeid (tuginedes kättesaadavale kirjandusele) nende näitajate dünaamika kohta aastase, mitmeaastase treeningu tulemusena. Paljude praktikute ja teoreetikute arvates oleksid aga vastavad andmed hädavajalikud, mistõttu selles suunas käivadki otsingud.

Kui mitmetel spordialadel, siinhulgas ka mitmetel kergejõustikualadel, on olemas siiski mõningaid iseloomulikke kontrollteste, mis küllalt hästi iseloomustavad sportlaste treenitusseisundit, selle dünaamikat, korreleeruvad hästi võistlustagajärjega, siis kesk-pikamaajooksu kohta seda väita ei saa. Tõsi, ka siin on rohkesti teste, funktsionaalseid proove. Kuid sageli on arvamused nende testide ja proovide kasutamise kohta ning tegelikud tulemused vastukäivad. Nappus valitseb testide osas, mis oleksid nii kergesti kasutatavad kui ka hästi informatiivsed.

Heidame kirjandusallikate põhjal pilgu **enamsoovitatud testidele**. Kuna kesk-pikamaajooksus esitatakse eriti kõrgeid nõudeid südame-vereringesüsteemile ning hingamis- ja tugiliikumisaparaadile, siis suur hulk teste on suunatud eespool märgitud süsteemide töövoime kindlaksmääramiseks.

Omaette küsimuseks on närvisüsteemi seisundi uurimine, mille osa ei või kaugeltki alahinnata.

Sama võime märkida ka selliste jooksutagajärgede osas arvestatavate faktorite kohta, mida käesolevas töös ei kasutata, nagu tehnika, taktika jm.

Mitmed autorid (A. Gandelsman ja K. Smirnov (1); M. Raskin, (2) G. Markovskaja (3) jt.) väidavad, et **puhkepulsi** jälgimine aitab määrata treenitusseisundit, pulsi alanemine viitab treenituse tõusule. Järelikult suurimat huvi ei paku niivõrd löögisageduse absoluutsed väärtused, kuivõrd selle dünaamika treeninguperioodi vältel. V. Vassiljeva näeb bradükardias kõige iseloomulikumat organismi kohanemise tunnust kestvaks tööks.

I. Knjazjev⁴, H. Sildmäe⁵, A. Viru ja E. Viru, J. Pärnat⁶ jt. täheldasid suuremat **tööpuhust südame löögisagedust** väiksemate funktsionaalsete võimetega isikutel.

Kindla doseeritud töö puhul on enamtreenitul madalam löögisagedus, võrreldes mittetreenituga.

H. Reindell ja W. Gerschler⁷, G. Schleusing, W. Seifert⁸, S. Letunov, R. Motõljanskaja⁹ teevad vastupidavusaladel suure panuse **südamemahule** ja nn. **vastupidavusindeksile**, väites, et need tõusevad kvalifikatsiooni tõusuga.

S. Letunov, P. Motõljanskaja jt. peavad **südame ja vererõhu** näitajaid heaks treenituse määramise vahendiks eriti siis, kui neid vaadelda dünaamikas.

G. Schleusingi ja W. Seiferti⁸ andmeil on tööpuhune maksimaalne vererõhk treenitul kõrgem. Kõrgema kvalifikatsiooniga ja treenitud sportlastel alaneb vererõhk pärast pingutust kiiremini.

V. Vassiljeva jt.¹⁰ näevad head kohanemist suhteliselt väiksemas **pulsisageduses taastumisperioodil** ning maksimaalse vererõhu suuremas alanemises 3 min. jooksul pärast tööd. E. Hanson, A. Viru ja H. Sildmäe¹¹ soovivad tööpuhuse südame löögisageduse ja vererõhu vahetunde kasutatud koormuse juures võtta aluseks vereringe ökonoomsuse hindamiseks. Nad näevad maksimaalse vererõhu tõusu prevaleerimises südame löögisageduse kiirenemise üle head kohanemist.

Mitmete autorite järgi näitab **hingamispeetus** südame-vereringe- ja hingamissüsteemi summaarse potentsiaali võimsust (E. Zelikson, A. Krestovnikov, V. Dobrovolski¹² jt.). Arvatakse, et sellega on võimalik küllaltki tõhusalt määrata organismi O₂-võla ulatust ja leelisreservi. T. Gureton¹³ näeb hingamispeetuses katset, mille abil on võimalik määrata kindlaks organismi vastupidavusvõimet lihastes tekkinud happelistele ainevahetusproduktidele. Treening, mis on suunatud leelisreservide ja vastupidavuse suurendamisele, suurendab ka hingamispeetuse kestust.

Maksimaalne ventilatsioon V. Rõškova¹⁴ järgi näitab oskust ära kasutada hingamisaparaadi (vitaalkap.) võimekust organismile esitatud kõrgendatud nõudmiste puhul. Maksimaalne ventilatsioon tõuseb tavaliselt sportliku vormi saavutamise ajaks 10—40 l võrra.

Perifeerse vere mõningate näitajate kohta võib esile tuua alljärgmist.

P. Gudž ja kaasautorid¹⁵ väidavad, et mida rohkem on **erütrotsüütides hemoglobiini**, seda enam varustatakse lihaseid hapnikuga, seda enam on eeldusi vastupidavustööks. Autorid täheldasid treenituse tõusuga erütrotsüütide hulga suurenemist veres, Hb-hulga suurenemist erütrotsüütides.

G. Schleusing ja W. Seifert⁸ aga ei täheldanud olulisi erinevusi treenitud ja treenimata sportlastel erütsüütide arvus ja Hb-hulgas. K. Rompotti¹⁶ andmeil langeb 3—6-nädalase treeningu järel Hb-hulk (vereplasma maht tõuseb), hiljem saavutatakse tasakaal ja sportlane saavutab teatud vormi. J. Pärnat²³ märgib, et erütrotsüütide arvu vähenemisele võib viia ka tugev anaeroobse suunitlusega treening, samal ajal Hb-hulk ei pruugi langeda. Kuid ka kroonilise ületreeningu puhul täheldas A. Laputin¹⁷ Hb-hulga vähenemist, mistõttu igal konkreetsel juhul tuleb arvestada kaht võimalust — kas vähenemine on plasma mahu suurenemisest või erütrotsüütide lagunemisest tingitud.

Treeningu tagajärjel täheldatakse **vere reservleelisuse** tõusu. M. Timofejevi ja B. Gippenreiteri (18) andmeil tõuseb see 10—20%. T. Netti (19) andmeil põhjustavad eeskätt just kiiremas tempos läbiviidud treeningud leelisreservide suurenemist.

Energeetilisi protsesse silmas pidades etendavad kesk-pikamaajooksudes olulist osa nii **aeroobsed** kui ka **anaeroobsed** protsessid, mistõttu funktsionaalsed proovid nii aeroobse kui ka anaeroobse töövõime kindlaksmääramiseks pakuvad suurt huvi.

Organismi aeroobset töövõimet iseloomustab eriti hästi **O₂-tarbimise maksimum ja maksimaalne O₂-pulss** (N. Volkov (20), A. Viru ja J. Pärnat (21) jt.).

N. Volkovi jt. andmeil on sportlastel O₂-pulsi arvulised väärtused suuremad kui mittesportlastel nii mõõduka kui ka maksimaalse intensiivsusega tööl.

Ka O₂-lagi on kõrgema kvalifikatsiooniga treenitud sportlastel suurem.

Anaeroobse võimekuse näitajatena tuuakse esile eeskätt **O₂-võlga ja piimhapet** (F. Henry ja C. Moor (22), N. Volkov (21), J. Pärnat (23) jt.), mis on eriti oluline 400 ja 800 m jooksus.

N. Volkov ja kaasautorid (24) ning J. Pärnat (23) leidsid, et sageli kaasnevad kõrgemale aeroobsele töövõimele ka suuremad anaeroobse töövõime näitajad.

Üldiselt tunnustatakse seisukohta, et piimhappe hulga maksimaalväärtused sõltuvad töö intensiivsusest ja treenitusseisundist (N. Jakovlev, N. Jananis, A. Korobkov — 25).

Eespool toodu ja treeningupraktika põhjal kerkisid üles küsimused:

1. Millised on eespool käsitletud näitajate arvulised väärtused keskmise kvalifikatsiooniga jooksjail?

2. Milline on nende näitajate seos võistlustulemuse, töövõime või treeningu mõningate näitajatega? Millised neist oleksid enam-informatiivsed?

3. Kuidas muutuvad mõningad meie poolt valitud näitajad treeningu tagajärjel?

Nende küsimustele vastamiseks viidi läbi spetsiaalsed vaatlused.

Viiekümne seitsmel nais- ja meesjooksjal (kesk-pikamaajooksjal) viidi 2—4 korral 1,5—2-kuiste intervallidega läbi uuringud. Meesjooksjaid uuriti seejuures neljal, keskmise kvalifikatsiooniga naisjooksjaid samuti neljal, algajaid naisjooksjaid kahel korral. Uuringud viidi läbi TRÜ Lihastalitluse Laboratooriumis sealse kollektiivi kaasabil.

Töövõime näitajatest võeti vaatluse alla: a) 3-minutiline tööveloergomeetril (maks. pöörete arv); b) 500/1000 m jooks vastavalt naistele ja meestele ning c) vahetult laboratoorsele uuringule järgnenud võistlushooajal saavutatud parim tagajärg. Saadud tulemused töötati läbi matemaatilisel-statistilisel. Vaatlustulemused on toodud tabelis nr. 1.

Koheselt tuleb märkida, et üksiknäitajaid, mis kümnel erineval mõõtmisel alati korreleeruksid kas tagajärgjega või töövõimega veloergomeetril, me ei täheldanud. Küll aga esines väga erinevaid seoseid ja seoste kombinatsioone erinevatel vaatlustel.

Töötamisel veloergomeetril esines algajail naisjooksjail mõlemal korral usutav seos töövõime ja vitaalkapatsiteedi vahel (see esines ka meesvaatlusaluste grupil ühel vaatlusel). Maksimaalne ventilatsioon andis usutavad korrelatsioonid kahel juhul, südame maht kahel juhul, pöörete arvu ja kehakaalu suhe neljal korral, Brocca indeks neljal korral (sellest kolmel korral negatiivse seose) — kõik neli korda esines see naisjooksjail.

Ilmselt suhteliselt suurema kehakaaluga ja lühemal jooksjail on veoergomeetril töövõime suurem.

500/1000 m jooksu kasutati 6 vaatlusel. Ühel juhul (algajad naisjooksjad) tuli ilmsiks usutav seos jooksu tagajärje ja pöörete arvu vahel.

3 korral andis TPS usutava seose, kahel korral maksimaalne ventilatsioon.

Parim tagajärg korreleerus naisjooksjail kolmest võimalikust kahel korral usutavalt maksimaalse ventilatsiooniga, meestel esines samasugune seos vastupidavuse indeksi, TPS-i ja tagajärje vahel. Siit kerkib küsimus, kas mitte naisjooksjail, kelle rindkere ja tõenäoliselt ka hingamislihased on vähem arenenud kui meestel, pole mitte hingamislihaste tööjõudlus küllaltki oluliseks teguriks sportliku saavutusvõime määramisel keskmajooksus. Hingamisaparaadi funktsionaalsete näitajate võrdlemisel huvitas meid küsimus, kas maksimaalse ventilatsiooni ja vitaalkapatsiteedi vahel

TRÜ keskmajaajooksjate (N ja M) mõningate vaatlusandmete võrdlus
(ettevalmistava perioodi lõpu uuring)

Tabel 1

	Vaatlusandmed	Mehed	Naised	$d \pm m_d$	t	P	Nihked võrreldes ettevalm. perioodi alguse uuringuga	
							M	N
1.	Vanus	21±0,5	21±0,6	0				
2.	Treeningustaaž	5±0,6	6±0,4	-1±0,7	1,35	>0,05		
3.	Pikkus	176±1,5	166±1	10±1,8	5,62	<0,01		
4.	Kehakaal	69±1,9	59±10,6	10±2,2	4,55	<0,01	-2	0
5.	Puhkepulss	50±1,3	57±1,2	-7±2,24	3,12	<0,01	-5	-5
6.	Kopsumaht	5,1±0,15	3,3±0,08	1,8±0,17	10-6	<0,01	+0,2	+0,1
7.	Maksimaalne ventilatsioon	154±4,3	123±4,8	31±6,52	4,76	<0,01	+48	+52
8.	Hingamispeetuse kestus	112±10,1	67±4,2	45±10,9	4,14	<0,01	+16	+15
9.	Oksühemoglobiini %	72±3,4	86±1,8	-14±3,87	3,62	<0,01	-8	-8
10.	Maksim. RR enne tööd	127±8,3	121±1,8	6±8,51	0,70	>0,05	+5	-2
11.	Minim. RR enne tööd	80±2,1	80±1,7	0			-14	-14
12.	Pulss enne tööd	72±2,7	88±3,9	-16±4,74	3,37	<0,01		
13.	TPS	399±6,8	416±377	-17±11	1,55	>0,05	-3	-7
14.	Pulss töö lõpul	182±2,0	182±1,9	0			+2	0
15.	Maks. RR töö lõpul	211±4,1	186±3,3	25±5,26	4,75	<0,01	+20	+2
16.	Südamemaht	931±34,3	668±17,6	263±38,5	6,83	<0,01	+101	+55
17.	Reservelelisus	57±0,78	55±1,02	2±1,27	1,57	>0,05	0	+3
18.	Erütrots. arv (mil/mm ³)	4,8±0,11	4,11±0,11	0,69±0,156	4,36	<0,01	+0,27	+0,03
19.	Hemoglobiini %	83±1,35	79±1,43	4±1,96	2,22	<0,05	-1	-2
20.	Pöörded veloergo- meetril	338±3,2	245±3,9	93±5	18,6	<0,05	+30	+20

esineb korrelatsioon. Usutav korrelatsioon oli meestel ja algajail naisjooksjail. Võib arvata, et usutava korrelatsiooni esinemine oleks loomulik kõigil vaatlustel. Mitteesinemise põhjuseks võivad olla kas oskamatus maksimaalselt ventileerida või muud tegurid, mille puudulikkus ei võimalda vaatlusalusel oma kopsumahtu ära kasutada maksimaalseks ventileerimiseks (näit. hingamislihaste nõrkus, ebaotstarbekas vahekord hingamissageduse ja hingamis-mahu vahel jm.). Vähenes korreleerumine veloergomeetril töövõime ja jooksutagajärje vahel keskmajooksus püstitab küsimuse, kas selle põhjuseks ei ole mitte see, et jooksmisel tuleb iga sammuga viia edasi oma keharaskust, mistõttu erinevused keha raskuses võiksid olla korrelatsiooni välistajaiks jooksu tagajärje ja pedaalipöörete vahel. Kuid statistiliselt usutav korrelatsioon puudus ka pedaalipöörete arvu ja kehakaalu jagatise ning jooksutagajärje vahel.

Nähtavasti on korrelatsiooni puudumine seotud küllaltki oluliste erinevustega liigituskoordinatsioonis. Jooksu tagajärgede puhul soodustavad hästi väljakujunenud liigutusvilumused organismi võimete täielikumat ärakasutamist. Sellised soodsad seosed puuduvad aga meie vaatluskontingendil suhteliselt võõrama kehalise tegevuse, jalgratta pedaalitallamise juures.

Korrelatsiooni puudumine jooksutagajärje ja pedaalipöörete arvu vahel ei välista tööd veloergomeetril ja seejuures registreeritud näitajaid jooksjate funktsionaalsete võimete ja selle dünaamika efektiivse esiletõojana. Maksimaalse pingutuse puhused nihked südame-vereringesüsteemi näitajais toimuvad siin analoogiliselt jooksule. Pealegi on siin mõõtmisi lihtsam läbi viia.

Meie poolt valitud mitmesuguste organite ja süsteemide funktsionaalsete jm. näitajate võrdluse põhjal järeldame, et kuigi mõningad näitajad (TPS, puhkepulss, vastupidavuse indeks, maksimaalne ventilatsioon, vitaalkap., südamemaht jt.) iseloomustavad küllaltki hästi kesk-pikamaajooksjate organismi töövõimet ja selle dünaamikat, ometi pole nelja erineva vaatlusseeria analüüsi põhjal alust väita, et mingi üksik näitaja eraldi võetuna oleks lineaarses seoses tagajärjega kesk-pikamaajooksus ning et ainuüksi seda võiks kasutada jooksja vastupidavuse ja selle dünaamika nn. baromeetrina. Eespool öeldu räägib komplekssete uuringute kasuks, mille raames aga südame löögisageduse (siinhulgas ka puhkepulss, TPS jt.), vastupidavuse indeksi, maksimaalse ventilatsiooni ja arteriaalse vererõhu näitajad kompleksis iseloomustavad täielikumalt vastupidavust ja selle dünaamikat. Seejuures on huvitav märkida, et TPS-i võib kasutada nii maksimaalse kui ka doseeritud töö puhul (kaheksast uuringust kuuel korral esines küllaltki kõrge usutav seos maksimaalse ja doseeritud tööpuhuse TPS-i vahel («r» varieerus 0,580—0,773 vahel)). Järelikult ei ole meil alati vaja teha maksimaalset pingutust, et saada ülevaadet

südame-vereringesüsteemi taastumise võimest ja töövõimest. Enamasti piisab kindlast doseeritud tööst, mis peaks olema mitte liialt kerge ega liialt raske, kõigile uuritavaile aga jõukohane.

Selle mooduse eelis — läbiviimise lihtsus ning mõõtmise läbiviimise võimalus loomuliku sportliku tegevuse juures kogu treeningugrupile.

Südame-vereringe- ja hingamisaparaadi kõrval etendavad olulist osa jooksuga otseselt seotud lihaste töövõime ja jõudlus.

Kuivõrd kere ning tugi-liikumisaparaadi üksikute lihasrühmade suhteline jõud on seotud keskmaajooksu tagajärjega, viidi selle selgitamiseks läbi koos Kehakultuuriteaduskonna lõpetanu M. Kuršiga lihasrühmade jõu mõõtmine 26 mees-keskmaajooksjal. Kasutati H. Ungeri (26) poolt lihtsustatud A. Korobkovi, G. Tšernjajevi ja V. Tretjakovi meetodikat.

Arvutati korrelatsioonikoefitsient üksikute lihasrühmade suhtelise jõu ja tagajärje vahel.

Selgus, et keskmaajooksjail omavad kõige olulisemat tähtsust taldmiste painutajalihaste ($r = -0,77$), puusaliigese painutajalihaste ($r = -0,52$), kere ja puusaliigese painutajalihaste ($r = -0,40$) ja kere ja puusaliigese sirutajalihaste ($r = -0,40$) jõud.

Siinjuures täheldati, et madalama kvalifikatsiooniga jooksjail esineb suurem seos kui kõrgema kvalifikatsiooniga jooksjail. Kõik eelõeldu lubab järeldada, et keskmaajooksjail tuleb treeningus muu kõrval pöörata suurt tähelepanu eeskätt eelnimetatud lihasrühmade arendamisele.

Eelõeldu püstitab ka küsimuse, kas juba väljakujunenud jooksjail on vajadus üldise kehalise ettevalmistuse (ÜKE) raames tegelda mitmed tunnid nädalas igasuguste üldarendavate harjutustega kaalutlusel, et viimane on tunnistatud vajalikuks ja et nii paljud jooksjad teevad seda. Meie arvates on jooksjaile hädavajalikud harjutused järgmised.

1. Kordushüpped tasasel pehmel pinnasel, lumes, treppidel.
2. Mitmesugused variandid kõrge põlvetõstega jooksu, korduvad põlvetõsted lisaraskusega, kummidega.
3. Kõikvõimalikud harjutused kõhu- ja seljalihastele, kasutades varbseina, liivakotte, tõstekangi jne.

Millisel tasemel on suhteliselt kõrgema kvalifikatsiooniga kesk-pikamaajooksjate (I järk — rahvusvaheline meister) aeroobse ja annaeroobse võimekuse ning töövõime mõningad näitajad, kuidas need muutuvad mitmeaastase treeningu tagajärjel, selleks viidi läbi aastatel 1969—1972 12 kesk-pikamaajooksjal vastavate näitajate mõõtmised. Funktsionaalsed uuringud viidi läbi TRU Lihastalitluse Laboratooriumis meditsiinikandidaat J. Pärnati poolt, viimasel kahel aastal aspirant A. Nurmekivi aktiivsel osavõtul. Uuringutesse lülitusid ka üliõpilased L. Nõmm, H. Järviste jt.

Treeningukokkuvõtete ja -päevikute põhjal tehti kindlaks treeningumaht, võistlustagajärjed jm.

Seoste leidmiseks võeti vaatluse alla ka mõningad treeningunäitajad (treeningumaht, -kordade arv jm.). Oleme kaugel sellest, et näha treeningumahus jooksutagajärge otsustavat ainufaktorit, ning teame, et viimase osas on määravad suur kompleks nn. tegureid. Ometi meie arvates vähemalt jooksjate ettevalmistuse teatud astmel on ka maht üks olulisemaid näitajaid, seda muidugi juhul, kui treeningu doseerimine põhimõtteliselt toimub õieti (viimane on omaette oluline küsimus). Mahu kui ühe jooksutagajärge otsustava komponendi valimine uurimisobjektiks õigustab end ka seetõttu, et viimane on kergesti registreeritav ja regulaarselt jälgitav.

Lõpuks, rõhutame, et kuna vaatlusalusteks olid TRÜ kesk-pikamaajooksjad, siis kõik allpool toodud mõtted käivad antud juhul eeskätt nende kohta. Vaatlusaluste suhteliselt väike arv manitseb meid mitte tegema suuremaid üldistusi, kuigi kasutame statistilisi meetodeid.

Kokku viidi läbi kuus põhilist uurimisseeriat (ettevalmistava perioodi algul ja lõpul). Uurimistulemuste hindamisel märgime koheselt, et me ei ole (see käib ka eespool toodud vaatlusseeriade kohta) küllaldaselt kompetentsed lahti mõtestama kõigi näitajate, nähtuste füsioloogilist mehhanismi, selles osas jääme põhiliselt konstateerivale tasemele. Samal ajal pakub meile suuremat huvi pedagoogiline külg.

Meie vaatlustulemustel aeroobse töövõime suhtes oli enamikul juhtudel tendents suurenemisele, võrreldes ettevalmistava perioodi algusega. Seda aga sellel treeninguetapil taotletigi, see viitab üldjoontes treeninguprotsessi õigele juhtimisele. Siinjuures olulisi erinevusi O₂-tarbimise ja hapnikupulsi osas kesk- ja pikamaajooksjate vahel ei täheldatud.

Meie poolt on võetud kasutusele nn. treeningumetoodika (lähtudes meie vabariigi kliimatilistest tingimustest), kus ettevalmistava perioodi põhiülesandeks on eeskätt aeroobse võimekuse arendamine, kusjuures ettevalmistava perioodi algul arendatakse eeskätt üldist vastupidavust. Ettevalmistava perioodi keskel lülitatakse sisse ka treeninguvahendid, mis arendavad erialast vastupidavust; perioodi lõpul aga hakatakse kasutama harjutusi, milles ülekaal kaldub vahendeile, mis arendavad erialast vastupidavust.

Kui perioodi algul ja keskel põhiliste treeninguvahendite kasutamine oli keskmaajooksjail analoogiline pikamaajooksjatega (erinevused mõningal määral mahus ja intensiivsuses), siis perioodi lõpul on erinevused suuremad. Keskmaajooksjatele lülitatakse sisse treeninguvahendeid anaeroobse võimekuse arendamiseks (lähtudes energia tootmise iseärasusest kesk- ja pikamaajooksus). Seejuures ei tohi vähemalt sellel perioodil lõivu maksta aeroobse võimekuse arvel.

Jälgides üksikuid näitajaid näeme, et TPS-i madalamad väärtu-

sed saadi pikamaajooksjail, kuid ka tööpuhused maksimaalsed pulsväärtused olid viimastel väiksemad, südame suhteline maht aga suurem. Võib arvata, et pikamaajooksjail töötab süda suurema löögimahuga, millega saavutatakse töötavate organite adekvaatne varustamine verega.

Südame suurim absoluutne maht oli meistrijärguga maratoni jooksjal M. K. 1310 cm³, suhteline maht aga rahvusvahelisel meistril A. N. 19,5 ml/kg, seejuures vaatlusperioodi suurim südamemahujuurdekasv oli samuti esimesel sportlasel — 370 cm³. On huvitav märkida, et treeningu katkestamisel pikemaks ajaks tervislikel põhjustel alanes südame maht keskmaajooksjal L. K. 234 cm³ võrra. Kõrgeim O₂-lagi oli A. N. 85 ml/kg.

Hapnikuvõla suurim väärtus kesk-pikamaajooksjate grupis oli ka 800 meetris parimat aega näidanud keskmaajooksjal, suurim absoluutne väärtus (7,04 l) aga oli taas kõrge kvalifikatsiooniga pikamaajooksjal. Viimane seejuures näitas keskmaadistantside hulka kuuluval 1500 m distantsil ka parimat aega. Märgime, et 1500 m distantsil on N. Volkov registreerinud ulatusliku hapnikuvõla (51%). Keskmaajooksjail võib täheldada hapnikuvõla suurenemist kevadest sügiseni, mis on ka loomulik, kuna just võistlusperioodil kasutatakse kõige enam treeninguvahendeid anaeroobse töövõime tõstmiseks (ka võistlusdistantsil esineb siin ulatuslik hapnikuvõlg (N. Volkovi andmeil 800 m jooksus 77%)). Pikamaajooksjail esineb aga vastupidine tendents, kuigi väikesel määral. Ilmselt sõltub siin võistlustagajärg eeskätt aeroobsest võimekusest, mis võistlusperioodil arvatavasti veelgi paraneb. Usutavat seost O₂-võla ja tagajärje vahel 1969. a. uuringu tulemustes võib ehk seletada ka sellega, et sellel aastal pikamaajooksjate gruppi arvatud jooksjad startisid hooajal sageli ka keskmaajooksudes, kasutades küllalt palju vastavaid treeninguvahendeid. Ei tohi aga ka unustada taas N. Volkovi väidet, et näiteks 5000 m jooksul tekib 27% -ne hapnikuvõlg.

Kerkib üles küsimus, kas valitud töörežiimi juures veloergomeetril töötades kõik jooksjad suudavad saavutada hapnikuvõlga, mis esineb jooksutingimustes. Viimase kahtluse kutsuvad esile ka suhteliselt madalad keskmised piimhappe väärtused. Ka need näitajad on aga suuremad just kahel eespool toodud jooksjal, kellel esinesid kõrgemad O₂-võla väärtused.

Lihaste anaeroobne võimsus (Margaria testi alusel) on keskmaajooksjail suurem kui pikamaajooksjail ning näitab esimestel pidevat tõusutendentsi (noorte jooksjate puhul on see loomulik, kuna suurenevad nn. kiiruslikud-jõualased näitajad), samuti tõuseb spordimeisterlikkus.

Kuigi ka pikamaajooksjail esineb aastast aastas keskmiste pidev tõusutendents, on ometi viimastel kevadistel mõõtmistel saadud väärtused väiksemad kui sügiseseid näitajad. Põhjus peitub siin

arvatavasti suuremahulises aeroobses treeningus just ettevalmistava perioodi lõpul; intensiivsemate treeninguvahendite kasutamine kutsub esile tõenäoliselt ka lihaste anaeroobse võimekuse tõusu.

Erütrotsüütide arvu ja Hb-hulga osas lähevad meie andmed kokku G. Schleusingi ja W. Seiferti seisukohtadega, mille kohaselt erineva treenitusega sportlastel ei täheldata olulisi erinevusi ülal-märgitud näitajais. Muidugi jääb meie vaatluste kontingent napiks ulatuslikeks järeldesteks.

Eespool käsitletu põhjal võib konstateerida vaid üksikuid olulisi nihkeid näitajais. Võib arvata, et kuna tegemist on jooksjatega, kellel enne vaatlusperioodi algust oli seljataga juba mitmeaastane süstemaatiline erialane treening, ei väljendu nihked vaadeldud näitajais ulatuslikult.

Mitmel juhul takistab statistiliselt usutava nihke konstateerimist üksiknäitajate suur varieeruvus. Pidev paranemistendents oli südamemahul, vastupidavuseindeksil. Ka O₂-pulss ja O₂-lagi üldjoontes tõusid, kusjuures eriti selgelt väljendub paranemine sügisest kevade suunas. Ilmselt peakski suuremat huvi pakkuma lisaks mitmeaastasele jälgimisele eeskätt «sügis-kevad»-muutused. Korrelatiivsete seoste uurimisel huvitas meid eeskätt küsimus, millised näitajad korreleeruvad jooksutagajärgedega. Kolmel aastal järjest korreleerus üldkilometraaž usutavalt võistlustagajärgega.

Ülalkäsitletud seose korrelatsioonikordaja väga kõrged väärtused (0,81—0,88 piires) viitavad sellele, et meie uurimiskontingendil ja kasutatud nn. treeningusüsteemi juures kindlustab tagajärgede arengu just treeningumahu suurendamine. Kuna üldine kilomeetraaž jääb enamikul jooksjail maailma parimate standardist maha, on meie jooksjail suured perspektiivid tagajärgede parandamiseks juba ainuüksi treeningumahu suurendamise arvel (unustamata muidugi vahekorda intensiivsusega).

Omaette küsimus kerkib juhul, kui jõutakse nn. kriitilise piirini (meie arvates 7000 km aastas). Samas aga esineb küllaldaselt näiteid, kus parimad pikamaajooksjad saavutavad 10 000-se aasta-kilometraaži.

Kolmel korral korreleerus O₂-pulss usutavalt tagajärgega, mis viitab sellele kui olulisele näitajale. Treeningute arvu korreleerimine tagajärgega kolmel korral lubab paralleele tõmmata kilomeetraažiga. On ju võimatu kasutada suurt treeningumahtu väheste treeningute arvuga. Siinjuures kaldume toetama neid autoreid, kes soovivad harjutada pigem suurem arv kordi nädalas kui vastupidi ning seejuures väga suure koormusega. (Meie vaatlusalused harjutasid 6—10 korda nädalas). Negatiivse seose ilmsikstulek Margaria testi ja tagajärje vahel ($r = -0,58$) sunnib arvama, et kui eelmärkitud test võib olla oluliseks testiks sprinteritel, mõningal juhul ehk ka «400—800 m tüüpi» keskmaajooksjail, siis pikamaajooksjail see näitaja on ebaoluline. Vähe sellest, pikamaajooksjail

on eeliseks suhteliselt väiksem kehakaal, ilmselt ka väiksem lihasmass. Samas pööratakse treeningutel ka vähem tähelepanu vastava võimsuse arendamisele.

Kokkuvõtteks võib öelda, et meie poolt valitud kesk-pikamaajooksjate võimekuse hindamise kontrollkatsete tulemused lähevad rea näitajate puhul kokku kirjandusallikais esile toodud treenitud sportlaste, ka kesk-pikamaajooksjate tulemustega. (Er. arv, Hb-hulk, südameaht, vitaalkap. jm.), rea näitajate osas ei olnud kättesaadavad võrdlusmaterjalid (Margaria test, TPS jm.), seda just kesk-pikamaajooksjate osas.

Taas peame konstateerima, et korrelatsioonianalüüs ja üksikmõõtmiste tulemused räägivad komplekssete uuringute kasuks, kusjuures need aitavad treenerit sportlaste treeningukoormuse doseerimisel.

Taoliste uuringute läbiviimine regulaarselt mitme aasta vältel annab võimaluse hinnata kasutatud treeningu õigsust. Arvame samuti, et tänu taoliste uuringutele ja selle alusel treeningu korrigeerimisele, võttes arvesse uuringute tulemusi, õnnestus meil küllaltki parandada uurimiskontingendi võistlustulemusi. Omaette küsimuseks on ühe või teise kasutatava treeninguvahendi toime hindamine, kus taoline uuring on hädavajalik (kasutasime seda intervallmeetodi, raskendatud tingimustes treeningu jm. uurimiseks). Kõige selle teostamiseks on vaja aga laboratooriumi. Seal, kus taolised tingimused puuduvad, peab ilmselt piirduma puhkepulsi, TPS-i (nii maksimaalse kui doseeritud töö puhul) ja stepfesti kasutamiselega. Ka Hb-hulk ja Er. arvu dünaamika jälgimine on paljudes kohtades võimalik. Arvame, et ka nende kergesti läbiviidavate testidega saab küllalt tõhusalt hinnata treenitust ja selle dünaamikat.

Eeltoodu oli tagasihoidlik katse kirjandusallikate, praktika jm. põhjal leida sobivaid funktsionaalseid proove ehk kontrolltsete ühele nn. vastupidavusalale — kesk-pikamaajooksule. Statistiliste meetodite kaasabil püüti leida mitmesuguseid seoseid vastavate näitajate vahel. Lahtisi küsimusi on aga palju. Kindlasti on ka paremaid teste. Otsingud jätkuvad.

KIRJANDUS

1. Гандельсман А., Смирнов К. Спорт и здоровье. М., 1963.
2. Раскин М. В. Пульс и кровяное давление при тренировке. — Труды ГЦНИИФК. О научных основах тренировки, 1941, 4, с. 131—151.
3. Марковская Г. И. Влияние спортивной тренировки на минутный и ударный объем сердца. Канд. дисс. М., 1953, с. 153.
4. Князев И. И. Радиотелеэлектрокардиографические исследования больших физических нагрузок. — Теория и практика физ. культуры, 1962, № 6, с. 65—68.
5. Sildmäe, H. Treeningu mõju nais-suusataja funktsionaalsetele näitajatele. — Eesti NSV tead.-met. konverents naiste kehalise kasvatuse ja spordimetoodika küsimustes. Tln., 1964., lk. 21—22.

6. Viru, A. A., Viru, E. A., Pärnat, J. K. Südame-veresoonte ja hingamisüsteemi talitluse dünaamika kui treenituse kriteerium. — VI vabariikl. tead.-prakt. konverents, spordimeditsiini ja ravikehakultuuri küsimustes pühendatud Eesti NSV 25. aastapäevale. Ettekannete materjalid. Tln. 1965, lk. 16—17.
7. Reindell, H., Gerschler, W. Das Intervalltraining. Physiologische Grunclagen praktische Anwendungen und Gefährdungsmöglichkeiten. München, 1962.
8. Schleusing, G., Seifert, W. Die Einwirkung von Training und Belastung auf das Blutbild. — Medizin und Sport, 1965, Nr. 4, S. 101—104.
9. Летунов С. П., Мотылянская Р. Е. Спорт и сердце. М., 1966, стр. 17—18.
10. Васильева В. В., Китаев В. Ф., Степочкина Н. А. Исследование сердечно-сосудистой системы пловцов. — Теория и практика физ. культуры, 1964, № 6, с. 42—45.
11. Hansson, E., Viru, A., Sildmäe, H. Vereringenäitajate muutused kiiruslike ja kiiruslik-vastupidavuslike pingutuste puhul. — Eesti NSV vabariikl. tead. met. konverents kehakultuuri ala. Konverentsi ettekanded. Tln. 1961, lk. 46—54.
12. Зеликсон Е. Ю., Крестовников А. Н., Добровольский В. К. Врачебный контроль при занятиях физической культурой. М., 1937, 258 с.
13. Cigaret, T. K. Physical Fitness Appraisal and Guidance. St. Luis. 1947.
14. Рыжкова В. Максимальная вентиляция легких как метод определения тренированности и перетренированности спортсменов. — Спортивная медицина. Труды XII юбилейного международного конгресса спортивной медицины. Москва, 28 мая — 4 июня 1958 г. М., 1959, с. 157—160.
15. Гудзь П. С., Лапутин А. Н., Соболев Л. В., Кириенко Н. П. Некоторые морфологические данные к механизмам развития мышечной деятельности. — Материалы симпозиума по вопросам двигательной гипоксемии. Алма-Ата, 1965, 9 с., Напечат. на ротаторе.
16. Rompotti, K. The Blood Test as a Guide to Training. — Trak Technique 1960, Nr. 1. pp. 7—8.
17. Лапутин А. Н. Морфология селезенки и крови в условиях повышенной физической деятельности. — Материалы научн. конференции по физиологии труда, посвящ. памяти А. А. Ухтомского. Л., 1963, с. 208—216.
18. Тимофеев Н. В., Гиппенреймер Б. С. Физиология человека. М., 1956, с. 168—203.
19. Nett, T. Der Lauf. Berlin, 1961. 277 S.
20. Волков Н. И. Биохимические основы выносливости спортсмена. — Теория и практика физ. культуры. 1967, № 4, стр. 19—26.
21. Viru, A., Pärnat, J. Kehaliste harjutuste füsioloogia praktikum. Tartu 1970, lk. 63.
22. Henry, F. H., J. C. De Moor. Lactic and alactic oxygen consumption in moderate exericer of graded intensity. — S. Appel Physiol 1956, 8, (6) pp. 608—614.
23. Pärnat, J. Vereringe ja hingamissüsteemi talitus ning happeelistasakaalu muutused kasvavate koormuste tingimustes. — Dissertatsioon med. teaduste kandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Tartu 1970.
24. Волков Н. И. и др. Внешнее дыхание, газообмен и выносливость. — В сб. Выносливость у юных спортсменов. М., 1969, стр. 21—67.
25. Яковлев Н. М., Коробков А. В., Янанис С. В. Физические и биохимические основы теории и методики спортивной тренировки. М., 1960, стр. 276—316.
26. Unger, H. Kuidas lihtsalt ja täpselt jõudu mõõta. — Kehakultuur, 1966, nr. 17.

KEHALISTE HARJUTUSTE ORGANISATOORSED JA METOODILISED ISEÄRASUSED KESK- JA VANEMAEALISTE TERVISEVÕIMLEMISES

U. Sahva

Võimlemise kateeder

Tugev tervis on peamine ja vältimatu eeldus inimese kehaliste ja vaimsete omaduste arendamisel ja kujundamisel. See on orgaaniline seos, mis avaldub inimese võimes loovalt osa võtta ja töötada järjest arenevates, keerulisemates ja seetõttu ka raskemates ühiskondlikes suhetes ja tootmisprotsessides. Tänapäeva teaduslik-tehniline progress esitab kaasaja inimesele järjest suuremaid nõudeid, sest inimene ise on ja jääb ühiskonna tähtsamaks tootlikuks jõuks. See kõik aga eeldab, et inimese kehaliste võimete arendamisele tuleb osutada üha suuremat tähelepanu. Paljud praktikud ja teadlased ongi oma uuringutes käsitlenud neid probleeme ja püüdnud inimese kehaliste võimete arendamisega rajada teed tema kehalisele täiuslikkusele. Kuid ka siin tuleb leida üha uusi vorme, mis oleksid täielikus vastavuses uute ülesannetega ja aitaksid kaasaja tasemel lahendada väga olulisi sotsiaalseid probleeme.

Sisuliselt pole probleemid uued, uued on vaid situatsioonid, milles inimene viibib või hakkab viibima, tema igapäevane tegevussfäär. Sellega seoses esinevad muutused väärivad aga kõige tõsisemat tähelepanu ja suurt rakendusoskust kehakultuuri seisukohalt. Nn. mototeraapilise raviga, tema kaasabiga, suudetakse kõige kiiremini, efektiivsemalt ja tihti ka ainsa meetodina võidelda seni veel kahjulikult mõjuvate tegurite vastu.

Nii ongi paljud teadlased, nende hulgas V. V. Belinovitš /2, 3/, I. V. Muravov /13/, V. I. Zoldak /7/, G. I. Kukuškin /11/ ja paljud teised, ning mitmed teaduslikud asutused oma tähelepanu orbiiti asetanud just kesk- ja vanemaealiste kehakultuuriga tegelemise probleemid.

Uuriti inimese vananemisega seotud küsimusi, ealisi iseärasusi ja jälgiti kehakultuuri mõju tervise ja töövõime säilitamisel. Kahtlemata andis selleks mõjuva tõuke, eriti viimastel aastatel, uue pensioniseaduse kehtestamine, tänu millele sai enamikule vanemaealis-

test võimalikuks minna teenitud puhkusele. See aga tõi kaasa ka juhtumeid, kus vanema inimese organism nii järsku ei kohanenud uue eluviisiga ning tuli ette üpris raskeid tagajärgi.

Kirjanduse andmetele toetudes võib kinnitada, et kohanematause vältimiseks on järjest suuremas ulatuses rakendatud väga mitmesuguseid kehakultuuri vorme.

Üks massilisemaid vorme on töövõimlemine tootmistegevuses /18/, sellel on otsene seos I. M. Setšenovi aktiivse puhkuse teooria seaduspärasustega. Ja seda mitte üksnes üldises mõttes, vaid diferentseeritult, töö spetsiifikat arvestades. Mõistagi ei avalda see mõju ainult töötajale, vaid ka töörežiimi ja -tulemuste parandamisele /20/.

Vaatlusaluste probleemide mitmekülgstust aitavad valgustada ka sellised uurimused, kus lisaks töövõimlemisele on rakendamist leidnud massiliste tervistavate ürituste korraldamine ning mis on võimaldanud hinnata nende mõju töötajate kehalisele arengule /1,9/.

Meditiinilisest aspektist vaadatuna täheldatakse süstemaatilise kehakultuuri ja spordiga tegelemise mõju organismi vastupanuvõime suurendamises mitmesuguste haiguste suhtes /5/. V. I. Zoldaki /6/ andmetel põevad näiteks kehakultuurlased haigusi 3—4 korda vähem, kui need, kes ei tegele kehakultuuri ja spordiga. Kesk- ja vanemas eas see vahe suureneb aga 5—8 korrani.

Täiustamist on nõudnud ka organisatoorsed meetodid kehakultuuri ja spordi juurutamises, aga samuti uute progressiivsemate vormide rakendamine sporditöö massiliseks organiseerimiseks tööstusettevõtetes /4, 10/.

Kehaliste harjutuste mõju vaimse töö tegijale on eriti viimasel aastal olnud uurijate objektiks, kusjuures on leitud, et teatud liigutuste aktiivsus stimuleerib vaimset tööd. Soovitatud on peale võimlemisharjutuste harrastada veel kõndi, suusatamist ja füüsilise töötægemist /14/.

Ka pikaajalisuse probleemil on tugev seos kehakultuurialase tegevusega /15, 19/, kusjuures isegi võistlusmeetodite kasutamist vanemas eas on loetud küllalt sobivaks, kui need on valitud aladel õigesti korraldatud ning tervikuna osutanud positiivset mõju antud ea inimeste organismile /8/.

Eespool toodu põhjal võib järeldada, et üldjoontes on kesk- ja vanemaajalisi uuritud väga mitmes profiilis. Positiivsete tulemuste kõrval on aga analüüsitud ka sellealase tegevuse kitsaskohti, eriti neid, mille lahendamine nõuab paremaid tingimusi kehakultuurialase tegevuse korraldamiseks ning võimlemiskomplekside suuremasse vastavusse viimist töö ja inimeste eneste vajadustele. Töövõimlemine ei tohiks enam toimuda tootmisharude viisi, vaid inimeste järgi, kes seal töötavad /12/.

Suhteliselt vähem uurimist on leidnud küsimused, mis haaravad erinevate vanuste kehaliste harjutuste metoodikat, üksikute

harjutuste järgnevust tunnis ja mõningaid organisatsioonilisi küsimusi, mis on vahetult seotud tervisevõimlemise tunni kui ühe põhi-tegevuse, sisulise külje ja ka selle tunnivälise kehakultuuritegevuse valgustamisega.

Kahtlemata selleks, et orienteeruda kesk- ja vanemaealiste kehakultuurialase hariduse küsimustes, tuleb kõigepealt väga tähelepanelikult tundma õppida antud ea morfofunktsionaalseid võimeid, arvestades soolisi ja vanuselisi iseärasusi, kuid ka konkreetseid tingimusi, milles asutakse ülesannet realiseerima.

Viimastel aastatel on küll hakatud organiseerima suurepäraseid massiüritusi — matku, suusaretki, kala- ja jahimeeste üritusi jne. Kuid kõik see on perioodiline tegevus ja täidab vaid osaliselt kehakultuuri üldist eesmärki, stimuleerib seda ja sobib vahelduseks põhitegevusele — kindlale režiimile rajatud teadlikule ja plaanipärasele kehalisele tegevusele tervisevõimlemise rühmades, mida juhib metoodik või treener, ja mis on allutatud pidevale arstlikule kontrollile.

Niisiis ei saa enam paljusid sellealaseid probleeme vaadata üldistatult — kehakultuur on vajalik ja kasulik igale inimesele. Küsimusele tuleb läheneda sügavuti ja korraldada kehakultuurialane tegevus nii, et see oleks optimaalses vastavuses antud ea inimeste tervise, võimete ja vanusega ning annaks seejuures suurema kasuteguri.

Uheks tähelepanu nõudvaks küsimuseks on kehaliste harjutuste järjekord põhivõimlemise ehk tervisevõimlemise tunnis. Siin tahaksime appi võtta vaatluste kogemused, mida oleme saanud TRÜ õppejõudude meesvõimlemise rühma tegevusest 12 aasta jooksul /16, 17/.

Kesk- ja vanemaealiste kehakultuurialase tegevuse põhivormiks on kehaliste harjutuste tund. Tunnis kasutatakse lihtsaid konkreetseid ja emotsionaalseid kehalisi harjutusi, mida oma toimele vastavalt doseeritakse proportsionaalselt lihasmassiga.

Harjutuste sooritamise järjekorra aluseks on võetud lihasgruppide üldine tegevus, kuhu on koondunud kõige enam liigutuslikke komponente, s. o. millise kehaosa lihastik või lihasgrupp võtab põhilistest ja eritoimelistest liigutustest suhteliselt rohkem osa ehk omab kandvamaid funktsioone.

Nende reastamisel saamegi järgmise klassifikatsiooni.

Jalalihased, käelihased, seljalihased, külgmised saaglihased, kõhulihased, kaelalihased, rinnalihased, puusavöölihased.

Harjutuste toimet lihastele võime aga jaotada järgmiselt: elustavad (ettevalmistavad) harjutused, mille hulka kuuluvad hoo- ja lõdvestusharjutused, painduvusharjutused, jõuharjutused, vastupidavusharjutused, rahustavad harjutused.

Esitatud järjekorra aluseks võtmisel on lähtutud põhimõttest, et hoo- ja lõdvestusharjutuste kaudu ettevalmistatud lihas on vastuvõtlikum painduvusharjutustele, s. t. lõdvestatud lihast on ker-

gem venitada, painduvusharjutuste järel on lihas vastuvõtlikum jõuharjutustele, sest lihaskontraktsiooni diapasoone sellel puhul on ulatuslikum. Järgnevad harjutused vastupidavusele, kus on rakendamist leidnud üldiselt suurem arv lihasrühmi, ja lõpuks lödvestus- ja hooharjutused organismi ja lihassüsteemi rahustamiseks, üleminekuks puhkesesundisse.

Esitatud jaotused on toodud tabelis, mis näitab ära ka tervisevõimlemise tunni sisulise ja struktuurilise ülesehituse.

	I	II	III	IV	V
	ELUSTAVA TOIMELISED	VENITUS- TOIMELISED	JÕU- TOIMELISED	VASTUPID- TOIMELISED	LÕDVESTUS- TOIMELISED
JALAL					
KÄEL					
SELJAL					
KÜLJEL					
ÕLAL					
KÕHUL					—
KAELAL					—
RINNAL					—
PUUSAL				—	—
	JOOKS	HÜPLEM	JOOKS	JOOKS	KÕND

Nagu tabelist nähtub, on tervisevõimlemise tund üles ehitatud kindlas järjekorras, olenevalt lihasrühmast ja kindlale kehaliste harjutuste toimejärjekorrale. Viimaseid võiks vaadelda kui iseiseseid kontsentrisi ringe, mis lõpetavad suurema ulatusega

dünaamilise tegevusega (jooks-hüpped), olles lihassüsteemile lõdvestuseks, kuid südame-veresoonkonna süsteemile ergutajaks. Vastavalt tunni pikkusele ja harjutajate ettevalmistamisele võivad II, III ja IV ringi harjutused kordamisele tulla, kuid nüüd juba tugevama toimega harjutuste vahendusel.

Seoses sellega, et tervisevõimlemise tunni eesmärgi, üldise kehalise ettevalmistuse tagamine toimub sisuliselt ja struktuurilt veidi erinevalt kui üldkehtestatult, võime siiski vaadelda I ringi (elustavatoimelisi harjutusi) kui tunni ettevalmistavat osa, mille pikkuseks peab olema vähemalt 15 min. II, III ja IV osa võib vaadata kui põhiosa ja V kui lõpetavat osa, millele, kui järgneb saun või dušš, tuleb eraldada umbes 5 min.

Et kesk- ja vanemaerialistel langeb võime kiireks tegevuseks ja suhteliselt kauem püsivad võimed mõõdukaks harjutamiseks, mis nõuab isegi küllaldast vastupidavust, siis ei peaks ka tunni kõrval olema kõrget tippu tunni III—IV osal, vaid see peaks kujutama endast paraja kõrgusega platood üle terve põhiosa.

Harjutuste doseering ja nende sooritamise tempo peavad vastama antud vanusele ja ettevalmistusele. Keskealistele võib pakkuda rohkem harjutusi, kus pea on allpool. Vanematele harjutajatele eriti aga neile, kelle harjutamise staaž on väike, tuleb selliseid asendeid vältida, samuti ei ole siin kohased äkilised liigutused, spurdid, pidurdused ega kestvad staatilised pingutused. Selle asemel tuleb aga suurt rõhku asetada hingamis- ja lõdvestusharjutustele.

Harjutused ise peavad olema konkreetseid, nende toime igale harjutajale mõistetav. Kogemused näitavad, et keerulised ja n.ö. mittemidagiütlevad harjutused ei paku huvi harjutajatele ega pälvi soosingut.

Tunni koormuse ja tiheduse reguleerimine toimub põhiliselt harjutuste korduste arvu individuaalse suurenemise ehk vähendamise teel.

Tunnis peavad väga suurt osa etendama meetodik-treeneri oskused erineva tasemega inimestest koosneva rühma töö organiseerimiseks ja nende enesekontrolli vaatluste arvestamiseks. Ei maksa karta, et tunni jooksul on tublisti higistatud — nii see peabki olema, kuid tingimusel, et pärast ei tunta väsimust ega kurnatust.

Senised kogemused kinnitavad, et meie poolt valitud meetodid läbi viidud tunnid on kindlustanud hea enesetunde. Harjutajad, kellel oli tunni algul kaebusi, lahkusid reibastena, värsketena ja hea meeleoluga. Palju aitab kaasa muusikaline saade ja tunnille järgnev leilisaun. Viimase kasutamine on muutunud tunni lahutamatuks osaks ja on end igati õigustanud.

Kokkuvõttes tuleb märkida, et märgatavalt on harjutajatel vähenenud haigustumiste arv, suurenenud töövõime (eriti kevadsemestril), tõusnud enesetunne, suurenenud püsivus tööks. Märga-

tavalt on paranenud kehalised võimed, rüht. Paljud on hakanud tegelema hommikvõimlemisega ja jooksuga, peavad lugu kehali-sest tööst ja tegelemisest teiste spordialadega. Kehakultuuri har-rastama on toodud perekonnaliikmeid ja sõpru, isikliku eeskujuga on mõjustatud ka üliõpilasi.

Kindlasti ei saa seda panna üksi võimlemistundide arvele, oma osa on siin kogu kehakultuurialasel tegevusel (sportmängud, suu-samatkad ja turism).

Ei ole kahtlust, et sellise eduka kehakultuurialase tegevuse tagatiseks on hea ja üksmeelne kollektiiv ning tugevad traditsioonid. Väga populaarseteks on kujunenud rühmasisesed kevadised ja talvised spordimängud, kus käib tõsine sportlik võistlus mitmetel aladel. Võimlemisrühmadel on ka oma spordibaas, kus sportliku tegevuse kõrval leiab rakendamist loova mõtte realiseerimine keha-lise töö kaudu. Seni on see andnud väga positiivseid tulemusi polü-tehnilise ja kehalise ettevalmistuse täiustamise suunas.

Isiklikud kogemused töös kesk- ja vanemaealiste meeste võim-lemisrühmaga on suutnud veenda, et juba ainult üheaastase regu-laarse tegevuse järel osutus võimalikuks mitte üksnes ära hoida üldist võimete langust, vaid saavutada üldise tervise tugevdamise kõrval ka kehaliste ja funktsionaalsete võimete otsest arengut. Ja kui hea on tunnistada, et näiteks 60—65-aastase inimese morfo-funktsionaalne seisund vastab 45—50-aastase inimese vastavale seisundile. Ta tunneb end tugevana, reipana, elurõõmsana ja töö-võimelisena.

KIRJANDUS

1. Бабаева Е. А. Вопросы классификации видов труда и групп профессий применительно к задачам производственной гимнастики. Сборник ЦС Союз Спорт. Общ. и Орг. ССР НМС, ЦНИИФК, Материалы к итог. научной сессии института за 1961 г. М., 1962, стр. 183—186.
2. Белинович В. В. К основанию задач и содержания производственной физкультуры. В кн.: Материалы к итоговой научной сессии института за 1963 г. ЦНИИФК, М., 1964, стр. 278—280.
3. Белинович В. В. Как организовать производственную гимнастику. М., «ФиС», 1966.
4. Дулинскас С. П. Развитие физической культуры и особенности физи-ческого совершенства трудящихся мужчин некоторых предприятий Литовской ССР. Дисс. канд. пед. наук. Каунас, 1972.
5. Еременко Р. А. Влияние различных форм массовой физической куль-туры на частоту простудных заболеваний трудящихся промышленных предприятий. — Теор. и практ. физ. культуры, 1971, № 3, стр. 49—51.
6. Жолдак В. И. Производительность труда рабочих, занимающихся физи-ческой культурой и спортом. — Теор. и практ. физ. культуры, 1966, № 2, стр. 61—63.
7. Жолдак В. И. Движение коммунистического труда и физическая куль-тура. — Теория и практ. физ. культуры. 1967, № 5, стр. 5—7.
8. Жукова Н. Х., Захаров В. С. Влияние соревнований на лиц сред-него и пожилого возраста, занимающихся физической культурой. — Теор. и практ. физ. культуры, 1965, № 4, стр. 69—72.

9. Коробков А. В. Изменение двигательной функции у людей среднего возраста. В кн.: Физическая культура людей разного возраста. М., «ФиС», 1962, стр. 258—292.
10. Караганова М. В. Физическая культура в труде, в быту рабочих текстильной промышленности. — Теор. и практ. физ. культуры, 1965, № 10, стр. 61—62.
11. Кукушкин Г. И. Физическая культура и научно-технический процесс. — Теория и практ. физ. культуры, 1965, № 10, стр. 1—10.
12. Муравов И. В. Проблема активного отдыха в современной физиологии и физической культуре. Вопросы активного отдыха трудящихся. Киев, изд. «Здоровье», 1970, стр. 33—37.
13. Муравов И. В. Научные основы активного отдыха и гимнастики на производстве. В кн.: Физическая культура и производство. М., 1969, стр. 54—57.
14. Нагорный В. Е. Мысль и движение. М., «Сов. Россия», 1969.
15. Осипов И. Т. Задачи, содержание и методика занятий физической культурой с лицами среднего и старшего возраста. В кн.: Физическая культура для лиц среднего и старшего возраста, под. ред. И. Т. Осипова. М., «ФиС», 1961.
16. Сахва У., Маароос Я., Кару Т. Оценка адаптации сердечно-сосудистой системы и физической нагрузки у лиц среднего возраста. — Медицинские проблемы физической культуры. Вып. I. Киев, изд. «Здоровье», 1971.
17. Сахва У. Э. Динамика физического развития и изменений осанки у студентов спортивных отделений ТГУ. Дисс. канд. наук. Тарту, 1968.
18. Скрябин В. В. К вопросу о сущности и характере активного отдыха в производственных условиях. — Физкультура и спорт в системе научной организации труда. Вып. 2. Свердловск, 1971, стр. 20—23.
19. Трофимов Н. В. Урок физических упражнений для лиц среднего и старшего возраста. В кн.: Физическая культура для лиц среднего и старшего возраста, под. общ. ред. И. Т. Осипова. М., «ФиС», 1961, стр. 22—39.
20. Фейгин С. Л., Ловицкая И. В. Производственная гимнастика в системе научной организации труда предприятия. — Теор. и практ. физ. культуры, 1969, № 2, стр. 61—63.
21. Шахвердов Т. Т. Физические упражнения улучшают умственную и физическую работоспособность. — Теор. и практ. физ. культуры, 1965, № 9, стр. 4—9.

КРИТЕРИИ ОПТИМАЛЬНОСТИ ТЕХНИКИ ОТДЕЛЬНЫХ ВИДОВ СПОРТА

А. А. Вайн

Кафедра физиологии спорта

Педагогический процесс становления и совершенствования технического мастерства спортсменов является весьма сложным и многогранным. На современном уровне развития спорта техническая подготовка играет большую роль при достижении высоких спортивных результатов. Несмотря на это, еще мало изучены основы оценки уровня технической подготовки спортсменов. Если раньше оценивался уровень технической подготовленности по внешней картине движений спортсмена на основе личного опыта тренера, то в настоящее время в ряде исследований [9, 21, 26, 15, 11, 2, 3, 4, 13, 14, 22] установлены критерии оптимальности спортивной техники по фактам, которые нельзя обнаружить при визуальном наблюдении выполнения спортивных упражнений.

Отсюда вытекает проблема создания научных основ для оценки оптимальности спортивной техники. Это позволило разработать соответствующие тесты и инструментальные методы для тренерской практики. К сожалению, в литературе приведенные критерии для оценки уровня технической подготовки не имеют достаточной научной обоснованности и определены с различных аспектов даже в отношении самого понятия термина спортивной техники. По-видимому, следует и решение названной проблемы начинать с определения самого термина «спортивная техника». Имеющиеся определения термина «спортивная техника» противоречивы и иногда существенно отличаются друг от друга. Сущность понятия спортивной техники в этих определениях не отражена в полной мере.

Большинство авторов определяют спортивную технику как наиболее экономный и эффективный способ решения двигательной задачи [24, 17, 23, 18, 8, 11]. Некоторые авторы рассматривают технику как специализированную систему одновременных и последовательных движений, направленную на рациональную организацию взаимодействия внутренних и внешних сил с целью наи-

более полного и эффективного использования их для достижения возможно более высоких спортивных результатов [12, 13, 27, 5, 19]. Вышеприведенные определения не могут быть приняты как общие определения спортивной техники, так как все варианты решения двигательной задачи, которые не являются эффективными и экономными, а также не обеспечивают высоких спортивных результатов, вообще не являются техникой данного спортивного упражнения.

Довольно простое определение спортивной техники дают: А. Тер-Ованесян [20]: техника спортивного упражнения — это способ его выполнения; Ю. К. Гавердовский [7]: техника упражнения — это вариант решения двигательной задачи, избранный исполнителем произвольно или вынужденно. Возникает вопрос: сколько таких способов или вариантов решения двигательной задачи? Видимо, бесконечное множество.

На наш взгляд, описанные определения не выявляют сущность и функцию спортивной техники и не позволяют при ее исследовании поставить перед исследователем четких задач. Так и происходит в действительности. Исследуются спортсмены различной квалификации и регистрируются различные биомеханические характеристики без представления о том, что нужно, сколько нужно и для чего?

В. Б. Коренберг [16] предлагает целую систему определений понятия спортивной техники. Нужно отметить, что приведенные определения обоснованы для применения в рамках одного вида спорта — гимнастики.

Более четкое определение понятия спортивной техники дано В. Н. Тутевич [21] — «под спортивной техникой понимается система элементов движения спортсмена, позволяющая ему решать двигательную задачу».

Применение понятия системы позволяет значительно лучше раскрыть содержание и функцию этого понятия. Здесь необходимо уточнить и понятие самой системы: «системой можно назвать только такой комплекс избирательно вовлеченных компонентов, у которых взаимодействие и взаимоотношение приобретают характер взаимодействия компонентов на получение фокусированного полезного результата».

Именно потому, что в нашей концепции результат имеет центральное организующее влияние на все этапы формирования функциональной системы, а сам результат является, несомненно, функциональным феноменом, мы и назвали всю архитектуру **функциональной системой**, — П. К. Анохин [1].

Применение понятий функциональной системы позволяет более полно раскрыть содержание термина спортивной техники, а также понять роль и задачи каждой подсистемы при достижении результата движений.

При определении понятия спортивной техники нужно учитывать физические и умственные качества, а также конституционные особенности спортсмена, так как в процессе освоения и совершенствования техники они играют исключительно важную роль.

Таким образом, под общим термином «спортивная техника» нужно понимать функциональную систему движений спортсмена, при помощи которой он преобразует свои физические и умственные качества и конституционные особенности в спортивный результат.

Кроме общего понятия «спортивная техника», нужно сформулировать и понятие техники, которая обеспечивает наилучшую реализацию качеств спортсмена в спортивный результат. Назовем такую технику оптимальной.

Под оптимальной техникой нужно понимать такую функциональную систему движений спортсмена, которая позволяет наиболее целесообразно реализовать его физические и умственные качества и конституционные особенности в высокий спортивный результат и сокращает до минимума возможность получения спортивных травм, учитывая при этом общие биомеханические особенности человека, объективные механические условия окружающей среды, тактическую ситуацию данного момента и правила соревнований [25, 28].

Под спортивным стилем следует подразумевать приспособление техники конкретного вида спорта к индивидуальным особенностям спортсмена [23]. Спортивный стиль отражается во внешней картине движений спортсмена и не влияет на общие биомеханические характеристики техники. Таким образом, стиль выражается в отдельных движениях конкретного спортсмена.

Общими критериями технического мастерства являются эффективность (высокий результат) и стабильность достижения высоких результатов [9, 10].

Несмотря на то, что техника каждого вида спорта имеет свои характерные черты, можно все виды спорта по технике разделить на три группы [9, 10]. Ряд исследований [10, 26, 21, 15, 2, 3, 4, 13, 14, 22] подтверждает, что определенные биомеханические характеристики и показатели можно рассматривать как критерий оптимальности техники данного вида спорта. Для одной группы видов спорта по технике критериями являются одни биомеханические характеристики, для другой группы — другие.

Первую группу видов спорта по технике составляют виды, требующие выполнения движений заданной формы и характера — гимнастика, акробатика, прыжки в воду, фигурное катание на коньках и др. Спортивный результат в этих видах спорта выражается в баллах за точность и выразительность исполнения. Оптимальность техники отражается на кинематических характеристиках, так как спортивный результат определяется по внешней картине движений спортсмена.

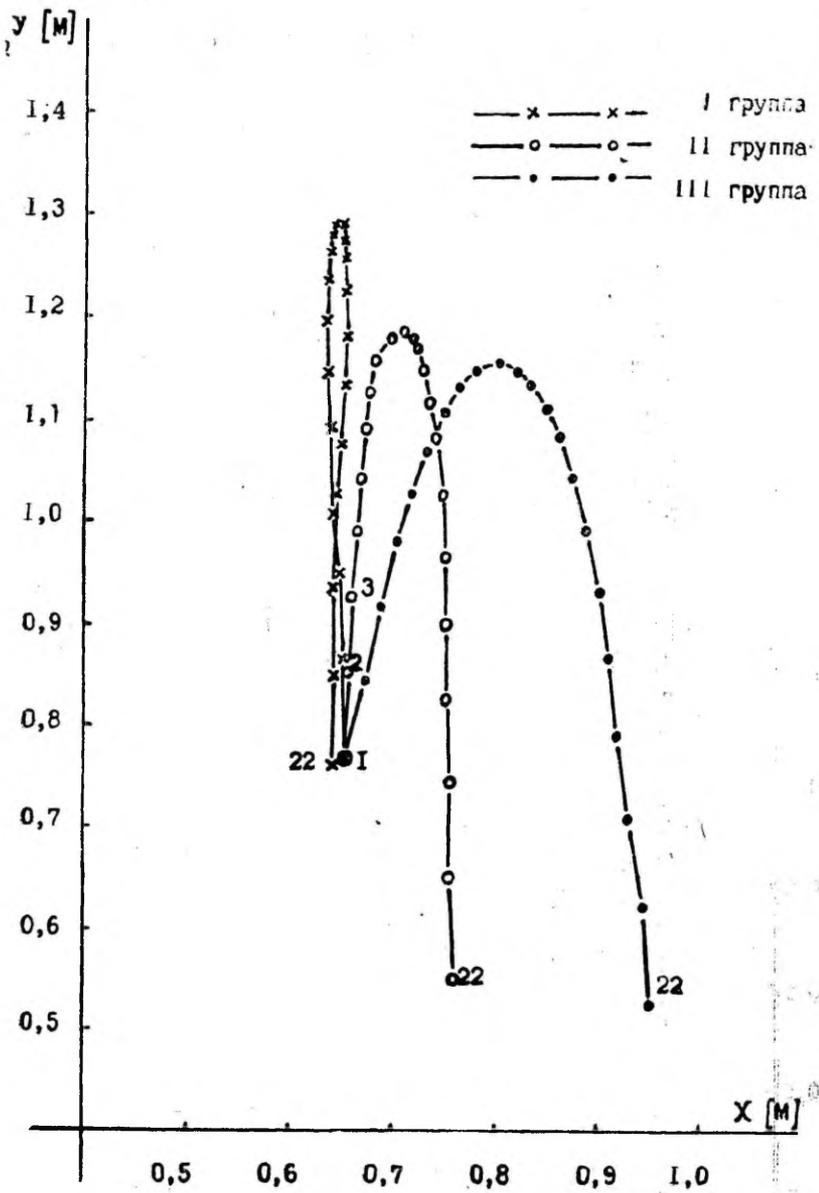

Рис. 2.

Если все проведенные эксперименты сгруппировать по полученным оценкам в три группы, чтобы в каждой из них было по 12 экспериментов, то можно по средним траекториям ОЦТ определить форму оптимальной траектории ОЦТ (рис. 2). Отсюда

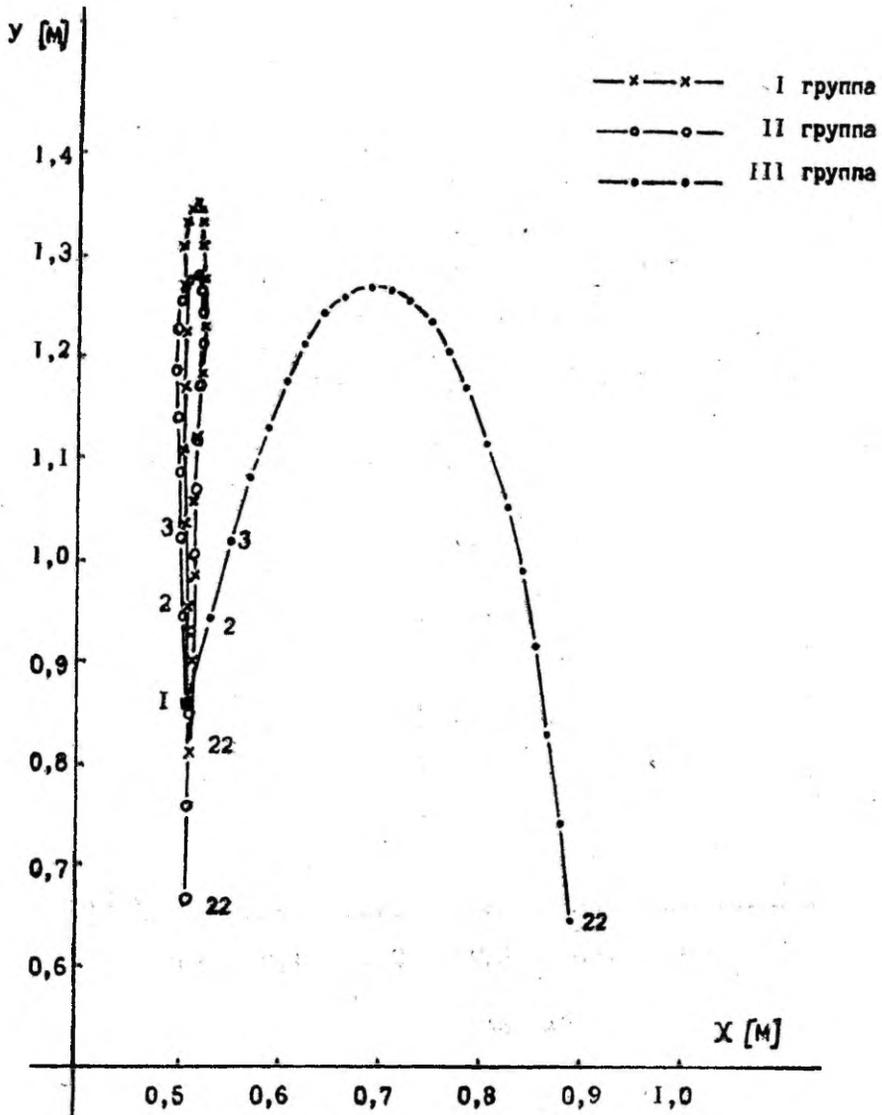

Рис. 3.

следует, что чем меньше горизонтальное перемещение ОЦТ, тем выше спортивный результат. При группировке экспериментов по ширине траектории получим, что средние спортивные результаты в этих группах имеют статистически достоверную разницу между всеми группами (рис. 3, таблица 1). Высота прыжка вверх с места не имеет статистически достоверной разницы в этих группах, но в высоте сальто имеется достоверная разница между первой и третьей группой.

Отсюда можно определить критерии оптимальности для первой фазы этого упражнения — отталкивание следует совершить так, чтобы траектория ОЦТ представляла собой вертикальный отрезок прямой.

Двигательной задачей следующей фазы является переворачивание вокруг фронтальной оси, проходящей через ОЦТ. Для этого спортсмен должен в конце отталкивания иметь определенную начальную скорость вращения и при помощи приближения частей тела к оси вращения, увеличить скорость вращения. Для создания начальной угловой скорости при вертикальной траектории спортсмен должен в конце отталкивания направить мах верхних конечностей назад и при торможении маха верхних конечностей вращаться вокруг фронтальной оси коленных суставов. Движения группирования начинаются сгибанием коленных суставов, затем тазобедренных и плечевых суставов. Описанная очередность движений группирования в безопорном состоянии обеспечивает максимальный поворот туловища и обеспечивает условия для устойчивого приземления. Как подтверждают наши исследования [26, 3, 4], перечисленные признаки можно принять и за критерии оптимальности техники этой фазы. Количественными критериями в данной фазе являются отношение времени вращения в группировке ко времени группирования и отношение момента инерции во время перехода в безопорное состояние к моменту инерции в конце группировки.

Основными критериями оптимальности в фазе приземления следует считать величину угла продольной оси туловища к вертикали в момент соприкосновения с местом приземления и динамической меры устойчивости во времени приземления.

При биомеханическом анализе сущности техники в этой группе видов спорта более информативными являются отношения кинетической энергии звеньев к кинетической энергии системы.

Легкая атлетика, лыжный спорт, плавание, тяжелая атлетика, гребля и др. составляют вторую группу видов спорта по технике. Двигательной задачей здесь является достижение максимального измеряемого результата. Оптимальность техники отражается на динамических характеристиках функциональной системы движений спортсмена. Стабильность и высокие показатели соответствующих динамических характеристик отражают оптимальность применяемой техники [21, 11, 15, 2, 14, 22]. Более общим количест-

Таблица 1

Биомеханические показатели	Группы	Средние результаты $\bar{X} \pm m$	Разницы			Достоверность различия между группами
			$X_1 - X_2$	$X_1 - X_3$	$X_2 - X_3$	
1. Ширина траектории ОЦТ [М]	1	0,029 ± 0,004	0,100	0,327	0,227	p < 0,05
	2	0,129 ± 0,011				p < 0,05
	3	0,356 ± 0,033				p < 0,05
2. Высота сальто [м]	1	0,486 ± 0,026	0,051	0,072	0,021	p > 0,05
	2	0,435 ± 0,020				p < 0,05
	3	0,414 ± 0,013				p > 0,05
3. Высота прыжка вверх с места [м]	1	0,685 ± 0,013	0,021	0,031	0,010	p > 0,05
	2	0,664 ± 0,011				p > 0,05
	3	0,654 ± 0,009				p > 0,05
4. Начальная угловая скорость вращения спортсмена [рад/сек]	1	2,216 ± 0,073	0,030	0,373	0,343	p > 0,05
	2	2,186 ± 0,090				p < 0,05
	3	1,843 ± 0,063				p < 0,05
5. Коэффициенты вариации угловой скорости [%]	1	10,586 ± 0,703	3,073	5,868	2,795	p < 0,05
	2	13,659 ± 0,689				p < 0,05
	3	16,454 ± 1,476				p > 0,05
6. Коэффициенты вариации радиуса инерции [%]	1	5,481 ± 0,408	1,605	1,996	0,391	p < 0,05
	2	7,086 ± 0,449				p < 0,05
	3	7,477 ± 0,573				p > 0,05
7. Оценки за исполнение упражнения в баллах	1	9,166 ± 0,139	0,400	0,800	0,400	p < 0,05
	2	8,766 ± 0,105				p < 0,05
	3	8,366 ± 0,087				p < 0,05

венным критерием оптимальности является величина совершаемой спортсменом механической работы на единицу спортивного результата.

Двигательной задачей в третьей группе видов спорта является достижение конечного эффекта движений. Эту группу представляют спортивные игры, борьба, бокс, фехтование и др. За критерий оптимальности здесь следует принимать число различных вариантов техники и их применение в соревновательной ситуации для достижения конечного эффекта.

ЛИТЕРАТУРА

1. Анохин П. К. Теория функциональной системы. — «Успехи физиологических наук», 1970, т. I, стр. 19—54.
2. Бродов В. П. Исследование основных параметров двигательного цикла и их влияния на эффективность техники гребли на байдарках. Дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук. Л., 1971.
3. Вайн А. А. О биомеханических показателях оптимальности спортивной техники упражнений типа сальто. Тезисы докладов XII Всесоюзной научной конференции по физиологии, морфологии, биомеханике и биохимии мышечной деятельности. Львов, 1972, стр. 226.
4. Вайн А. А. Вариативность биомеханических характеристик движений спортсмена в безопорном состоянии. Тезисы докладов IV научно-методической конференции по вопросам спортивной тренировки. Таллин, 1972, стр. 14.
5. Верхошанский Ю. В. Основы специальной силовой подготовки в спорте. М., 1970, стр. 35.
6. Выханду Л. К. Об исследовании многопризнаковых биологических систем. В сб. Применение математических методов в биологии. Изд. ЛГУ, Л., 3, 19—23.
7. Гавердовский Ю. К. Техника, стиль, мода. В сб.: Гимнастика, 1972, Вып. II, стр. 6—12.
8. Донской Д. Д. Спортивная техника. М., 1966.
9. Донской Д. Д. Количественные характеристики как критерии эффективности системы движений. Всесоюзный научно-методический семинар по проблеме «Кибернетика и спорт». Л., 1967, стр. 10—11.
10. Донской Д. Д. Законы движений в спорте. Очерки по теории структуры движений. М., 1968, стр. 134; 112; 154.
11. Донской Д. Д. Биомеханика с основами спортивной техники. М., 1971, стр. 259.
12. Дьячков В. М., Клевенко В. М., Новиков А. А., Преображенский И. Н., Савин С. А. Совершенствование технического мастерства спортсменов. М., 1967, стр. 11.
13. Совершенствование технического мастерства спортсменов (Педагогические проблемы управления) под общей редакцией В. М. Дьячкова. М., 1972.
14. Дынер Л. С. Исследование целенаправленной силовой подготовки конькобежцев в связи со спецификой их основной двигательной деятельности. Дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук. М., 1972.
15. Жигалов Ю. А. Экспериментальные исследования некоторых вопросов управления движениями в академической гребле. Дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук, Л., 1970.
16. Коренберг В. Б. Надежность исполнения в гимнастике. М., 1970, стр. 178—191.

17. Новиков А. Д. Теория и методика физического воспитания I том. Общие основы теории и методики физического воспитания. М., 1967, стр. 63—66.
18. Озолин Н. Г. Современная система спортивной тренировки. М., 1970, стр. 106—110.
19. Седов А. В. Техника велосипедиста. М., 1972, стр. 21—23.
20. Тер-Ованесян А. А. Спорт. Обучение, тренировка, воспитание. М., 1967, стр. 23—28.
21. Тугевич В. Н. Теория спортивных метаний (механико-математические основы). М., 1969, стр. 3—5.
22. Хромий Н. А. Экспериментальные исследования взаимосвязей биодинамических параметров и морфологических признаков для спортивной ориентации в гребле на байдарках и каноэ. Дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук. Л., 1972.
23. Hochmit, G. Biomechanik sportlicher Bewegungen. Sportverlag. Berlin 1967, s. 179—182.
24. Meinel, K. Bewegungslehre. Versuch einer Theorie der sportlichen Bewegung unter pädagogischem Aspekt. Volk und Wissen Volkseigener Verlag. Berlin, 1962, s. 242—252.
25. Saulepp, I., Parik, E., Vain, A. Riistarjuuste tehnika alused. Tallinn, 1971, lk. 7—9.
26. Vain, A. Liigutuste biomehaanikast toeta olekus. Väitekirj pedagoogikakandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Tartu, 1969, lk. 17.
27. Vain, A. «Kehakultuuri» väike spordileksikon (biomeaanika). — Kehakultuur, 1970, nr. 11, lk. 336.
28. Vain, A. Sporditehnika mõistest. XIV vabariiklik teaduslik-metoodiline konverents kehakultuuri alal. Tartu, 1972, lk. 51—52.

KEHALISTE HARJUTUSTE TEHNIKA OPTIMAALSUSE KRITERIUMID

A. Vain

Resümee

Sportliku tulemuse saavutamiseks peab inimene kasutama reeglina teistsuguseid liigutusi kui igapäevases tegevuses. Seetõttu on hakatud neid liigutusi nimetama vastava spordiala tehnikaks.

Spordialade tehnika üldtunnustatud definitsiooni ei ole veel välja töötatud. See puudujääk annab kõige teravamalt tunda sporditehnika biomehaanilise analüüsi meetodika väljatöötamisel ja optimaalse tehnika kriteeriumide määratlemisel.

Mingi spordiala tehnikat iseloomustavad liigutused on korrastatud kindlaks süsteemiks. Selliseks korrastavaks funktsiooniks on sportlik tulemus. Biomehaanilisest aspektist tuleb sporditehnikat vaadelda kui sportlase liigutuste funktsionaalset süsteemi, mille abil ta realiseerib oma kehalised ja vaimsed võimed ning konstitutsionaalsed iseärasused sportlikuks tulemuseks sportliku liigutusesandade lahendamisel.

Optimaalse tehnika all tuleb mõista aga sportlase sellist liigutuste funktsionaalset süsteemi, mis võimaldab kõige otstarbekamalt realiseerida tema kehalised ja vaimsed võimed ning konstitutsio-

naalsed iseärasused kõrgeks sportlikuks tulemuseks, arvestades inimese üldisi biomehhaanilisi iseärasusi, ümbritseva keskkonna objektiivseid mehhaanilisi tingimusi ja antud hetke taktikalist situatsiooni ning võistlusmäärasid.

Liigutusülesande lahendamisel kasutatud tehnika optimaalsuse hindamiseks vajalike kriteeriumide leidmiseks jaotame kõik spordialad liigutusliku ülesande järgi kolme rühma.

Esimese rühma moodustavad spordialad, kus liigutuslikuks ülesandeks on sooritada varem kindlaks määratud kuju ja iseloomuga liikumine. Sportlik tulemus määratakse hindamise teel punktides. Siia rühma kuuluksid sportvõimlemine, iluvõimlemine, akrobaatika, iluuisutamine jne. Tehnika optimaalsuse kriteeriumideks on siin liigutuste funktsionaalse süsteemi kinemaatikat peegeldavad tunnused (trajektoor, kiirused, kiirendused, rütm, tempo jne.) Loetletud tunnuste divergeerumise ulatus iseloomustab liigutusvilumuse omandamise astet. Uurimused on näidanud, et mida väiksem on divergents, seda kõrgemad ja stabiilsemad on sportlikud tulemused.

Kergejõustik, suusatamine, ujumine, tõstmine, sõudmine jms. moodustavad teise spordialade rühma tehnika järgi. Neil spordialadel on liigutusülesandeks saavutada maksimaalne mõõdetav tulemus. Tehnika optimaalsus peegeldub sportlase liigutuste funktsionaalse süsteemi struktuuri dünaamikal.

Dünaamikat peegeldavate biomehhaaniliste tunnuste stabiilsus ja kõrged väärtused vastavad optimaalsele tehnikale nendel spordialadel.

Kolmanda rühma spordialade juures on sportlikuks liigutusülesandeks saavutada liikumise lõpp efekt. Spordialadest kuuluksid siia kõik sportmängud, maadlus, poks, vehklemine jne. Lõpp efekti saavutamise tehnika optimaalsuse kriteeriumina tuleb siin vaadelda üksikute liikumise faaside tehnika varieeruvust. Mida mitmekesisem on lõpp efekti saavutamise tehnika, seda suuremad on sportlase võimalused pidevalt muutuvates võistlussituatsioonides valida optimaalne tehnikavariant ja saavutada sportlik tulemus.

ÜBER DIE KRITERIEN DER ZWECKMÄßIGKEIT DER SPORTLICHEN TECHNIK

A. Vain

Zusammenfassung

Eine allgemeine anerkannte Begriffsbestimmung der sportlichen Technik fehlt. Dieser Mangel macht die Bestimmung der Kriterien der Zweckmäßigkeit der sportlichen Technik besonders schwer.

Die Bewegungen des Sportlers sind in ein funktionelles System geordnet. Das sportliche Ergebnis hat hier die ordnende Funktion.

Unter biomechanischem Aspekt kann man die sportliche Technik als ein funktionelles System der Bewegungen des Sportlers definieren, wodurch er seine physischen und psychischen Fähigkeiten und konstitutionellen Besonderheiten in sportlichen Leistungen realisiert.

Unter einer zweckmäßigen Technik versteht man ein solches funktionelles System der Bewegungen des Sportlers, das seine physischen und psychischen Fähigkeiten und konstitutionellen Besonderheiten in hohen sportlichen Leistungen am besten realisiert, wobei die allgemeinen biomechanischen Eigenschaften und Voraussetzungen der Menschen, die gegebenen objektiven mechanischen Umweltbedingungen und die jeweilige taktischen Situation bei Beachtung der Wettkampfbestimmungen berücksichtigt werden.

Für die Bestimmung der Kriterien der Zweckmäßigkeit der sportlichen Technik werden alle Sportarten auf Grund der Bewegungsaufgabe in drei Gruppen eingeteilt.

Die erste Gruppe bilden die Sportarten, wo die Bewegungsaufgabe darin besteht, vorherbestimmte Bewegungen auszuführen. Zu dieser Gruppe gehören das Gerätturnen, die Akrobatik, das Kunstspringen, der Eiskunstlauf u. a. Die Kriterien der Zweckmäßigkeit der Technik sind hier die biomechanischen Kennlinien, die die Kinematik des funktionellen Systems der Bewegungen des Sportlers widerspiegeln.

Die biomechanischen Kennlinien eines bestimmten Sportlers divergieren, wenn eine Leistungsentwicklung eingetreten ist. Unsere Untersuchungen zeigen, daß bei hohen Leistungen die biomechanischen Kennlinien minimale Divergenz haben.

Die Leichtathletik, der Skisport, der Schwimmsport, das Gewichtheben u. a. bilden die zweite Gruppe. Die Bewegungsaufgabe dieser Sportarten ist, den maximalen Wert des meßbaren sportlichen Ergebnisses zu erreichen. Die Zweckmäßigkeit der sportlichen Technik spiegelt sich in den dynamischen Kennlinien wider. Die Beständigkeit und die hohen Werte der dynamischen Kennlinien charakterisieren die Zweckmäßigkeit der sportlichen Technik dieser Sportarten.

Bei den Sportarten der dritten Gruppe ist die Bewegungsaufgabe, das Endziel der Bewegungen zu erreichen. Hierher gehören alle Sportspiele, der Ringkampf, das Boxen, das Fechten u. a.

Unter der Zweckmäßigkeit der angewandten Technik ist hier die möglichst große Zahl der verschiedenen Bewegungselemente zu verstehen. Das Endziel erreicht man am besten, wenn der Sportler in sich ständig ändernden Wettkampfsituationen die optimale Technik auszuwählen vermag.

ОБМЕННО-ГОРМОНАЛЬНЫЕ МЕХАНИЗМЫ АДАПТАЦИИ МИОКАРДА К ФИЗИЧЕСКОЙ НАГРУЗКЕ И ИЗМЕНЕНИЯ ЕГО РЕЗИСТЕНТНОСТИ ПРИ ТРЕНИРОВКЕ (обзор)

П. К. Кырге

Проблемная научно-исследовательская лаборатория
по основам мышечной деятельности

Гармоническое развитие человека в цивилизованном обществе неразделимо связано с физической культурой и спортом. Естественно, что в связи с ростом механизации и автоматизации производственного процесса число профессий, не дающих необходимого уровня двигательной активности, все время увеличивается. Биологическая закономерность необходимости функциональной активности в развитии и сохранении функции органа, впервые отмеченная W. Roux [62], отчетливо отражается в зависимости структуры и функции сердца от его ежедневной функциональной активности. При длительном отсутствии достаточной двигательной активности прежде всего страдает функция сердечно-сосудистой системы. Роль двигательной активности в регуляции сердечно-сосудистой системы настолько существенная, что типичные изменения, развивающиеся в результате сидячего образа жизни, объединили под общим названием гипокинетические заболевания [42]. В нашей стране созданы большие возможности для занятия физической культурой и спортом, но для полной реализации их необходима научно обоснованная система спортивной тренировки, а также профилактика болезней сердца физическими упражнениями. В обоих случаях эффективными оказываются только те нагрузки, которые соответствуют возможностям организма. Отрицательное влияние чрезмерных нагрузок на состояние организма, в частности сердца, хорошо известно. Физическое перенапряжение может сопровождаться тяжелым поражением сердечной мышцы даже у спортсменов, не говоря о нетренированных людях или больных с расстройствами функции сердца. Под влиянием чрезмерных нагрузок в сердечной мышце могут развиваться дистрофические изменения до образования мелких очаговых некрозов и в отдельных случаях — обширных некрозов, приводящих к смерти

[2, 4, 6, 7]. Известны смертельные случаи при занятии многими видами спорта. Развитию инфаркта миокарда в результате чрезмерного мышечного усилия способствуют многие факторы, как атеросклероз коронарных сосудов, очаги инфекции, недостаточная тренированность, перетренированность, суровые метеорологические условия и т. д. Однако некоторые подробно документированные случаи свидетельствуют о том, что при физическом перенапряжении некрозы миокарда могут развиваться и в здоровом организме [6]. В механизме развития сердечной недостаточности и инфаркта миокарда существенное значение имеют состояние самого миокарда, особенно его биохимизма. Предполагают, что нарушение функции и структурной интегральности сердца при перенапряжении связано с нарушением метаболизма электролитов, истощением энзиматических систем и дисбалансом гормонов [5—7]. Роль электролитов и гормонов в развитии некоронарогенных некрозов миокарда выяснена многочисленными исследованиями Н. Selye [24, 66] W. Raab [54, 55] E. Bajusz [25—27] и их сотрудников. В работах этих исследователей установлено, что определенные сдвиги в распределении электролитов в миокарде, в зависимости от их характера, сенсibiliзируют сердце, или повышают его резистентность к некробиотическому действию многих факторов. Превентивным действием обладают и различные неспецифические стрессоры, в том числе и мышечная работа, которые уменьшают соотношения Na/K в миокарде. Вышеприведенные работы свидетельствуют, что а) физические нагрузки могут повышать неспецифическую резистентность сердца, б) в механизме повышения резистентности миокарда важное значение принадлежит сдвигам ионов, в) чрезмерные физические нагрузки приводят к нарушению функции и структуры миокарда, основу которых, по-видимому, составляют и вышеописанные расстройства клеточного метаболизма. Однако в литературе мы нашли лишь некоторые работы, посвященные изучению влияния физических нагрузок на электролитный состав миокарда [19, 25, 26, 65]. Полученные результаты не позволяют характеризовать зависимость этих изменений от длительности и тяжести работы. Кроме того, в этих работах определяли только тотальное содержание электролитов в миокарде. В то же время известно, что функция клеток, в частности клеток сердечной мышцы, зависит не столько от содержания натрия и калия в миокарде, сколько от трансмембранного распределения этих электролитов [1, 13].

Систематические и комплексные исследования влияния различных по длительности и интенсивности физических нагрузок на метаболизм и морфологию сердца отсутствуют. Такие исследования, на наш взгляд, позволяют найти биохимические характеристики адаптации и перенапряжения миокарда при физической работе, что и явилось одной из задач настоящей работы.

В настоящее время накоплено довольно много фактов, свиде-

тельствующих об исключительно важной роли различных гормонов в регуляции метаболизма и функции сердца. Нарушения нейрогуморальной регуляции обмена веществ при нерациональном занятии спортом, если не приводят к острому повреждению миокарда, то становятся способствующим фактором развития раннего атеросклероза коронарных сосудов. Чрезмерная секреция катехоламинов и кортикостероидов может вызвать некрозы миокарда, особенно тогда, когда они действуют на фоне повышенного соотношения Na/K в миокарде [24, 66]. С другой стороны, неадекватное снабжение миокарда гормонами надпочечников приводит к нарушению функции миокарда, что отчетливо проявляется при повышенной нагрузке. Нарушения сердечной деятельности при адренокортикальной недостаточности связываются с нарушениями трансмембранного распределения воды и электролитов [8] и ультраструктуры клеток миокарда [38, 71], понижением содержания гликогена [29, 39] и активностью миозиновой АТФ-азы [60, 61]. Хотя кортикостероиды, несомненно, участвуют в регуляции обмена воды и электролитов, относительно мало известно о механизме действия этих гормонов на транспорт электролитов. Некоторые работы позволяют предполагать, что действие кортикостероидов на транспорт натрий-калий опосредован через их влияние на Na,K-АТФ-азы [30, 70]. Известно, что между уровнем глюкокортикоидов и АДГ в крови наблюдаются определенные взаимоотношения, а в механизме их действия, по меньшей мере в регуляции почечного выделения воды [3] и трансмембранного распределения воды и электролитов [36], существует антагонизм. Кроме основного действия на почки, АДГ участвует в регуляции экстраренального обмена воды и натрия в тканях [20], а также влияет на функцию миокарда [23].

Существенное влияние на метаболизм и функцию миокарда [49, 51, 57] и трансмембранное распределение воды и электролитов [39, 41], оказывают изменения кислотно-щелочного равновесия, в частности его интегрального показателя рН. Кроме того, понижение рН крови, наблюдаемого, как правило, при интенсивной работе, стимулирует секрецию кортикостероидов [59] и катехоламинов [32], что, в свою очередь, влияет на функцию миокарда.

В настоящей работе предпринята попытка оценить роль этих факторов в регуляции трансмембранного обмена воды и электролитов в миокарде, а также в скелетных мышцах при физических нагрузках.

Естественно, что проблему эффективности физических нагрузок в усовершенствовании метаболизма и функции сердца невозможно решать только острыми опытами на нетренированных животных. Литературные данные о влиянии физической тренировки на содержание воды и электролитов в миокарде малочисленны и во многом противоречивы. Если одни авторы нашли, что физиче-

ская тренировка повышает содержание воды [72] и калия [50] в миокарде, то другие [19, 73] не наблюдали существенных изменений. Кроме того, показатели водно-электролитного обмена изучали, как правило, отдельно от факторов, участвующих в регуляции транспорта воды и ионов, и полученные результаты не сопоставляли с изменениями функционального и морфологического состояния миокарда. Нет сомнений, что сравнительные данные об изменениях клеточной структуры и ультраструктуры миокарда значительно облегчают интерпретацию полученных биохимических сдвигов и уточняют их значение в механизме адаптации сердца к повышенной нагрузке. Изучению особенностей биохимической адаптации тренированного сердца к повышенной нагрузке посвящены только единичные исследования [17, 53]. Крайне недостаточно изучено также влияние экспериментальной перетренировки на метаболизм миокарда и состояние коры надпочечников. Имеются данные о влиянии постепенно нарастающих нагрузок на третбане на контрактильные, метаболические и ультраструктурные показатели миокарда [47], но полученные результаты отражают только влияние последней, предельной нагрузки.

В этой работе изучалось влияние различных по интенсивности и длительности тренировок и перетренировок, а также дополнительных острых нагрузок на биохимические, физиологические и морфологические показатели миокарда. Параллельно этому регистрировали и изменения в активности коры надпочечников, антидиуретической активности крови и кислотно-щелочного равновесия.

В результате физической тренировки, особенно если тренировка направлена на развитие выносливости, усиливается антиадренэргическая противорегуляция [21, 22]. В эксперименте на животных отмечено понижение чувствительности тренированного сердца к катехоламинам [31] и повышение его способности к внешней работе в гипоксических условиях [64].

Можно полагать, что в процессе регулярных тренировок развиваются глубокие адаптивные изменения в метаболизме и кровообращении миокарда, а также в его нейроэндокринной регуляции, которые, по-видимому, уменьшают кардиотоксическое действие катехоламинов [26, 55]. Гистологическими исследованиями не всегда удается продемонстрировать защитное действие физической тренировки в развитии метаболических некрозов миокарда. Если в большинстве исследований резистентность сердца к некробиотическому действию катехоламинов было повышено [25, 26, 52, 14], то имеются и противоположные данные [63]. Вполне возможно, что эти расхождения в полученных данных связаны с различиями в условиях проведения эксперимента. Наряду с тренировочным режимом, существенное значение, на наш взгляд, имеет время введения кардиотоксического препарата после прекращения тренировок. В своих исследованиях мы попытались выяснить

значение тяжести предварительных однократных нагрузок, а также регулярных тренировок в развитии симпатомиметического поражения сердца. Особое внимание обратили на выявление изменений резистентности сердца в восстановительном периоде. Данные гистологического анализа сравнивали с изменениями метаболизма миокарда, в частности внутриклеточного содержания калия.

Ниже приводятся некоторые данные, полученные при изучении поднятых выше вопросов.

Результаты свидетельствуют, что влияние физической нагрузки на трансмембранное распределение натрия и калия в миокарде зависит от ее длительности. В начале физической нагрузки в клетках миокарда несколько понижается содержание калия, а натрия — увеличивается за счет повышения его содержания во вне- и внутриклеточных пространствах. Тенденция к первоначальному уменьшению интрацеллюлярного содержания калия может быть обусловлена увеличением частоты сердечных сокращений. Надо отметить, что во время плавания температура воды в большой степени влияет на сердечную деятельность. Так, после помещения животных в воду (33°C) они вначале плавают очень интенсивно и частота их сердечных сокращений увеличивается. Когда крыс заставляли плавать в холодной (22°C) воде, первоначальному, быстро проходящему, учащению сердечных сокращений и повышению сердечного выброса последовало прогрессирующее уменьшение определяемых гемодинамических показателей, ректальной температуры и работоспособности. С другой стороны, плавание в воде температуры близкой температуре тела резко и существенно повышает частоту сердечных сокращений и сердечного выброса, которые остаются на повышенном уровне во время всей нагрузки [28, 34]. Можно предположить, что показанная многими авторами зависимость между увеличением частоты сердечных сокращений, повышением потребления кислорода и проходящим уменьшением интрацеллюлярного калия [44] также существует вначале плавания. Теоретически потеря калия клетками, указывающая на отставание в деятельности «Na—K насоса», должна быть связана с поступлением определенного количества натрия. По G. A. Langer [44], в сердечных клетках калий при его потере замещается натрием в отношении 1:1. В наших опытах такой зависимости не наблюдалось. Все же повышение отношения Na/K показывает, что некоторая потеря калия и аккумуляция натрия в миокарде происходит в начале плавания. Известно, что Na^+ , K^+ -АТФ-азная система, которая участвует при энергетическом обеспечении перемещения ионов против градиента их концентрации, имеет два активных центра. На внутренней стороне мембраны находится Na-центр, на внешней — K-центр. Первый активируется ионами натрия и ингибируется ионами калия, второй — наоборот [67]. Полученные нами данные свидетельствуют о том,

что физические нагрузки средней тяжести активирует Na, K-АТФ-азу в миокарде и скелетных мышцах [11]. Можно подумать, что именно первоначальные сдвиги в трансмембранном распределении ионов индуцируют дальнейшее повышение Na⁺, K⁺-АТФ-азной активности. Согласно схеме, представленной Ф. З. Меерсоном [16], повышение функциональной активности сердца сопровождается активацией генетического аппарата, что в свою очередь обеспечивает увеличение синтеза энзиматического белка со свойствами Na, K-АТФ-азы. Изменения содержания кортикостерона в плазме крови свидетельствует о том, что деятельность коры надпочечников активируется уже в течение первых минут работы и в дальнейшем она остается на повышенном уровне до развития истощения [12]. Существуют доказательства, что понижение содержания кортикостерона в крови при предельной работе связано не с защитным угнетением функции гипофизарно-адренокортикальной системы лимбическими структурами, а именно нарушением процессов синтеза кортикостерона в надпочечниках. В результате предельной нагрузки в надпочечниках развивается существенный отек, понижается содержание кальция и активность глюкозо-6-фосфатдегидрогеназы. Предполагается, что усиление синтеза глюкокортикоидов сопровождается интенсификацией начальных этапов гликогенолиза. Стимулирующее действие АКТГ на синтез глюкокортикоидов, по-видимому, заключается в усилении расщепления гликогена по гексомонофосфатному пути с образованием НАДФН, который необходим для гидроксилирования кортикостероидов и пентоз, используемых для синтеза РНК [40, 46, 48]. Скорость синтеза кортикостероидов (V_{max}) зависит от количества субстрата для синтеза, активности гидроксимилирующих энзим, требующих НАДФН₂, уровень НАД для Δ⁵-3β-оксистероид дегидрогеназы, катализирующих превращение 5-прегненолона в прогестерон и активности митохондриальных и микросомальных элементов [48]. Специфическим индикатором интенсивности синтеза кортикостероидов многие авторы считают глюкозо-6-фосфатдегидрогеназу. При введении АКТГ [46] животным или добавлении его в гомогенат надпочечников [48] активность этого энзима повышается.

Понижение активности коры надпочечников при предельных нагрузках сопровождается глубокими нарушениями распределения воды и натрия в миокарде: содержание натрия и воды понижается во внеклеточном пространстве и повышается в клетках. Накопление натрия и воды в клетке связано с нарушением активного транспорта натрия, о чем свидетельствует также понижение активности Na, K-АТФ-азы. Данные гистологического анализа показывают, что существенное накопление воды и натрия в клетках миокарда происходит на фоне нарушения структурной интегральности миокарда [12]. Но несмотря на это и понижение активности Na, K-АТФ-азы, содержание калия в клетках мио-

карда остается повышенным. Среди возможных причин нарушения соотношения между активностью Na, K—АТФ-азы и трансмембранным перемещением натрия и калия, по-видимому, надо учитывать способность водородных ионов изменять сродство активных центров Na, K—АТФ-азы натрия и калию [9, 37]. Показано, что водородные ионы способны трансформировать Na-центр-энзима так, что он в дальнейшем будет активироваться с ионами калия [19]. После этого «натрий-калий насос» работает как «калий-насос», поддерживающий повышенный уровень калия и допуская в то же время аккумуляцию натрия и воды в клетках. Хотя эта гипотеза нуждается еще в дальнейшем экспериментальном подтверждении, повышенный уровень калия в клетках миокарда наблюдается в различных экстремальных условиях. Так, симпатомиметическое поражение миокарда сопровождается существенной аккумуляцией калия и натрия в сердце [15, 68]. Эти результаты показывают, что нарушение структурной интегральности миокарда может происходить на фоне повышенного содержания калия в миокарде.

Гистохимические исследования распределения калия в миокарде после введения адренергических аминов свидетельствуют о понижении его содержания в субэндокардиальных слоях, где развитие некрозов наиболее выражено [27]. По-видимому, при изучении влияния различных факторов (физические нагрузки, кардиотоксические вещества) на суммарное содержание калия в обоих желудочках, существует возможность аккумуляции калия другими зонами миокарда, которые не столь чувствительны к гипоксии, маскируют региональное понижение калия в некротических очагах. Таким образом, только одновременное определение внутриклеточных соотношений натрия и калия и их мембранных градиентов, а также определение содержания воды в клетках является достоверным критерием при оценке адаптации сердца к нагрузке.

Физическая тренировка, в зависимости от распределения нагрузок [18] и длительности тренировочного периода, повышает калиевые запасы в клетках миокарда [10, 43]. Влияние тренировки на содержание калия в миокарде не связано с гипертрофией миокарда, которая развивается значительно раньше и зависит главным образом от интенсивности тренировок. Однако, на наш взгляд, эффект тренировок на функцию и метаболизм миокарда наиболее отчетливо проявляется при повышенной активности сердца. Так, определение расстройств клеточного метаболизма, которые, как правило, сопровождаются явно выраженными дегенеративными изменениями в миокарде, отчетливо проявляются только у нетренированных животных при предельной для них работе. Физическая тренировка существенно не влияет на адренкортикальную активность, но реакция коры надпочечников на физическую нагрузку у тренированных животных менее выра-

жена, что согласуется с данными других авторов [35]. Некоторые данные [57] дают возможность полагать, что более стабильная реакция коры надпочечников у тренированных животных в большей мере связана с отсутствием у них эмоционального фактора при выполнении физических нагрузок. Повышение эмоционального напряжения, которое нередко сопровождается чрезмерной активацией симпато-адреналовой системы, известно как фактор, способствующий развитию некрозов миокарда [54, 56]. О возможностях развития некрозов миокарда при чрезмерной секреции катехоламинов свидетельствуют прямые морфологические исследования [58].

Хронические чрезмерные нагрузки (перетренировка) приводят к существенной гипертрофии миокарда. Однако, судя по гистологическому анализу, эта гипертрофия далеко не физиологическая. Наряду с дегенеративными изменениями в миокарде обнаруживается тенденция к понижению внутриклеточного содержания калия. Существенно, что физическая перетренировка, в зависимости от ее тяжести, уменьшает способность сердца аккумулировать калий во время физической нагрузки [43].

Как было отмечено выше, содержание калия в клетках миокарда у нетренированных и тренированных животных повышается во время физической нагрузки. Однако в послерабочем периоде у нетренированных животных содержание калия в клетках миокарда понижается даже ниже исходного уровня, чего не наблюдается у тренированных животных. Окрашивание препаратов по методу Г. Селье [24] в модификации J. T. Lie et al. [45] не выявило существенных отклонений от нормы в сердцах взятых от тренированных животных непосредственно после последней нагрузки. Некоторое накопление фуксинофильного субстрата наблюдается в области ядра и анизотропных дисков. В этих же местах наблюдается умеренный внутриклеточный отек. Митохондрий по внутренней структуре и размерам сильно варьирует, наблюдается также некоторое расширение Т-системы. Эти изменения обратимы, но признаки гипертрофии миокарда сохраняются в течение 48 часов после последней нагрузки. При этом число и ориентация крист в митохондриях свидетельствуют об их повышенных функциональных способностях, Т-система остается расширенной, пиноцитозная активность в эндотелиальных клетках высокая.

Сравнительный гистологический анализ показал, что некробиотическое действие изопrenalина наиболее выражено при его введении после последней нагрузки через 24 часа. Остается впечатление, что действие изопrenalина при его введении непосредственно после нагрузки связано в основном с поражением контррактильного аппарата клетки, в то же время как введение этого синтетического катехоламина через 24 часа после нагрузки более существенно влияет на структуры митохондрий. В дальнейшем,

по мере удлинения восстановительного периода, резистентность миокарда к некробиотическому действию изопrenalина повышается. Приблизительно такая же динамика изменения резистентности миокарда наблюдается и при введении кардиотоксических доз изопrenalина нетренированным животным. Непосредственно после нагрузки резистентность миокарда к повреждающим действиям симпатомиметического агента повышена, а после 24-часового восстановительного периода существенно понижена. В этой фазе, которую можно назвать фазой пониженной резистентности сердца, при введении изопrenalина нетренированным животным наблюдается большая смертность, очаговые поражения многочисленны и обширны. В поляризационном свете выявляется исчезновение нормальной поперечнополосатости, миоцитоллизис и контрактурные изменения.

Таким образом, можно заключить, что физические нагрузки, влияя на метаболизм, повышают резистентность сердца, но фаза повышенной резистентности проходящая, и в ходе восстановления, заменяется фазой пониженной резистентности сердца. Последняя фаза проявляется особенно выражено в начале регулярных тренировок и уменьшается по мере увеличения объема тренировок и повышения функциональных способностей сердца.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бриккер В. Н. Нарушение электролитного обмена при сердечно-сосудистых заболеваниях. М., «Медицина», 1965.
2. Бутченко Л. А. Электрокардиографические признаки воздействия на сердце спортсмена чрезмерных физических нагрузок. В кн.: Дистрофия миокарда. Под ред. И. И. Исакова, Л., 1971, 147—158.
3. Гинецинский А. Г. Физиологические механизмы водно-солевого равновесия. М., «Наука», Л., 1964.
4. Гуревич М. А. К вопросу об инфарктах миокарда после физического перенапряжения. — Кардиология, 1962, 30—35.
5. Дембо А. Г. Перенапряжение сердца у спортсменов. В кн.: Сердце и спорт. М., «Медицина», 1968, 427—465.
6. Дембо А. Г. К клинической оценке некоторых острых изменений сердца при физическом перенапряжении. — Кардиология 1970, 5, 113—116.
7. Дембо А. Г. Об острых перенапряжениях и повреждениях сердца при нерациональных занятиях спортом. — Теор. практ. ф. к., 1971, 6, 36—39.
8. Колпаков М. Г. (ред.) Кортикостероидная регуляция водно-солевого гомеостаза. Новосибирск, «Наука», 1967.
9. Кометиани З. П. Ферментативный механизм транспорта ионов. — Укр. биохим. ж., 1971, 43, 53—59.
10. Кырге П. К., Сеэне Т. П., Рооссон С. Я. Особенности изменения водно-электролитного и кислотно-щелочного равновесия во время физической работы в зависимости от тренированности организма. В сб.: Регуляция обмена веществ при мышечной деятельности и выполнении спортивных упражнений. Л., 1972, 135—140.
11. Кырге П. К., Рооссон С. Я. Некоторые механизмы регуляции транспорта ионов и воды в мышцах при физических нагрузках. — Физиол. ж. СССР, 1974, 60, 116—119.

12. Кыргыз П. К., Рооссон С. Я., Массо Р. А. Роль кортикостероидов и некоторых других факторов в регуляции трансмембранного обмена воды и электролитов при физической работе. — Уч. зап. Тартуского гос. ун-та, 1973, 311, 81—96.
13. Ленци Р. Баланс электролитов и сокращение миокарда. В кн.: Достижения кардиологии. М., 1959, 153—184.
14. Марамаа С. Я. Профилактическое влияние предварительной физической тренировки на развитие экспериментального симпатометического поражения сердца. — Уч. зап. Тартуского гос. ун-та, 1973, 311, 155—162.
15. Марамаа С. Я., Кыргыз П. К. Влияние физической нагрузки и введения изопrenalина на трансмембранное распределение воды и электролитов миокарда и кислотно-щелочной баланс крови. В сб.: Эндокринные механизмы регуляции приспособления организма к мышечной деятельности. Тарту, 1971, 2, 85—99.
16. Меерсон Р. З. Гиперфункция. Гипертрофия. Недостаточность сердца. — Народ и здоровье. «Медицина», М. — Берлин, 1968.
17. Меерсон Р. З., Капелько В. И., Шагинова С. М. Сократительная функция сердечной мышцы при адаптации и физической нагрузке — Кардиология, 1973, 4, 5—18.
18. Пинчук В. М., Левина Л. И., Попов В. Н. О характере изменений миокарда белых крыс при различных режимах физической нагрузки. — Бюлл. exper. биол. мед., 1973, 5, 18—20.
19. Правосудов В. П. Функциональные, биохимические и морфологические изменения сердца под влиянием мышечной деятельности. Автореф. дисс. докт. Л., 1969.
20. Пронина Н. Н. Экстраренальное влияние АДГ. В кн.: Современные проблемы физиологии и патологии почек и водно-солевого обмена. М—Л., 1966, 19—28.
21. Рааб В. Адренергическо-холинергическая регуляция обмена веществ и функций сердца. В кн.: Достижения кардиологии. М., 1959, 67—152.
22. Рийв Я., Валгма К. О влиянии физической нагрузки на содержание симпатических катехоламинов в плазме крови и кинетическую функцию сердца у здоровых и больных ишемической болезнью сердца. — Уч. зап. Тартуского гос. ун-та, 1970, 254, 94—110.
23. Саноцкая Н. В. Влияние питуитрина на кровоснабжение и напряжение кислорода в миокарде. — Физиол. ж. СССР, 1973, 59, 450—458.
24. Селье Г. Профилактика некрозов сердца химическими средствами. М., 1961.
25. Bajusz, E. An ionic shift through wich non-specific stimuli can increase the resistance of the heart muscle. — *Cardiologia*, 1964, 45, 288—298.
26. Bajusz, E. The terminal electrolyte-shift mechanism in heart muscle; its significance in the pathogenesis and prevention of necrotizing cardiomyopathies. — In: *Electrolytes and Cardiovascular Diseases*. ed. by E. Bajusz. S. Karger; Basel-New York, 1965, 274—322.
27. Bajusz, E., Raab, W. Early metabolic aberrations through which epinephrine elicits myocardial necrosis. — In: *Prevention of Ischemic Heart Disease*, ed W. Raab, C. Thomas. publ. Springfield, 1966, 21—30.
28. Baker, M. A., Horvath, S. M. Influence of ater temperature on heart rate and rectal temperature of swimming rats. — *Am. J. Physiol.*, 1964, 207, 1073—1076.
29. Barta, E., Pavlovicova, H. Role of adrenals in maintaining the level of carbohydrate metabolism in the failing heart. — *Cor et Vasa*, 1965, 7, 60—65.
30. Chignell, C. F., Titus, E. Effect of adrenal steroids on a $\text{Na}^+ \text{K}^+$ requiring adenosine triphosphatase from rat kidney. — *J. Biol. Chem.*, 1966, 241, 5083—5089.
31. Crews, J., Aldinger, E. E. Effect of chronic exercise on myocardial function. — *Amer. Heart J.*, 1967, 74, 536—542.

32. Darby, T. D., Watts, D. T. Acidosis and blood epinephrine levels in hemorrhagic hypotension. — *Am. J. Physiol.*, 1964, **206**, 1281—1284.
33. Daw, J. C., Lefer, A. M., Berne, R. M. Influence of cortico-steroids on cardiac glycogen concentration in the rat. *Circulat. Res.*, 1968, **22**, 639—674.
34. Dawson, C. A., Vadel, E. R., Horvath, S. M. Cardiac output in the cold-stressed swimming rats. — *Am. J. Physiol.*, 1968, **214**, 320—325.
35. Frenkl, R., Csaly, L., Csakvary, G. A study of the stress reaction elicited by muscular exertion in trained and untrained man and rats. — *Acta Physiol. Acad. Sci. Hungar.*, 1969, **36**, 365—370.
36. Friedman, S. M., Sreter, F. A., Nakashima, M., Friedman, C. L. Pitressin or aldosteron effects in rats with adrenal and neurohypophyseal deficiency. — *Am. J. Physiol.*, 1962, **203**, 702—708.
37. Fujita, M., Nagano, K., Mizuno, N., Tashima, Y., Nakao, T., Nakao, M. Comparison of some minor activities accompanying a preparation of sodium plus-potassium ion-stimulated adenosine triphosphatase from pig brain. — *Biochem. J.*, 1968, **106**, 113—121.
38. Glen-Bott, M., Imms, J., Jones, M. T., Padaki, L. The influence of adrenocortical insufficiency on the ultrastructure of cardiac muscle. — *J. Anat. (Lond.)*, 1970, **106**, 187—188.
39. Groh, J., Zdansky, P., Bilek, P., Sístek, J., Kvašnicová, E. Der Einfluss des extrazellulären pH auf die Kaliumtotskapazität. — *Acta biol. med. germ.*, 1968, **20**, 521—522.
40. Haynes, R. C., Koritz, S. B., Peron, F. G. Influence of adenosine — 3,5 — monophosphate on corticoid production by rat adrenal glands. — *J. biol. Chem.*, 1959, **234**, 1421—1425.
41. Irvine, R. O., Dow, H. J. Muscle cell pH and potassium movement in metabolic acidosis. — *Metabolism*, 1968, **17**, 563—569.
42. Kraus, H., Raab, W. Hypokinetic Diseases — Diseases Produced by Lack of Exercise, Thomas, Springfield, 1961.
43. Kõrge, P., Masso, R., Roosson, S. The effect of physical conditioning on cardiac response to acute exertion. — *Can. J. Physiol. Pharmacol.*, 1974, **52**, 745—752.
44. Langer, G. A. Ion fluxes in cardiac excitation and contraction and their relation to myocardial contractility. *Physiol. Rev.*, 1968, **48**, 708—757.
45. Lie, J. T., Holley, K. E., Kampa, W. R., Titus, J. L. New histochemical method for morphologic diagnosis of early stages of myocardial ischemia. — *Mayo Clin. Proc.*, 1971, **46**, 319—327.
46. Macho, L., Palkovič, M., Poor, J. The effect of prolonged administration of ACTH on the activity of some enzymes in the adrenal glands of rats. — *Biologia (Bratislava)*, 1965, **20**, 268—273.
47. Maher, J. T., Goodman, A. L., Francesconi, R., Bowers, W. D., Hartley, L. H., Angelakos, E. T. Responses of rat myocardium to exhaustive exercise. — *Am. J. Physiol.*, 1972, **222**, 207—212.
48. McKerns, K. W. Additional studies on the mechanism of action of ACTH. — *Canad. J. Biochem.*, 1965, **43**, 923—932.
49. Levy, M. N., Ng, M. L., Zieske, H. A. Effects of changes of pH and of carbon dioxide tension on left ventricular performance. *Amer. J. Physiol.*, 1967, **213**, 115—120.
50. Nöcker, J. *Grundriss der Biologie der Körperbungen*. Sportverlag, Berlin, 1959.
51. Opie, L. H. Effect of extracellular pH on function and metabolism of isolated perfused rat heart. — *Am. J. Physiol.*, 1965, **209**, 1075—1080.
52. Parizkova, J., Faltova, E. Physical activity, body fat and experimental cardiac necrosis. — *Brit. J. Nutr.*, 1970, **24**, 3—10.
53. Penpargkul, S., Scheuer, J. The effect — of physical training upon the mechanical and metabolic performance of the rat heart. — *J. Clin. Invest.*, 1970, **49**, 1859—1868.

54. Raab, W. Neurogenic multifocal destruction of myocardial tissue. — *Rev. Can. Biol.*, 1963, **222**, 217—239.
55. Raab, W. Koronarinsuffizienz, Katecholamine, Kortikoide und Kalium. — *Wien, klin. Wschr.*, 1966, **78**, 684—687.
56. Raab, W., Bajusz, E., Chaplin, J. P. Myocardial necroses produced in domesticated rats and in wild rats by sensory and emotional stress. — *Proc. Soc. Exptl. Biol. Med.*, 1964, **116**, 665.
57. Raymond, L. W., Sode, J., Tucci, J. R. Adrenocortical response to non-exhaustive muscular exercise. — *Acta endocrin.*, 1972, **70**, 73—80.
58. Reinhenbach, D., Benditt, E. P. Pathogenesis of myocardial cell injury induced by exogenous and endogenous catecholamines. — *Am. J. Path.*, 1969, **55**, 79 a.
59. Richards, J. B. Effects of altered acid-base balance on adrenocortical function in anesthetized dogs. — *Am. J. Physiol.*, 1957, **188**, 7—11.
60. Rovetto, M. J., Lefer, A. M., Murphy, R. A. Alterations in myocardial cell function in adrenal insufficiency — *Pflügers Arch.*, 1971, **329**, 59—71.
61. Rovetto, M. J., Murphy, R. A., Lefer, A. M. Cardiac impairment in adrenal insufficiency in the cat: Reduced adenosine — triphosphatase activity of myocardial contractile proteins — *Circulat. Res.*, 1970, **26**, 419—428.
62. Roux, W. *Gesammelte Abhandlungen über Entwicklungs-mechanik der Organismen. Bd. I Funktionelle Anpassung.* Leipzig, 1895.
63. Salzman, S. H., Hellrstein, H. K., Brucell, J. H., Starr, D. Adaptation to muscular exercise: The effects on epinephrine induced myocardial necroses in C3H mice. — *Circulation*, 1968, **38**, suppl. 6, 170.
64. Scheur, J., Stezoski, W. The effect of physical conditioning on the cardiac response to hypoxia. — *J. Lab. Clin. Med.*, 1971, **78**, 806.
65. Schumann, H.-J., Konzadi, G. Elektrolytbestimmungen im Herz — und Skelettmuskel nach experimentellen Laufzwang. — *Zschr. inn. Med.*, 1972, **27**, 435—439.
66. Selye, H. *The Pluricausal Cardiopathies.* Charles C. Thomas Publ., Springfield. 1961.
67. Skou, J. C. Enzymatic basis for active transport of Na and K across cell membrane. *Physiol. Rev.*, 1965, **45**, 596—617.
68. Stanton, H. C., Brenner, G., Mayfield, E. D. Studies on isoproterenolindused cardiomegaly in rats. *Am. Heart J.*, 1969, **77**, 72—80.
70. Swingle, W. W., Swingle, A. J. Activation, inhibition and reversal of inhibition of plasma volume changes in adrenalectomized and intact dogs. — *Proc Soc. Exptl. Biol. Med.* 1967, **125**, 815—818.
71. Suzuki, T. Electron microscopic study on effects of adrenalectomy on the heart muscle. — *Tohoku J. exp. Med.*, 1967, **91**, 239—248.
72. Tipton, C. M. Training and bradycardia in rats. — *Am. J. Physiol.*, 1965, **209**, 1089—1094.
73. Tomanek, R. J., Taunton, C. A., Liskop, K. S. Relationship between age, chronic exercise and connective tissue of the heart. — *J. Gerontology*, 1972, **27**, 33—38.
74. Wildenthal, K., Mierzwian, D. S., Myers, R. W., Mitchell, J. H. Effects of acute lactic acidosis on left ventricular performance *Am. J. Physiol.*, 1968, **214**, 1352—1359.

SISUKORD — СОДЕРЖАНИЕ

Виру А. А. О некоторых методологических вопросах изучения эндокринной регуляции обмена веществ при мышечной деятельности	3
Vigu, A. Ainevahetuse endokriinse regulatsiooni uurimise mõningatest metodoloogilistest küsimustest lihastöö tingimustes. <i>Resümee</i>	17
Vigu, A. Some Methodologic Questions of the Investigation of the Endocrine Regulation of Metabolism during Muscular Work. <i>Summary</i>	18
Виру А. А. Понижение адренокортикальной активности при длительных физических нагрузках	20
Vigu, A. Adrenokortikaalse aktiivsuse langus kehtvatel kehalistel koormustel. <i>Resümee</i>	29
Vigu, A. Decrease of the Adrenocortical Activity during Prolonged Muscular Work. <i>Summary</i>	29
Сэне Т. П., Кырге П. К. Влияние длительной работы на показатели водно-электролитного обмена и антидиуретическую активность плазмы у тренированных и нетренированных животных	30
Seene, T., Kõrge, P. Vee ja elektrolüütide ning plasma antidiureetilise aktiivsuse muutused treenitud ja treenimata katseloomadel pikaajalise kehalise töö ajal. <i>Resümee</i>	41
Seene, T., Kõrge, P. The effect of prolonged exertion on the water and electrolyte metabolism and antidiuretic activity of plasma in trained and untrained rats. <i>Summary</i>	42
Кырге П. К., Вайкмаа М. А., Сэне Т. П. Изменение углеводного, жирового и водно-электролитного обмена при длительной стандартной физической работе	43
Kõrge, P., Vaikmaa, M., Seene, T. Süsivesikute, rasva, vee ja elektrolüütide ainevahetus pikaajalise standardse kehalise töö puhul. <i>Resümee</i>	52
Kõrge, P., Vaikmaa, M., Seene, T. The carbohydrate, fat, water and electrolyte metabolism during prolonged work with standard load. <i>Summary</i>	52
Кырге П. К. О водно-электролитном балансе у спортсменов	54
Kõrge, P. Sportlaste vee- ja elektrolüütide bilansist. <i>Resümee</i>	58
Kõrge, P. On the water and electrolyte balance of sportsmen. <i>Summary</i>	59
Сэне Т. П., Кырге П. К. Влияние тренировки на развитие выносливости, на функции потоотделения и концентрацию электролитов в умеренных климатических условиях	60
Seene, T., Kõrge, P. Parasvõõtmise tingimustes toimuva vastupidavustreeningu mõjust higisekretsioonile ja higi elektrolüütide kontsentratsioonile. <i>Resümee</i>	66
Seene, T., Kõrge, P. Changes in sweat rate and electrolyte concentration during endurance training in moderate temperature <i>Summary</i>	67
Виру А. А. Изменения содержания кортизола и кортикостерона в слюне при 6-минутной работе на велоэргометре	68

Viru, A. Kortisooli ja kortikosterooni sisalduse muutused süljes 6-minutilisel tööl veloergomeetril. <i>Resümee</i>	74
Viru, A. Alterations of saliva cortisol and corticosterone content during 6-minute work on bicycle ergometer. <i>Summary</i>	74
Вирю А. А., Вирю Э. А., Сильдмяэ Х. Ю. Корреляционные взаимоотношения между показателями функции сердечно-сосудистой системы и изменением содержания 11-оксикортикостероидов в крови при 6-минутной работе на велоэргометре	75
Viru, A., Viru, E., Sildmäe, H. Korrelatiivsed seosed kardiovaskulaarsete funktsioonide näitajate ja vere 11-oksükortikoidide sisalduse muutuste vahel 6-minutilise töö veloergomeetril. <i>Resümee</i>	86
Viru, A., Viru, E., Sildmäe, H. Interrelations between indices of the cardiovascular functions and alterations of the blood 11-oxycorticoid content during 6-minute work on the bicycle ergometer. <i>Summary</i>	86
Вирю А. А., Кырге П. К., Вирю Э. А. Изучение взаимосвязей между изменениями функций сердечно-сосудистой системы и содержанием кортикостероидов и электролитов крови при напряженной работе	88
Viru, A., Kõrge, P., Viru, E. Südame-veresoonte süsteemi talitluse ning vere kortikoidide ja elektrolüütide sisalduse muutuste omavaheolistest seostest pingsal lühiaegsel tööl. <i>Resümee</i>	91
Viru, A., Kõrge, P., Viru, E. Interrelationships between changes of the functional activity of cardiovascular system and blood corticoids and electrolyte contents during short-term work. <i>Summary</i>	92
Вирю А. А., Кару Т. Э., Вирю Э. А., Кырге П. К., Прулер А. О., Маароос Я. А. Применение Гарвардского степ-теста при изучении функциональных способностей сердечно-сосудистой системы	93
Viru, A., Karu, T., Viru, E., Kõrge, P., Pruler, A., Maaroos, J. Harvardi step-testi kasutamine südame-veresoonte süsteemi funktsionaalsete võimete uurimisel. <i>Resümee</i>	98
Viru, A., Karu, T., Viru, E., Kõrge, P., Pruler, A., Maaroos, J. Usage of Harvard step-test in assessment of cardiovascular fitness. <i>Summary</i>	98
Вирю Э. А., Вирю А. А. О функциональных способностях сердечно-сосудистой системы молодежи, принятой в Тартуский государственный университет	99
Viru, E., Viru, A. Tartu Riiklikku Ülikooli vastuvõetud noorte südame-veresoonte süsteemi funktsionaalsetest võimetest. <i>Resümee</i>	104
Viru, E., Viru, A. Cardiovascular fitness of the first year students of Tartu State University. <i>Summary</i>	104
Вирю Э. А., Вирю А. А. Стандарты для оценки результатов Гарвардского степ-теста у эстонских школьников	105
Viru, E., Viru, A. Standardid Harvardi step-testi tulemuste hindamiseks eesti koolinoortel. <i>Resümee</i>	110
Viru, E., Viru, A. Standard scale for the evaluation of the results of Harvard step-test in Estonian school-children. <i>Summary</i>	110
Вирю Э. А., Вирю А. А. К вопросу об изменении функциональных способностей сердечно-сосудистой системы у студентов в течение учебного года	111
Viru, E., Viru, A. Südame-veresoonte süsteemi funktsionaalsete võimete muutusest üliõpilastel õppeaasta vältel. <i>Resümee</i>	116
Viru, E., Viru, A. Alteration of cardiovascular fitness in students during the academic year. <i>Summary</i>	117
Вирю Э. А., Сильдмяэ Х. Ю., Вирю А. А. О динамике изменений функциональных способностей сердечно-сосудистой системы у студентов в течение первых трех лет учебы	118
Viru, E., Sildmäe, H., Viru, A. Südame-veresoonte süsteemi funktsionaalsete võimete dünaamikast naisüliõpilastel kolme õppeaasta jooksul. <i>Resümee</i>	123

Viru, E., Sildmäe, H., Viru, A. Dynamics of cardiovascular fitness in female students during first three academic years. <i>Summary</i>	123
Unger, H., Tiido, P., Uibo, E. Kehalise võimekuse dünaamikast üldise kehalise ettevalmistuse rühmadesse kuuluvatel naisüliõpilastel	124
Унгер Х., Тийдо П., Уйбо Е. О динамике физических способностей студенток, занимающихся в группах общей физической подготовки. <i>Резюме</i>	128
Unger, H., Tiido, P., Uibo, E. On the dynamics of physical ability of female students belonging to general sports groups. <i>Summary</i>	129
Oja, S. Spordiga tegelevate õpilaste ja üliõpilaste vaimsest töövõimest ja õrpeedukusest	131
Оя С. М. Об успеваемости и умственной трудоспособности студентов и школьников, занимающихся спортом. <i>Резюме</i>	136
Oja, S. Über die Fortschritte und die geistigen Fähigkeiten der Sporttreibenden Schüler und Studenten. <i>Zusammenfassung</i>	137
Prii, E. Üldise kehalise ettevalmistuse osakonna naisüliõpilaste tähelepanu muutustest suusa- ja võimlemisperioodil	139
Прий Э. Изменения внимания у студенток отделения общей физической подготовки в течение периода занятий лыжным спортом и гимнастикой. <i>Резюме</i>	147
Prii, E. Alterations of the attention in students during the period of training lessons of skiing and gymnastics. <i>Summary</i>	148
Oja S. Treenitusseisundi psühhodagnostika erinevate spordialade esindajatel	149
Оя С. М. О психодиагностике состояния тренированности у спортсменов различных видов спорта. <i>Резюме</i>	156
Oja, S. Die psychologische Diagnose des Trainingszustandes bei Sportlern verschiedener Sportarten. <i>Zusammenfassung</i>	157
Jaanson, L. Liigutuste koordineerituse hindamisest	159
Яансон Л. О. Об оценке координации движений. <i>Резюме</i>	171
Jaanson, L. On the assessment of the coordination of movements. <i>Summary</i>	171
Vain A. A. О методике биомеханического анализа техники физических упражнений, совершаемых в одной плоскости. Сообщение I	172
Vain, A. Uhes tasapinnas kulgevate kehaliste harjutuste tehnika biomehaanilise analüüsi metoodikast. <i>Resümee</i>	187
Vain, A. Über die Methodik der biomechanischen Untersuchung der Technik der Bewegungen der Sportlers auf einer Ebene. I Mitteilung. <i>Zusammenfassung</i>	188
Torm, R., Vain, A. Biomehaaniliste tunnusjoonte ja lihaste bioelektrilise aktiivsuse vahekorraast võimlemisharjutuste sooritamisel	190
Торм Р., Вайн А. О взаимосвязи биомеханических характеристик к координации движений при гимнастических упражнениях. <i>Резюме</i>	197
Torm, R., Vain, A. Biomechanical and electromyographic study of gymnastic movement. <i>Summary</i>	198
Lamp, H. Sportliku tulemuse sõltuvus kiirus-jõualasest ettevalmistusest tütarlastel heitjatel-tõukajatel	193
Ламп Х. Зависимость спортивного результата от скоростно-силовой подготовки у девушек-метательниц. <i>Резюме</i>	204
Lamp, H. Dependence of sport results of girl-throwers on strength. <i>Summary</i>	205
Вирю Э. А. Повторяемость результатов пробы Летунова и Гарвардского степ-теста	206
Viru, E. Letunovi proovi ja Harvardi step-testi tulemuste reproduseeritavus. <i>Resümee</i>	209
Viru, E. Accuracy of the Results of the Letunov Test and Harvard step-test. <i>Summary</i>	209

Пярнат Я. П., Виру А. А. Применение факторного анализа для оценки аэробной и анаэробной работоспособности организма	210
Pärnat, J., Viru, A. Faktoranalüüsi kasutamine aeroobse ja anaeroobse töövõime hindamisel. <i>Resümees</i>	216
Pärnat, J., Viru, A. Usage of the factor analysis for evaluation of aerobic and anaerobic working capacity. <i>Summary</i>	216
Пярнат Я. П., Виру А. А. К вопросу значения тренированности в изменениях желудочного комплекса ЭКГ при совершении нагрузок с повышающейся мощностью	217
Pärnat, J., Viru, A. Treenituse tähtsusest EKG vatsakese kompleksi muutustes kasvava võimsusega koormuste sooritamisel. <i>Resümees</i>	222
Pärnat, J., Viru, A. Importance of fitness in the alterations of the ventricular complex of E. C. G. during the work with increased loads. <i>Summary</i>	223
Куду Э. А. Об использовании музыки на занятиях физкультуры	224
Kullam, I. Kõrge kvalifikatsiooniga korvpallurite ettevalmistamise süsteem	229
Pisuke, A. Mõningaid võimalusi kesk-pikamaajooksjate treenituse ja selle dünaamika hindamiseks	244
Sahva, U. Kehaliste harjutuste organisatoorsed ja metoodilised iseärasused kesk- ja vanemaaliste tervisevõimlemises	256
Вайн А. А. Критерии оптимальности техники отдельных видов спорта	263
Vain, A. Kehaliste harjutuste tehnika optimaalsuse kriteeriumid. <i>Resümees</i>	272
Vain, A. Über die Kriterien der Zweckmäßigkeit der sportlichen Technik. <i>Zusammenfassung</i>	273
Кырге П. К. Обменно-гормональные механизмы адаптации миокарда к физической нагрузке и изменения его резистентности при тренировке (<i>обзор</i>)	275

Ученые записки Тартуского государственного университета. Выпуск 368 ТРУ-
ДЫ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ VI. На эстонском и русском языках.
Резюме на английском и немецком языках. Тартуский государственный уни-
верситет, ЭССР, г. Тарту, ул. Юликооли, 18.

Ответственный редактор Я. Л. Локо.

Корректоры: В. Логинова, Э. Пуусемп, Я. Соонтак, А. Паимер.
Сдано в набор 8. V. 1974. Подписано к печати 17. X. 1975 г. Печ. листов 18,25+
+2 вклейки. Учетно-издат. листов 20,29. Бумага печатная № 2, 60—90¹/₁₆.
Тираж 400 экз. МВ-09692. Заказ № 2671. Типография им. Ханса Хейдеманна,
ЭССР, г. Тарту, ул. Юликооли, 17/19. I.

Цена 2 руб. 03 коп.

Цена 2 руб. 3 коп.

